

DANSKIT
INGERLATSIVIAT INUIT
PISINNAATITAAFFIINUT

KALAALLIT
NUNAANNI INUIT
PISINNAATITAAFFII

KILLIFFIK 2014

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Grønlands Råd for Menneskerettigheder

KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII

KILLIFFIK 2014

Aaqqissuisut: Jonas Christoffersen (akisussaasoq), Christoffer Badse aamma Lise Garkier Hendriksen.

Ilanngussisut: Depheny Frost Rahman, Anne Ulrich Bertelsen, Maria Løkke Rasmussen aamma Cathrine Poulsen-Hansen.

Kalaallisuunngortitsisut: Bolette Papis, Hans-Pavia Rosing aamma Juaaka Lyberth.

Aaqqissuunna apríl 2014-mi naammassivoq.

ISBN: 978-87-91836-96-1

EAN: 9788791836961

© 2014 Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi aamma Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsivik – Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Danmarkimi Suleqatigiiffik.

Institut for Menneskerettigheder

Wilders Plads 8K
1403 København K
+45 3269 8888
www.menneskeret.dk

Inuit Pisinnaatitaaffiit Kalaallit
Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Postboks 1290, Issortarfimmut 1A
3900 Nuuk
+299 34 69 47
www.humanrights.gl

Saqqaaani asseq: Christoffer Badse

Kalaallit Nunaata assiga, qup. 12-mi: Carol Spears / Wikimedia Commons /CC-BY-SA-3.0

Naqinneqarfia: Handy Print

Inuit Pinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup naqitatut saqqummiussai suminnganneerit ilanngukkaanni killeqanngitsumik issuarneqartarsinnaapput.

Saqqummersitavut sapinngisamik atuaruminarsartarpavut. Naqinnerit angisuut, titarnerit naatsut, killilimmik kittoraateeqqersuinerit malunnaatilimmillu atuaruminarsaanerit atortarpavut.

IMARISAI

SIULEQUT	7
EQIKKAANEQ	8
1 INUIAQATIGIIT KALAALLIT NAMMINERSORNERLU	12
1.1 Inui qanorlu agguataarsimanagerat	12
1.2 Kalaallit namminersornerat	12
1.3 Inatsisiliortut, inatsisinik malititsisut eqqartuussisoqarnerlu	13
1.3.1 Inatsisartut Folketingilu	13
1.3.2 Naalakkersuisut aamma Kalaallit Nunaanni Rigsombudsmandi	14
1.3.3 Eqqartuussiviit	15
1.4 Ombudsmandeqarfiit	16
1.4.1 Inatsisartut ombudsmandiat	16
1.4.2 Folketingip ombudsmandia	17
2 INUIT PISINNAATITAАFFIISA PIVIUSUNNGORTINNEQARNERI	18
2.1 Tamakkerlugu isiginnineq	18
2.1.1 Imarisaa killilernalu	18
2.2 Nunani tamalaani periarfissaliussat	19
2.2.1 Inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinnissaannut nammineq aalajangiisinaanermut kiffaanngissuseqarneq	19
2.2.2 Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkut ittut	20
2.3 Nunami namminerimi periarfissaliussat	20
2.3.1 Namminersornerup isumaa	20
2.3.2 Tunngaviusumik inatsit periarfissanik aalajangiisuuvoq	21
2.3.3 Danmarkip inuit pisinnaatitaaffiinik pisussaaffilerluni akuersineri Kalaallit Nunaannut attuumassuteqartut	21
2.3.4 Inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu pisussaaffinnik Kalaallit Nunaata akuersinera	22
2.3.5 Inuit pisinnaatitaaffiinut kalaallit nunaata siunnersuisoqatigiivi aamma danmarkimi inuit pisinnaatitaaffiinut ingerlatsivik	22
2.4 Inuit pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni makkunatigut nukittorsarneqarsinnaapput	23

2.4.1	Inuit pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissutit Danmarkip akuerisaasa atortinneqalernissaat	23
2.4.2	Inuit pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissutit allat Danmarkip atuutsinngisai	32
2.4.3	Inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu iliuusissanut pilersaarut nakkutilliinerlu	33
3	MEEQQAT	36
3.1	Tamakkerlugu isiginninneq	36
3.1.1	Imarisaa killilernerlu	36
3.2	Nunani allani periarfissat	36
3.2.1	Meeqqat pillugit isumaqatigiissut aalajangiisuuvoq	36
3.3	Nunami namminermi periarfissaliussat	38
3.3.1	Kalaallit Nunaanni inatsisitigit illersorneqarneq	38
3.3.2	Meeqqat atugarissaarnissaat	38
3.3.3	Meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu soqutigisallit pingaarnerit	39
3.3.4	Meeqqanik inuusuttunillu siunnersuineq ikiuinerlu	39
3.3.5	Meeqqat pillugit aalajangikkat maalaarutigineqarnerini aqqutissat	40
3.4	Kalaallit nunaanni inuit pisinnaatitaaffii makkunatigit nukittorsarneqarsinnaapput	40
3.4.1	Isumassugassamik sumiginnaaneq	40
3.4.2	Ilaqutariit meerartallit aarlerinartorsiortut	42
3.4.3	Meeqqat siunnersorneqarnissamut maalaaruteqarnissamullu periarfissaat	44
3.4.4	Inatsisitigit ataataqanngitsut	45
4	INNARLUUTEQARNEQ	48
4.1	Tamakkerlugu isiginninneq	48
4.1.1	Imarisaa killilernerlu	48
4.2	Nunani tamalaani periarfissaliussat	48
4.2.1	Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiinni isumaqatigiissut periarfissanik ammaassivoq	48
4.3	Nunami namminermi periarfissaliussat	49
4.3.1	Innarluutillit pillugit Kalaallit Nunaanni inatsisit	49
4.4	Inuit pisinnaatitaaffii kalaallit nunaanni makkunatigit nukittorsarneqarsinnaapput	50
4.4.1	Tikikkuminarsaaneq	50
4.4.2	Ilinniartitaaneq	52
4.4.3	Nunami tamarmi atulersitsineq nakkutilliinerlu	54

5	INATSISITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ	57
5.1	Tamakkerlugu isiginnineq	57
5.1.1	Imarisaa killilernalu	57
5.2	Nunani tamalaani periarfissaliussat	57
5.2.1	Inatsisitigut isumannaatsuuneq inuit pisinnaatitaaffigaat	57
5.3	Nunami namminermi periarfissaliussat	58
5.3.1	inatsisiliornermi inatsisitigut isumannaatsuuneq	58
5.3.2	Oqartussaaffiit aaqqissuussaanerisa ersernerlunnerisa unammilligassartaat	59
5.4	Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii makkunatigut nukittorsarneqarsinnaapput	60
5.4.1	Oqartussaaffiit aaqqissuussaanerisa ersernerlunneri	60
5.4.2	Ingerlatsivinni suleriaatsit erseqqissuunissaat	62
5.4.3	Inatsisiliornermi ingerlassat erseqqissuunissaat aamma inatsisinik atortitsinnermut periutsinik malittarisassanilu allanik paasiniaasinnaatitaaneq	64
5.4.4	Ingerlatsivinni sulianut inatsisitigut ikiorneqarneq	66
5.4.5	Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermi oqaatsit atorneqartut	68
6	INUIT PISINNAATITAAFFIINIK SIAMMARTITERINEQ	70
6.1	Tamakkerlugu isiginnineq	70
6.1.1	Imarisaa killilernalu	70
6.2	Nunat tamalaat akornanni periarfissaliussat	70
6.2.1	Immikkoortunit ataasiakkaanit nalunaarummut ataatsimoortumut	70
6.3	Nunami namminermi periarfissaliussat	72
6.3.1	Inuit pisinnaatitaaffiik ilinniartitaanermi meeqqat atuarfiat pillugu inatsisip atorneqarnissaa	72
6.3.2	Meeqqat atuarfianni fagini inuit pisinnaatitaaffiik ilinniagaqarneq	73
6.3.3	Inuit pisinnaatitaaffii pillugit pisortani atorfilinnik sungiusaanerit	73
6.3.4	Inuit pisinnaatitaaffii pillugit innuttaasunut paasisitsiniaanerit	73
6.4	Inuit pisinnaatitaaffii kalaallit nunaanni makkunatigut nukittorsarneqarsinnaapput	74
6.4.1	Meeqqat atuarfianni meeqqat pisinnaatitaaffiik ilinniartitsineq nukittorsartariaqarpoq	74
6.4.2	Inuit pisinnaatitaaffii pillugit pisortani atorfillit sungiusartitaaneri	75

6.4.3	Inuit pisinnaatitaaffii pillugit paasissutissanut tamakkiisumik periarfissaqartitaaneq	76
7	ILINNIARTITAANEQ	78
7.1	Tamakkerlugu isiginninneq	78
7.1.1	Imarisaa killilernalu	78
7.2	Nunani tamalaani periarfissaliussat	78
7.2.1	Isumaqatigiissutigut arlalitsigut pisinnaatitaaffiit qularnaarneqarput	78
7.3	Nunami namminermit periarfissaliussat	79
7.3.1	Meeqqat atuarfiat	79
7.3.2	Sulisunik piginnaasalinnik pisariaqartitsinerulerneq	80
7.4	Kalaallit nunaanni inuit pisinnaatitaaffii makkunatigut nukittorsarneqarsinnaapput	80
7.4.1	Ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsunik timelærereqarneq	80
7.4.2	Inuusuttut ilinniarfiini ilinniarnermik unitsitsiinnartarneq	82
7.4.3	Nunaqarfinni atuarfinni unammilligassat	83
8	PISUUSSUTINIK UUMAATSUNIK PIIAANERMI SULIFFISSUAQARNEQ	85
8.1	Tamakkerlugu isiginninneq	85
8.1.1	Imarisaa killilernalu	85
8.2	Nunani tamalaani periarfissaliussat	86
8.2.1	Isumaqatigiissutit arlaqartut illersuisuupput	86
8.3	Nunami namminermit periarfissaliussat	89
8.3.1	Kalaallit Nunaanni suliffeqarnermik ilisarititsineq	89
8.3.2	Suliniutinut angisuunut inatsit sinaakkutiliisuvoq	89
8.4	Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii makkunatigut nukittorsarneqarsinnaapput	92
8.4.1	Tamanut ammasunik tusarniaariaatsinik naleqquttumik qulakkeerinninneq	92
8.4.2	Sulisartut avataaneersut nunami namminermit nuttarsinnaatitaanerit	94
8.4.3	Piginnaasanik annertusaanermik ingerlassat	95
8.4.4	Maalaaruteqarnissamut periarfissat	98
9	SUMMARY IN ENGLISH	100
10	INAARUTAASUMIK NASSUIAATINUT INNERSUUTIT	104

SIULEQUT

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nalunaarusiaq manna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut sammisunik sulinermi, immikkoortuni toqqakkani arlallinni, killiffik, siullermeerlutik saqqummiuppaat.

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup Danmarkimi killiffimmik ukiumoortumik 2012-miilli nalunaarusiarisartagaanik isumassarsilluta, saqqumiussakkut matumuuna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinik suliaqarnermi ajornartorsiutit tulleriarlugit atituumillu sammivavut. Suliaqarfiit arfineq marluk toqqarpavut: Inuttut pisinnaatitaaffiup piviusunngortinnera, meeqqat, innarluutillit, inatsisitigut isumannaatsuuneq, inuit pisinnaatitaaffiinik siammartiterineq, ilinniartitaaneq aamma aatsitassarsiorluni suliffissuaqarneq.

Nalunaarusiaq ataavartumik nutarterneqartassaaq sammisanillu nunaanik ilaneqartassalluni. Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiinik Kalaallit Nunaannut ingerlatsivittut 2014-imiit Inatsisartunut aamma Folketingimut suliaminut aamma Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut pissutsit pillugit nalunaarusiarisartagassaannut, ilanngunneqartassaaq.

Ingerlatsiviup nittartagaani nalunaarusiaq danskisut aamma kalaallisut pissarsiarineqarsinnaavoq, www.menneskeret.dk, aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nittartagaani, www.humanrights.gl. Inuit pisinnaatitaaffiinut tunngasunik sukumiinerusumik nittartakkani taakkunani paasiniaasinnaavutit.

Nalunaarusiamut pitsanngorsaataasinnaasunik siunnersuutissaqaruit imaluunniit sammisassanik nutaanik, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivimmut allannissarnut tikilluaqqusaavutit uunga info@humanrights.dk imaluunniit Inuit Pisinnaatitaaffiinnut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivinut uunga info@humanrights.gl.

Neriuppugut killiffimmik nalunaarusiaq 2014 Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinik nukittorsaaqataajumaartoq.

Jonas Christoffersen, pisortaq

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik

Aaja Chemnitz Larsen, siulittaasoq

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit
Nunaata Siunnersuisoqatigiivi

EQIKKAANEQ

Assigiinngitsorpassuartigut inuit pisinnaatitaaffii atuuffeqarput. Inatsisitigut ataataqanngitsut kingornusisinnaatitaanerannut, aatsitassarsiornermi suliffissuaqarnermi sulisartut sulinerminni atugarisaannut, aamma aaqqissuussaaniikkut ersarissuutitsinissaq assersuutaapput, inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa nalorninartorsiortitaasinnaanerinut. Ilutigaluguttaaq assersuutaalluarput ajornaatsuinnaasanngimmat aalajangiiffigissallugu ajornartorsiutit sorliit inuttut pisinnaatitaaffimmut pingaarutilimmik attuumassuteqarnersut.

Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivisa nalunaarusiakkut matumuuna Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut pissutsit, sammisat toqqakkat arfineq marluk, 2014-mi killiffilersorpaat.

Nunarsuarmioqatigiinni aamma nunami namminerminni inuit pisinnaatitaaffiinut sinaakkusiussat ukunani nassuiarneqarput:

- Inuttut pisinnaatitaaffiit piviusunngortinneqarneri
- Meeqqat
- Innarluuteqarneq
- Inatsisitigut isumannaatsuuneq
- Inuit pisinnaatitaaffiinik siammarterineq
- Ilinniartitaaneq
- Pisuussutit uumaatsut iluaqutigalugit suliffissuaqarneq

Inuit pisinnaatitaaffiinut ajornartorsiutaasut arlaqartut sammineqartuni tamani eqqartuiffigineqarput, nalunaarusiarlu ataatsimoortumik takussutissaqartitsisuuvoq. Taakkua saniasigut, innersuussuteqarpugut, pineqartuni arfineq marluusuni, inuit pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni qanoq nukittorsarneqarsinnaanersut. Siunertaavoq nalunaarusiap nutartertuarneqartarnissaa samisanillu amerlanerusunik ilaneqartarnissaa.

Aallaqqaatigalugu ilisaritinneqarput Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit, namminersorneq aamma pisortat aaqqissuussaananerat. Taava tulluupput inuit pisinnaatitaaffiinut sinaakkusiussat aamma sammisani tamani uagut innersuussutivut.

Eqikkakkami uani qulequttat ataasiakkaarlugit naatsumik sammissavavut pingaarnertullu innersuussutivut.

Inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinneqarneri

Inuit pisinnaatitaaffiinut aalajangersakkat naammaginartumik illersorneqarnissaat naalagaaffiit tamarmik qulakkeertussaavaat, nunalli ataasiakkaat namminneerlutik nalilersortarpaat tamanna qanoq ingerlanniarnarlugu.

Uagut innersuussutigaarput isumaqatigiissutit arlalissuit Danmarkimut atuuttut aamma Kalaallit Nunaannut atuutilissasut. Ilaatigut tassaapput Europarådimi innunut ataasiakkaanut paasissutissanik qarasaasiakkut suliarinnittarnermut isumaqatigiissut aamma kinguaassiutitigut iluaquteqarniartarnermut aamma kinguaassiutitigut atornerluisarnermut meeqqanik illersuineq.

Aamma innersuussutigaarput allaaserisat arlalissuit, sulii Danmarkimit atortinneqalinngitsut pillugit, Kalaallit Nunaata Danmarki oqaloqatigileriissagaa, assersuutigalugu FN-ip isumaqatigiissutaani Meeqqat Pillugit isumaqatigiissummut aamma Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissummut inuit ataasiakkaat naammagittaalliorsinnaanerannut tapiliussat pillugit.

Meeqqat

Meeqqat namminerisaminnik pisinnaatitaaffii soqutigineqaleraluttuinnarput. Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Isumaqatigiissutaata isumai tunngaviusut allaaseraavut aamma assersuutigalugu meeqqat siunnersorneqarnissaminnut, taparserneqarnissaminnut naammagittaalliorsinnaanissaminnullu periarfissaat misissorlutigit.

Innersuussutitta ilagaat siunissami piffisani aalajangersimasukkaartuni Kalaallit Nunaata saqqummiuttassagai kisitsisit sumiginnaanermut, atornerluinermut meeqqanillu annersaasarnermut tunngasut. Aamma innersuussutigaarput Kalaallit Nunaata atortuulersissagaa piitsuussutsimut ammut killissarititaq, Kalaallit Nunaanni pissutsinut naleqqussarlugu, aamma qanoq iliuuseqartoqassasoq ilaqutariinnut meerartalinnut aarlerinartorsiortunut iluaqutaasussanik. Kiisalu innersuussutigaarput Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaannut, kalaallit uersakkat arlalissuit (inatsisitigut ataataqanngitsut) eqqarsaatigalugit, Danmarkip arlalitsigut unioqqutitsisimanini pisortatigoortumik nassuerutigissagaa.

Innarluuteqarneq

Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiinni Isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaanni atuutsinniarnera imaannaanngitsunik unammilligassartaqarpoq, pingaartumik tikikkuminarsaanertigut, ilinniartitaanikkut periarfissatigut aamma assigiinngisitseqqussinnginneq eqqarsaatigalugit.

Ilaatigut inassuteqaatigaarput innarluutilinnik assigiinngisitsisoqartarnera Kalaallit Nunaanni inerteqqutaalissasoq, aamma ataavartumik aqqissuussamillu tikikkuminarsaanerit, innarluutilinnillu iliniartitsisarnerit pillugit paasissutissanik katersuisoqartalissasoq. Aamma innersuussutigaarput isumaqatigiissutit atortuulersinnissaannut qanoq iliornikkut piviusunngortinnissaat Kalaallit Nunaata pilersaarusiussagai.

Inatsisitigut isumannaatsuuneq

Naalagaaffiup inatsisit tunaartaralugit ingerlatsisup tunngavigisarpai naalagaaffiit inatsisit tunaartaralugit ingerlatsisut tunngaviusumik isumaat, taamaattumillu inatsisiliornermi ammasuunissaq tunngavigineqartarluni, aamma siumut naatsorsuutigineqarsinnaaneq, pitsaasumik inatsisilioriaaseqarneq, aamma inatsisit malillugit oqartussaasut ingerlatsinissaat.

Ilaatigut innersuussutigaarput oqartussaqaarnikkut aqqissuussaani Kalaallit Nunaata nukittorsarlugu erseqqissassagaa aamma suliassat suliarineqartarnerisa sivikillineqarnissaannut malunnaatilimmik iliuuseqarluni. Aamma innersuussutigaarput Kalaallit Nunaata Danmarki oqaloqatigilissagaa Kalaallit Nunaanni inatsiseqarnerup tamarmiusup aamma naalagaaffiup Kalaallit Nunaannut inatsisaasa ataatsimoortumik qarasaasiamut katersorneqarnissaat siunertaralugu. Taakku saniasigut innersuussutigaarput Kalaallit Nunaat aamma Danmark inatsisit oqaasertalersorneqartarnerinut ataatsimiititaliarsuarmik pilersitsissasut, qitiusumik inatsisilerinermi oqariartaatsit assigiissumik paasineqarsinnaalernissaat siunertaralugu.

Siammarterineq

Inuit pisinnaatitaaffiit naalagaaffiup pisussaaffiisa ilagaat inuit pisinnaatitaaffiisa inuttaasuni ilisimaneqarnerisa annertusarneqarnissaat.

Meeqqat atuarfinni inuit pisinnaatitaaffiisa ilinniartitsissutigineqartarnissaasa pilersaarusiortfigineqarnissaat siunertaralugu innersuussutitta ilagaat Kalaallit Nunaat misissueqqissaarnermik aallartitsissasoq. Innersuussutigisarput alla tassaavoq pisortani atorfillit akornanni inuit pisinnaatitaaffiit ilisimasaqarneq pillugu Kalaallit Nunaat misissueqqissaartitsissasoq, taamaaserioreerunilu periusissiamik tassunga tunngasumik suliaqassasoq. Aamma innersuussutigaarput inuit pisinnaatitaaffii pillugit paasissutissat pingaaruteqartut kalaallisuunngortinneqarnissaat Kalaallit Nunaata qulakkiissagaa.

Ilinniartitaaneq

Ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaneq immi inuttut pisinnaatitaaffiuvoq, ilutigaluguttaaq ilinniarsimaneq pinngitsoorneqarsinnaanngilaq inuit pisinnaatitaaffiit illersuinerup piviusunngortinnissaanut ataqinneqarnissaannullu sakkussatut.

Ilaatigut innersuussutigaarputtaaq angalatitsilluni ilinniartitsisoqartarnermut aaqqissuussineq Kalaallit Nunaata nalilersoqqissagaa aamma ungasissumit ilinniartitsisarnerup maannamit annertunerusimik periarfissaqalernissaanut iliuuseqassalluni. Innersuussutigaarput inuusut ilinniarnerminnik unitsitsiinnartarnerisa peqqutaat, ajornartorsiutillu sumiinnera paasinialugit Kalaallit Nunaat misissuisitsissasoq. Aamma innersuussutigaarput illoqarfiit nunaqarfiillu atuarfiisa suleqatigiinnissamik isumaqatigiissuteqarlutik ingerlalnissaat Kalaallit Nunaata aallartissagaa, tamatumuuna misilittakkanik paarlaasseqatigiittarneq qulakkeerneqassammat.

Pisuussutit uumaatsut iluaqutigalugit suliffissuaqarneq

Sulisartut aamma inoqarfinni ataasiakkaani innuttaasut pisinnaatitaaffii siunissami annertuumik unammilligassaqalissapput siunissami aatsitassarsiornermi suliniutit angisuut ingerlanneqalerpata.

Ilaatigut innersuussutigaarput sulisartut nunanit allamiut nunami sumiluunniit killilersugaanatik angalasinnaanerminnut pisinnaatitaaffiisa akornuserneqannginnissaat Kalaallit Nunaata qulakkiissagaa. Innersuussutigaarput sulisartut immikkut ilinniarsimangitsut pisinnaasaminnik ineriartortitsisinaanerat Kalaallit Nunaata pitsanngorsaavigissagaa. Kiisalu innersuusutigaarput akisussaassuseqartumik suliffimmik ingerlatsinissamut inatsisip aamma isumaqatigiisitsiniartarnermut naammagittaaliortanermullu ingerlatsiviup Kalaallit Nunaanni atuutsinneqalernissaat siunertaralugu Kalaallit Nunaata Danmarkki oqaloqatigilissagaa.

KAPITALI 1

1 INUIAQATIGIIT KALAALLIT NAMMINERSORNERLU

1.1 INUI QANORLU AGGUATAARSIMANERAT

Kalaallit Nunaata inui 56.282-iusut¹, illoqarfinni² 17-ini 48.197-tit³, nunaqarfinnilu⁴ 57-ini 7.678-it missaaniittut⁵, kitaata sineriaani siammasillutik amerlanerit nunaqartiterput. Taamaallaat inuit 3.500 tunumi⁶ najugaqarput, illoqarfinni marlunni nunaqarfinnilu 5-ni⁷. Nunaqarfiit ilaat tallimaat qaangernagit inoqarsinnaasarput.⁸

Kalaallit Nunaat 2009-mi aqqissuusseqqinnerup kingornagut kommuninut sisamanut aggnisimavoq; Kujalleq, Sermersooq, Qaasuitsup aamma Qeqqata.

1.2 KALAALLIT NAMMINERSORNERAT

Kalaallit Nunaat 20. juni 2009 Kalaallit Nunaanni Namminersornermut Inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersoq (namminersornermut inatsit) malillugu namminersulerpoq. Namminersorneq Kalaallit Nunaata Danmark, Kalaallit

Nunaat Savalimmiullu 1953-imi Inatsit Tunngaviusup allanngorneratigut Naalagaaffeqatigiinnermut ilanngunnerisigut Namminersornerulernerup 1979-imi maj-ip qaammataani atulersup ingerlaqqinneraa. Inuiaat kalaallit namminiilivinnissaminnik aalajangernissaannut namminersornermut Inatsimmi § 21 periarfissiivoq. Namminiilivinnissaq pillugu danskit naalakkersuisui Naalakkersuisullu isumaqatigiinnialersussaapput, isumaqatigiitoqarpat tamanna Inatsisartuni Folketingimilu akuersissutigineqaqqaassaaq, kiisalu Kalaallit Nunaanni innuttaasut taasisinneqarlutik akuersinerisigut namminiilivinneq atuutilersinnaavoq.⁹

Kalaallit Nunaanni nunami naalakkersuinikkut aqqissuussinermi Namminersorneq pillugu Inatsit aamma Tunngaviusumik Inatsit toqqammaviupput. Namminersorlutik Oqartussat inatsisiliortuunerat Inatsisartunit ingerlanneqarpoq, atuutitsinerli Naalakkersuisunit ingerlanneqarluni. Eqqartuussisoqarneq Nunap Immikkoortuini Eqqartuussivinnit aamma Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarfimmit ingerlanneqarpoq.¹⁰ Kalaallit Nunaanni pisortat immikkoortoq 1.3-mi erseqqinnerusumik eqqartorneqarput.

Oqartussaaffippassuarnut siornatigut Danmarkimit tigummineqarsimagaluartunut akisussaaneq Kalaallit Nunaata tigusimavaa, arlallilli suli Danmarkimit tigummineqarput. Oqartussaaffiit piffissat Namminersorlutik Oqartussanit¹¹ imaluunniit danskit naalakkersuisuinik¹² Namminersorlutik Oqartussat isumaqatigiinniarnikkut aalajangikkat malillugit Kalaallit Nunaata tigusinnaavai. Taamaattoqarnerani Kalaallit Nunaata oqartussaaffimmik tigusinikkut inatsisiliorneq atuutsitsinerlu, taamatullu aningaasalersuinissaq oqartussaaffigilersarpaa.

Inuttut pisussaataaaffiit malinneqarnissaannut akisussaaffik Danmarkip Kalaallit Nunaatalu avinnikuuaat, tassani suliassanut oqartussaaffimmik nunatta Danmarkillu avitsinissaat Namminersortuunerup ilagimmagu. Nunanut allanut oqartussaaneq danskit tigummimmassuk Naalakkersuisut nunani assigiinngitsuni inuit pisinnaatitaaffiinik unioqqutitsissagaluarpata naalagaaffiup innuttaasunut pisussaaffik Danmarkip – Kalaallit Nunaajunngitsup – tigummivaa.

1.3 INATSIILORTUT, INATSIINIK MALITITSISUT EQQARTUUSSISOQARNERLU

1.3.1 INATSIARTUT FOLKETINGILU

Kalaallit Nunaanni inatsisiliortut tassaapput Inatsisartut. Inatsisartuni qinikkat ukiuni sisamani atuuttussamik qinerneqartartut 31-upput.¹³ Inatsisartut nalinginnaasumik minnerpaamik ukiumut marloriarlutik ataatsimiittarput.¹⁴ Inatsisartut ukiuat september-imi tallimannornerit pingajuanniit ukiumi tullermi ullormut tassunga ingerlasarpoq.¹⁵ Inatsisartut aamma immikkut ittumik ataatsimiigaaqquneqarsinnaapput.¹⁶ Inatsisartut inatsisit nutaat inatsisillu

allannguutaat akuerisarpaat, tamatumalu saniatigut Naalakkersuisut nakkutigisaraat, siulittaasusaaq qinertarlugu ukiumullu Aningaasanut Inatsit akuerisarlugu.

Inatsisartut siulittaasoqarfia ilaasortanik sisamanik siulittaasumillu inuttaqarpoq.¹⁷ Siulittaasoqarfiup suliassat assigiinngitsut naammassineqarnissaat, Inatsisartut sulinerminni naleqquttunik atugaqarnissaasa qularnaarneqarnissaa il.il. akisussaaffigaa.

Oqartussaaffinnut suli tiguneqarsimangitsunut Folketingi inatsisiliortuuvoq. Tamanna pisarpoq danskit inatsisaata toqqaannartumik Danmarkimut Kalaallit Nunaannullu atuutinneqarneratigut – atorneqarnerusarporli danskit inatsisaata Kunngip peqqusineratigut Kalaallit Nunaannut atulersinneqarneqartarnera, atulersinneqarnissaa akuersissutigineqareeraangat. Danskit inatsisaat Kalaallit Nunaanni atulersinneqassappata Inatsisartut akuerseqqaartussaapput, taamaalillunilu atulersitsineq Kalaallit Nunaanni innuttaasut naalakkersuinermut peqataanerattut isigineqarsinnaalerluni. Kalaallit Nunaannut Rigsombudsmandip inatsit kalaallisuunngortittarpaa, Statsministeriuneqarfiullu Rigsombudsmandi aqputigalugu taamatut akuersinissamik apeqqut Naalakkersuisunut saqqummiuttarlugu, Inatsisartunit akuerineqaaqqaartusaaq, Dronningimit atulersinneqartinnagu, taamatullu Lovtidende-kkut saqqummiunneqartinnagu. Taamaattumik danskit inatsisaanni aalajangersagaqarajuppoq inatsit Kalaallit Nunaannut atuutinnigitsaq, kingusinneruskulli Kalaallit Nunaanni pissutsinut naleqqussarlugu allannguutaasinnaasut ilanngullugit atuutilersinneqarsinnaasarluni.

1.3.2 NAALAKKERSUISUT AAMMA KALAALLIT NUNAANNI RIGSOMBUDSMANDI

Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut inatsisinik malititsisuupput. Naalakkersuisuni ilaasortat Siulittaasorlu Inatsisartunit toqqaarneqartarput.

2014-imi Naalakkersuisut arfineq sisamanik inuttaqarput. Naalakkersuisunl ilaasortat tamarmik immikkut naalakkersuisoqarfinnut quligiluanut ukununnga akisussaaffeqarput:¹⁸

- Siulittaasup Naalakkersuisoqarfia
- Peqqissutsimut Attaveqarnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Aningaasaqarnermut Nunamullu Namminerimut Naalakkersuisoqarfik
- Aatsitassarsiornermut Inuussutissarsiornermut Suliffissaqarnermullu Naalakkersuisoqarfik
- Aalisarnermut, Piniarnermut Nunalerinerimullu Naalakkersuisoqarfik
- Ilaqutariinnermut Inatsisinillu Atuutsitsinerimut Naalakkersuisoqarfik
- Ilinniartitaanerimut, Ilageeqarnermut Kulturimut Naligiisitaanerimullu Naalakkersuisoqarfik

- Avatangiisinut Pinngortitamullu Naalackersuisoqarfik
- Ineqarnermut Naalackersuisoqarfik
- Nunatsinni Nakorsaaneqarfik
- Nunanut allanut Pisotaqarfik

Kalaallit Nunaanni Rigsombudsmandi Statsministereqarfiup ataani inissisimavoq danskillu naalackersuisuisa Kalaallit Nunaanni sinniisoqarfiisa qullersaralugu.¹⁹ Naalagaaffiup oqartussaasuisa namminersorlutillu oqartussat akornanni attaveqaatitut Rigsombudsmandi inissisimavoq, eqqaassanngikkaanni danskit Kalaallit Nunaanni toqqaannartumik oqartussaaffigisaat, danskit oqartussaasuinit sinniisoqarfigineqartut (politiit, eqqartuussiveqarneq, illersornissaq il.il.).

Inuinnaat ilaqutariissutsimullu tunngasut pillugit inatsiseqarneq Namminersorlutik Oqartussanit suli tiguneqanngimmata, suliassa qarfiit taakku Rigsombudsmandi aqqutigalugu suliarineqartarput. Averusernissaq, avinnissaq, meeravissartaarnissaq, atermik allanngortitsinissaq, imminnut akisussaaffiginngitsut aningaasaataat, aapparissamut akilersukkat, akeqanngitsumik eqqartuussisutigoortitsineq il.il. Rigsombudsmandimut akuerineqartussanngortinneqartarput.

Kalaallit Nunaanni Rigsombudeqarfik Nuummi allaffeqarpoq, politeeqarfinnulli saaffiginnittoqarsinnaavoq, taakku Rigsombudsmandi sinnerlugu suliassat ilaannik suliaqarsinnaatitaammata.

1.3.3 EQQARTUUSSIVIIT

Kalaallit Nunaanni eqqartuussivik naalagaaffiup eqqartuussiveqarneranut atavoq, Eqqartuussiveqarnermut Aqutsisunit aquneqarluni. Eqqartuussiveqarnermut Aqutsisut eqqartuussivinnut, 70-it missiliorlugit sulisoqartunut, aningaasaliissutissat aalajangersartarpaat.²⁰

Kalaallit Nunaanni eqqartuussisarnermik ingerlatsineq annertuumik nutarterneqartoq inatsit nr. 305, 30. april 2008-imeersoq tunngavigalugu 1. januar 2010-imi atuutilerpoq, taamani Eqqartuussisaaseq pillugu Inatsit nutaaq atuutilerluni. Nutarterineq ilaatigut kinguneqarpoq, eqqartuussinerit nunap immikkoortuini eqqartuussivinni, imaluunniit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmi aallartittalermata. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik ingerlaqqiffissatut tullertut atuuppoq. Procesbevillingsnævnet akuersineratigut suliat Højesteretip (Eqqartuussivinni qullersaasup) pingajussaaneerlugit inaarutaasumik suliarisinnaavai. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisoqarfik eqqartuussivinnik ingerlatsisuuvoq.

Eqqartuussisaatsimik Pinerluttulerinermillu inatsisinik nutarterinerup malinneqarnissaa qularnaarniarlugu Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermi Siunnersuisoqatigiit 2008-mi pilersinneqarput. Siunnersuisoqatigiinni ilaasortat 13-iusut højesteretsdommerimik siulittaasoqarput.²¹ Kalaallit Nunaanni

Eqqartuussiveqarnermi Siunnersuisoqatigiit Naalakkersuisut naalagaaffimmilu oqartussat ataqatigiissaarnissaat isumagisussaavaat, tassungalu atatillugu pinerlussimanermut aamma eqqartuussisaatsimut inatsisiliornerup ineriartortinnissaa, ilisimatusarnermik aallartitsinissat aammalu eqqartuussiveqarnermi oqartussaasut sulinerat ilinniarnissamullu pisariaqartitsinerup malittarinissaat siunertaavoq.²²

Siunnersuisooqatigiit minnerpaamik ukiumut ataasiarlutik naapittarput, minnerpaamillu ukiut allortarlugit ataatsimiinneq Kalaallit Nunaanni pisarluni. Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnek pillugu Siunnersuisoqatigiit eqqartuussiveqarnermi oqartussaasunik ataasiakkaanik malinnittusnaanertik pissutigalugu pingaarnertut Kalaallit Nunaanni eqqartuussiveqarnermi inuit pisinnaatitaaffinik malitsisoqarnerseq nakkutigissallugu immikkut periarfissaqarput.

1.4 OMBUDSMANDEQARFIIT

1.4.1 INATSIARTUT OMBUDSMANDIAT

Inatsisartut Ombudsmandiat pisortat ingerlatsiviinut sugaluartunut kommuninullu maalaarutit suliarinissaannut pisinnaatitaavoq.²³ Ombudsmandi suliassanik nammineerluni tiguisinnaavoq, pisorta qarfiup ingerlatsineranik aammalu ingerlatsivik suliffilluunniit ombudsmandip suliaanut atasooq misissortissinnaallugu.²⁴ Ombudsmandi 1994-imi pilersinneqarpoq aqqanilinnillu sulisoqarluni.²⁵

Ombudsmandip tunngaviusumik inatsit nunanilu tamalaani inuit pisinnaatitaaffii suliaminut nalinginnaasumut ilanngussinnaavai,²⁶ tassanilu Ombudsmandip suliassaa pingaarneq tassaavoq pisortat ingerlatsineranni peqqussutit malinneqarnerisa nakkutiginnissaa. Taamaalilluni pisortat ingerlatsineranni unioqqutitsinerit assigiinngisitsinerillu pillugit maalaarutit ombudsmandip suliarisinnaavai. Inuit pisinnaatitaaffiilu pisortat ingerlatsinerisa ilarujussuanut pingaaruteqarmarta, nunarsuarmi Ombudsmandeqarfiit ulluinnarni sulinerminni inuit pisinnaatitaaffii illersortussaavaat.

Pisinnaatitaaffimmik amigaateqartoqarnera pillugu,²⁷ tassungalu ilaatillugu Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummut nikingassuteqartoqarneranik Ombudsmandip Inatsisartut Naalakkersuisullu nalunaarfigisinnaavai.

Ombudsmandip aamma inuit kiffaangissusiiagaasimasut imaluunniit kiffaangissusiarneqarfiusinnaasut akuttunngitsumik takusaaffigisarpai – sulinermi nalinginnaasup iluani, imaluunniit nunami imminermi immikkut pinaveersaartitsisumik suliaqarnermigut FN-ip naalliutsitsisarnek pillugu isumaqatigiisutaannut tapiissutitut isumaqatigiisut najoqqutaralugu (OPCAT-

inspektioninik taaneqartartoq).²⁸ Pinerluttunik Isumaginnittoqarfik Folketingip Ombudsmandianit nakkutigineqarpoq.

1.4.2 FOLKETINGIP OMBUDSMANDIA

Folketingip Ombudsmandia nunatsinni pisortat ingerlatsineranni oqartussaaffinnut sulii tiguneqarsimanngitsunut piginnaatitaavoq. Folketingip Ombudsmandiata salliutillugu suliasaraa inuit kiffaanngissusiagaasimasut Pinerluttunik Isumaginnittoqarfiup ataani isertitsivinniittut atugaasa nakkutiginissaat, nalinginnaasumillu aamma immikkut ittumik nunami tamarmi Naalagaaffiit Peqatigiit naalliutsitsisarneq pillugu isumaqatigiissutaasa (OPCAT-inspektioninik taaneqartartut) malinneqarnerannik nakkutilliisuulluni.²⁹ Folketingip Ombudsmandia tamassuma saniatigut aamma Rigsombudsmandimut piginnaatitaavoq.

2 INUIT PISINNAATITAAFFIISA PIVIUSUNNGORTINNEQARNERI

2.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

2.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU³⁰

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Nunarsuarmut Nalunaarutaatigut tamatumalu kingorna Inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutitigut pisinnaatitaaffiit tunngaviusut annaaneqarsinnaangitsut inuit tamarmik pigisaat nalunaarsorneqarput. Inuit ataasiakkaat tamarmik tunngaviusumik pisinnaatitaaffitik iluaqutigissappatigit, pisinnaatitaaffiit nunarsuarmut atuuttussatut akuerineqartut nunat ataasiakkaat inatsisaasigut aalajangersarneqartariaqarput, nunamullu atuutilersinneqartariaqarlutik.

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutini inuttut pisinnaatitaaffiit qanoq ilillutik nunap nammineq inatsisaasigut piviusunngortinneqarnissaannut annikitsuinnarmik aalajangersagaqarpoq. Naalagaaffiit ataasiakkaat taamaattumik qanoq iliorlutik inuttut pisinnaatitaaffiit naammattumik qularnaarneqarnissaannut annertooujussuarmik kiffaanngissuseqarput. Atorneqarnerminnili naammattumik illersuutaasussaassapput.

Inuttut pisinnaatitaaffiit naammattumik illersuutaassappata, qanoq inuttut pisinnaatitaaffiit malitsinneqarnissaannut tunngaviusunik aalajangersunik periarfissartaqartariaqarput. Assersuutigalugu inatsisitigut isumannaatsuunissaq ingerlalluuartumillu naalackersuinikkut aaqquissuussisimanissaq qularnaarneqartariaqarput. Ingerlatsiviit ilaat inuit pisinnaatitaaffiisigut illersuinermik kulturimillu siuarsaanermut peqataasinnaapput, assersuutigalugu nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiinik ingerlatsivikkut (National Human Rights Institution, NHRI) imaluunniit ombudsmandeqarfitsigut.

Inuit pisinnaatitaaffiisigut illersorneqarneq nukittorsarneqarsinnaavoq innuttaasut inuit pisinnaatitaaffiinik periarfissaannillu ilisimasaqarnerisigut, aammalu pisortanut peqqussutinik atuisunut qaqugukkut atornissaannut periarfissanik ilisimasaqarnikkut. Innuttaasut naalackersuisuutitaqarneranni innuttaasunik peqataatitsineq – assersuutigalugu innuttaasunik taasisitsisarnermi aalajangigassanullu atatillugu tusarniaasarnertigut – inuttut pisinnaatitaaffiit piviusunngortinnissaat nukittorsarneqarsinnaavoq. Taamatuttaaq ippoq innuttaasut malinnaasut, inuit pisinnaatitaaffiinik ilisimasaqarlutillu

nukittorsarneqarnissaannut suleqataasut inuit pisinnaatitaaffiinik ilisimasaqarnerulernermit inuillu pisinnaatitaaffiisigut illersorneqarnermik annertusaasinaanernut peqataasinnaapput.

Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinneqarnissaat sammineqarpoq. Kapitalimi makku sammineqarput: inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu pisussaaffiit akuerineqarnerat aamma inuit pisinnaatitaaffiinut atatillugu iliuusissanut pilersaarusioneq, kiisalu Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisigut atukkat qanoq innerinik nalunaarsuineq.

2.2 NUNANI TAMALAANI PERIARFISSALIUSSAT

2.2.1 INUIT PISINNAATITAAFFIISA PIVIUSUNNGORTINNISSAANNUT NAMMINEQ AALAJANGIISINNAANERMUT KIFFAANNGISSUSEQARNEQ³¹

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutit inuttut pisinnaatitaaffiit qanoq ilillutik nunap nammineq inatsisaasigut piviusunngortinneqarnissaannut annikitsuinnarmik aalajangersagaqarput. Naalagaaffiit Peqatigiinni Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Ataatsimiititaliap aalajangerpaa Naalagaaffiit Peqatigiit Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Ataatsimiititaliaanit aalajangerneqarpoq inuuttaasutut politikikkikullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaanni aalajangersakkat qanoq iliorlutik piviusunngortinniarnertik naalagaaffiit ilaasortaasut namminneq iluminni aalajangigassarigaat. Taamatutaaq Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussiviup Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummut tunngatillugu taamatut aalajangerpaa.³²

Nunat tamat akornanni isumaqatigiissutini arlalinni nunat ilaasortaasut ilaannut kaammattuutigineqarpoq pisussaatsinerullunilu ingerlatsivinnik inuit pisinnaatitaaffiini aalajangersunut tunngatillugu ingerlatsiviliortoqassasoq. Naalagaaffiit Peqatigiinni 'Parisimi Tunngavigisat'-mik taaguusikkami nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiinik ingerlatsiviit nunat Naalagaaffiit Peqatigiinni ilaasortaasut nunaminni, inuit pisinnaatitaaffiisa siuarsarnissaannik illersornissaannillu amerlanerussuteqartut pisinnaatitsinerannik tunngaveqartumik suliaqartussanik inuit pisinnaatitaaffii pillugit ingerlatsiviliornissaq kaammattuutigineqarpoq.³³ Ingerlatsivik arlaannaannulluunniit atasuussanngilaq, ilaatigullu inassuteqaatinik siunnersuuteqartarsinnaassalluni inuit pisinnaatitaaffiisigut illersugaanerup siuarsarnissaanut tunngatillugu, aammalu inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu sammisat ineriartortitsinerlu nalunaarusiortassallugit.

2.2.2 KALAALLIT NUNAANNI PISSUTSIT IMMIKKUT ITTUT

Inuit Pisinnaatitaaffiit Europami Eqqartuussiviup arlaleriaqaluni isumaqatigiissutit najukkami pissutsinut tunngasortaanik paasinnittaaseq akuerisarpaa. Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Eqqartuussivik arlaleriarluni toqqaannartumik oqaaseqartarpoq pissutsit akuerineqarsinnaasut ataqatigiinnerat tamatigut allamut tunngatillugu akuerineqarsinnaassanngikkaluartoq.³⁴

Naalagaaffiit arlallit 1993-imi inuit pisinnaatitaaffii pillugit Wienimit nalunaarummik taaguuserneqartumi oqarput, naak nunami nunallu ilaani pissutsit, oqaluttuarisaanikkut, kulturikkut upperisaqarnikkullu assigiingisitaarsinnaasaraluartut qanoq politikikkut, aningaasarsiornikkut kulturikkullu pissutsit assigiinngissuteqarsinnaasaraluartut inuttut pisinnaatitaaffiit annertusarlugillu kiffaanngissutsillu tunngaviusut illersornissaat naalagaaffiit namminneq akisussaaffigaaat.³⁵ Taamaattumik Naalakkersuisut Danmarkillu Kalaallit Nunaanni inuttut pisinnaatitaaffiit tamakkiisumik piviusunngortinnissaat ilungersuutigisussaavaat, kisiannili inuttut pisinnaatitaaffiit atorneqarlutillu paasineqartarnerannut tunngatillugu najukkami pissutsit puigorneqassanngillat.

2.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

2.3.1 NAMMINERSORNERUP ISUMAA

Inuiaat kalaallit Namminersornerup eqqunneqarneratigut pisortatigoortumik avataaniit inatsisitigut paasinnittarneq malillugu inuiattut akuerineqarput.³⁶ Inuiaat kalaallit taamaalillutik Namminersorneq pillugu inatsimmi aalajangersakkat erseqqinnerusut malillugit Danmarki avaqqullugu immikkut aalajangiinissamut pisinnaatitaalerput. Taamaalilluni Nunarput tunngaviusumik inatsit nunallu tamat akornanni inuit pisinnaatitaaffii tunngavigalugit Kalaallit Nunaat inuit pisinnaatitaaffiinik arlaqartunik malinnittussaataavoq, ilaatigut Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummik malinnittussaataalluni.³⁷ Inuit pisinnaatitaaffii Kalaallit Nunaanni Danmarkimiluunniit pisortanut tunngavilersuutigineqarsinnaapput, tassanilu oqartussaaffik Kalaallit Nunaannit tiguneqarsimanersoq tiguneqarsimannginnersorluunniit apeqqutaalluni.

Danmarkip inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat akornanni isumaqatigiissutit arlallit akuerinikuuai, nunattali tamakkua ilaannut ilaatinnessaa nangaanartoqartissimallugu. Naalagaaffiit Peqatigiit ingerlatsiviisa arlallit Danmark kaammattorsimavaat isumaqatigiissutit nunarput ilaatillugu akuereqqullugit.

2.3.2 TUNNGAVIUSUMIK INATSIT PERIARFISSANIK AALAJANGIISUUVOQ

Tunngaviusumik inatsit naalagaaffiup ilaanut tamanut atuuppoq, aamma Kalaallit Nunaannut.

Tunngaviusumik Inatsimmi inuttut pisinnaatitaaffiit arlalissuit illersorneqarput. Pingaartumik kapitali 8 immikkut taaneqarsinnaavoq, tassanilu ilaatigut ilaapput kiffaanngissuseqartumik assigiimmillu periarfissinneqarluni inuussutissarsiteqarsinnaaneq (§ 74), toqqissimasumik inuusinnaalersitsisumik sulisinnaaneq (§ 75), akeqanngitsumik meeqqat atuarfianni atuartinneqarnissaq (§76), oqaaseqarsinnaatitaanermut kiffaanngissuseqarneq (§77), peqatigiiffilorsinnaatitaaneq (§78) aammalu katersuussinnaatitaaneq (§79). Naalagaaffimmi qitiusumik oqartussaaffiit akornaminni qanoq pissaaneqartiginerat tunngaviusumik inatsimmi kapitalip 8-p avataani aalajangersarneqarput, taamaalilluni assersuutigalugu kinaluunniit eqqartuussivinni misiliisitsisinnaatillugu (§§3 aamma §63), taamatullu eqqartuussisut arlaannaannulluunniit attuumassuteqartussaanginnerat (§64), kiisalu eqqartuussiveqarnerup tamanut ammasuunera inatsimmi tunngaviusumi aalajangersagaavoq (§ 65).

2.3.3 DANMARKIP INUIT PISINNAATITAAFFIINIK PISUSSAAFFILERLUNI AKUERSINERI KALAALLIT NUNAANNUT ATTUUMASSUTEQARTUT

Danmarkip isumaqatigiissut atsiugaa amerlanertigut Danmarkip naalagaaffianut tamarmut pisussaatsilersussaavoq.³⁸ Danskit naalakkersuisui inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunat tamat isumaqatigiissutaannik nunatsinnuttaaq atuuttunik isumaqatiginittussaapput. Danmarkilli taamaattunik isumaqatigiissummik akuersinerminut atatillugu naalagaaffiup ilaanut nangaanartoqartikkuniuk isumaqatigiissut pineqartoq nunatsinnut atuutinngitsoq nalunaarsinnaavoq.

Inuiaqatigiinnermut Kalaallit Nunaannut attuumassutilinnik isumaqatigiinniarnert aallartinneqartinnagit Namminersornermut Inatsimmi § 13, imm. 1 malillugu danskit naalakkersuisuisa Naalakkersuisut ilisimatittussaavaat, taamatullu Naalakkersuisut isumaqatigiinniarnermi ilaatinneqartussanik isummaminnik saqqummiussinissamut periarfissillugit. Isumaqatigiissutittaag taamaattut akuertinnagit atorunnaarsitsinnagilluunniit Namminersornermut Inatsimmi § 13, imm. 4 malillugu Naalakkersuisunut oqaaseqarfigitinneqaaqartussaapput.

Danskit naalakkersuisui isumaqatigiissuteqartinnatik Naalakkersuisut isumaqatiginiqqartariaqartinnagikkunikkitt amerlanerpaatigut sapinngisamik Kalaallit Nunaannut tamakkua sunniuteqartinnaveersaartarpaat. Taava naatsorsuutigineqartarpoq danskit ministereqarfiata susassaartup isumaqatigiissummi Kalaallit Nunaannut tunngatillugu nangaassuteqarneq peerneqassanersoq Naalakkersuisunut oqaaseqarfigitikkumaaraa. Kalaallit

Nunaat isumaqatigiissutitut tunngatillugu pisussaatitaaffinnik allanngineq oqaaseqarfigeqqullugu Naalakkersuisunut saqqummiunneqartussaavoq, Naalakkersuisullu apeqqut taamaattoq Inatsisartunut saqqummiuttussaavaat.

2.3.4 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT TUNNGATILLUGU PISUSSAAFFINNIK KALAALLIT NUNAATA AKUERSINERA

Namminersornermut Inatsimmi Kapitali 4 pisinnaatitsissummik imaqarpoq, taannalu Naalakkersuisut nunanik allanik kattuffinnillu nunanit assigiinngitsunit peqataaffigineqartunik naalagaaffik sinnerlugu isumaqatigiinniarsinnaasoq isumaqatigiissuteqarsinnaallunilu oqartussaaffinnut tiguneqarsimasunut tunngatillugu Kalaallit Nunaanunnaq atuuttunik, takuuk Namminersornermut Inatsimmi § 12, imm. 1. Aaqqissuussinermut tassunga ilaanngillat illersornissamut isumannaatsuunissamullu politikkimut tunngasut, aammalu naalagaaffimmi innuttaasut pisussaaffiitut, Danmarkimut tamarmut atuuttussanut imaluunniit inuit akornanni kattuffinnik isumaqatigiinniarnernut, kunneqarfiup Danmarkip ilaasortaaffigisaanut tunngatillugu, takuuk Namminersornermut Inatsimmi § 12, imm. 4.

Pisinnaatitsissummik aaqqissuussinertaq periarfissiivoq Kalaallit Nunaat nunarsuarmi kattuffinnut naalagaaffiunngikkaluartut kattuffiunngikkaluartullu ilaasortaaffigisinnaasaannut, tamanna Kalaallit Nunaata naalagaaffimmi inissisimaneranut akerliunngippat ilaasortanngorniarsinnaalersillugu. Danskil naalakkersuisui Naalakkersuisunit qinnuigineqarnermikkut taamatut qinnuteqarnissamut imaluunniit qinnuteqaatinik taamatut ittunik tapersersuinissamut aalajangersinnaapput.

2.3.5 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT KALAALLIT NUNAATA SIUNNERSUISOQATIGIIVI AAMMA DANMARKIMI INUIT PISINNAATITAAFFIINUT INGERLATSIVIK

Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivini pilersitsinissami Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa siuarsarlugillu illersorneqarnissaat siunertaavoq, Siunnersuisoqatigiillu suliassaannut aamma ilaasussaapput nalinginnaasumik Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffinnut ilisimasatigut pisinnaasatigullu pitsanngorsaanaasaq. Siunnersuisoqatigiit sulissapput Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaat 'Parisimi Tunngavigineqartut' malillugut, nunami namminermi inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu pisinnaatitaaneq (mandat), katitigaanikkut attaviitsuunissaq aamma assigiinngitsunik isumaqarsinnaanermik, suleriaasissamik il.il. qularnaarinissamik ilaatigut piumasaqartumik.³⁹

Siunnersuisoqatigiit Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiisa nakkutigineqarnerat nalunaarutigisarnissaallu peqataaffigissavaat, misissuinerit ilisimatusarnerillu ingerlanneqarnissaat oqaluuserissallugu, Inatsisartunut,

Naalakkersuisunut pisortanullu allanut namminersortunullu inuit pisinnaatitaaffi pillugit sammisaqartunut siunnersuisassallutik, innuttaasut inuit pisinnaatitaaffii pillugit sulineranni ataqatigiissaarineq siarsassallugu ikiuuttarlutillu, inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinermik paasissutissiisarnermillu tapersuisassallutik siarsaassallutillu, inuit pisinnaatitaaffii pillugit ingerlatassanik nukittorsaanissamillu siunnersuuteqartassallutik aammalu inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu ingerlataareersunik nalilersuisassallutik.

Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsivik Kalaallit Nunaanni nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiitut ingerlatsivittut 2014-imi toqqarneqarpoq.⁴⁰ Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsiviup aamma Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiisa Kalaallit Nunaanni sulineq ataatsimoorunniarpaat, ilaatigut FN-imi nunarsuarmioqatigiit suleqatigiiffiitut ataatsimoorussanik nalunaarusiortarnertigut, aamma inuit pisinnaatitaaffii pillugit Kalaallit Nunaanni killiffiup nalunaarusiarisarnertigut. Taakkua saniasigut Naalakkersuisut Inatsisartullu inatsisissatut siunnersuutit tusarniaasarnerit Ingerlatsivik akissuteqartarniarpoq, siunnersuutit inuit pisinnaatitaaffiitut tulluurtuunersut nalilersorlugu. Taakkua saniasigut Ingerlatsiviup naatsorsuutigaa Kalaallit Nunaanni suliffeqarfinnik aamma kattuffinnik suleqateqarnini ingerlatinnassallugu, ilaatigut Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivik aamma Meeqqat pisinnaatitaaffiit ingerlatsivik MIO.

2.4 INUIT PISINNAATITAAFFII KALAALLIT NUNAANNI MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

2.4.1 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT DANMARKIP AKUERISAASA ATORTINNEQALERNISSAAT

Danmarkip nunarsuarmioqatigiit isumaqatigiissutaanik atortuulersitsisarnera qulaani immikkoortuni 2.3.3-mi aamma 2.3.4-mi allaaserineqartutut pisarpoq, naliginnaasuvoq atortuulersitap Kalaallit Nunaannut Savalimmiunullu atuutsinneqartannginnera. Immikkoortumi uani sammineqarput inuit pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissutit, Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalersinnaasut, atuutsinneqannginnerisa peernerisigut. Isumaqatigiissutini pineqartut tassa isumaginninnermut tunngasut, suliffimmi avatangiisit, qarasaasianut illersorneqarneq, meeqat illersorneqarnerat, inunnik nioqquteqartarnerup akiorneqarnera, taakkulu taagorneqartutut tulleriisinneqarput.

EUROPARÁDIP INOOQATIGIINNERMUT ANGERFIGEQATIGIISSUTAA

Danmarkip Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaat (1961) 1965-imi akueraa.⁴¹ Danmarkip tassunga Kalaallit Nunaat ilaatingilaa. 1996-imi inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissut nutarterneqarpoq. Danmarkip 1996-imi

isumaqatigiissut nutartigaq atsiorpaa sulili taanna atulersinneqanngilaq, taamatuttaaq Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaanut uiggiutitut Protokol-imut 18. oktober 1961-imeersumut ataatsimoorluni maalaruteqarsinnaaneq atsiorneqarpoq, sulili atulersinneqarani.

Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannit allaassutigalugu, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqatigiissutaat inuuniarnikkut pisinnaatitaaffinnik imaqanngilaq. Taamaattumik inuit pisinnaatitaaffiinik illersuinnermut atatillugu Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaat Europami Innuttaasut Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutaannut tapiissutitut pingaartutut isigineqarsinnaavoq. Angerfigeqatigiissutip pisinnaatitaaffit arlalissuit imarai, ilanngullugit suliffeqarnissamut pisinnaatitaaffik, peqqissuunissaamut pisinnaatitaaffik, inooqatigiinnikkut, inatsisitigut aningaasarsiornikkullu illersorneqarneq aammalu ilinniarnissamut pisinnaatitaaneq.

Naalagaaffiit Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannut ilaasortaasut piffissani aalajangersuni taassuma malinneqarnera qanoq ingerlanersoq nalunaarutigisartussaavaat. Immikkut ilisimasalinnik ilaasortalerlugu ataatsimiititaliap arlaannaannulluunnit atanngitsup Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaata malinneqarnera inernilersortarpaat. Europarådip Ministerkomitéa pisariaqartillugu nunanut ilaasortaasunut Ministerkomité malillugu Europamiut inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaannut tunngatillugu pisussaaffimminnik malinninngitsunut kaammattuuteqarluniluunniit innersuussuteqarsinnaavoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Europarådip inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaa Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalissasoq

SULIFFIMMI ISUMANNAATSUUNISSAP PEQQISSUUNISSALLU PITSANNGORSARNISSAAT PILLUGU ILO-MI ISUMAQATIGIISSUT

Suliffimmi isumannaatsuunissap peqqinnissallu pitsanngorsarneqarnissaanut periarfissat pillugit ILO-mi isumaqatigiissut Danmarkip 2008-mi atulersippa.⁴² Danmarkip atuutilersitsinerminut atatillugu Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Isumaqatigiissutikkut nunami namminermit suliffimmi avatangiisinut politikkit suliffimmi avatangiisit isumannaatsuullutillu peqqinnartuunissaat suliffimmi avatangiisinut tunngatillugu pilersaarutit qularnaarlugillu isumannaannerunissaat siunertarineqarpoq. Naalagaaffiit ilaasortaasut nunami namminermit atuuttumik suliffimmi avatangiisit isumannaatsuullutillu peqqinnartuunissaannut politikkeqassapput, sulisitsisut sulisullu isumasiorlugit suliarineqartumik aammalu nunamut tamarmut atuuttumik suliffimmi avatangiisinut peqqussusiortoqassaaq, pisortallu taakkununga tunngatillugu pisinnaatitaaffii ilanngunneqassallutik. Suliffimmi avatangiisinut pilersaarutit siuariartornermut uuttuutit takussutissallu avammut tusarliunneqartussat imarissavaat.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- ILO-mi isumaqatigiissut suliffimmi isumannaatsuunissami peqqissuunissamilu periarfissanik aalajangersuisoq Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq

INUNNUT ATAASIAKKAANUT PAASISSUTISSANIK QARASAASIAT ATORLUGIT PASSUSSINEQ PILLUGU EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqarnerannut atatillugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Danmarkip 1989-imi akueraa.⁴³ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqarnerannut atatillugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaani siunertaqarpiarpoq inummut namminermit paasissutissat qarasaasiatigut suliarineqarnerisa toqqissisimanartuunissaasa qulakkeerneqarnissaat.

Isumaqatigiissummi Art. 5-imi, inummut namminermit paasissutissat qarasaasiakkut suliarineqartut a) naammaginatumik inatsisillu malillugit katersorneqassapput suliarineqassallutillu, b) inatsisit malillugit atorneqartussatut taakkulu avataanni atorneqartussaassanatik aalajangersunut toqqorneqassapput, c) naleqquttuussallutik pisariaqartinneqartullu sinnerlugit

imaqassanatik, d) eqqortuussallutik pisariaqarpallu nutarterneqarsinnaassallutik, aamma e) imatut toqqortarineqassapput inuit nalunaarsorneqarsimasut kinaassusiat annertunerusumik atorineqarfissaannut ilaartussallugu pisariaarullugu.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Inuit ataasiakkaat pillugit paasissutissat qarasaasiakku suliarineqarnerannut atatilugu inuit ataasiakkaat illersorneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaanni atortussanngortinneqassasoq

MEEQQANIK KINGUAASSIUTITIGUT ATORNERLUINERIT PINAVEERSAARTINNISSAAT PILLUGU EUROPARÅDIP ISUMAQATIGIISSUTAA

Meeqqat kinguaassiuutitigut atornerlunneqarnissamut kinguaassiuutitigullu atornerluinermut illersorneqarnissaannut Europarådip isumaqatigiissutaata, 2009-mi Danmarkip akueraa.⁴⁴ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Europarådip meeqqat kinguaassiuutitigut atornerlunneqarnissamut kinguaassiuutitigullu atornerluinermut illersorneqarnissaannut isumaqatigiissutaata siunertaraa kinguaassiuutitigut atornerluineq meeqqallu kinguaassiuutitigut atornerlunneqarnerat pinaveersaartinniarlugu nunami namminermini nunanilu allani tamanna pillugu suleqatigiinnerup tapersornissaa. Isumaqatigiissut ilaatigut imaqarpoq inunnik suliaminnut atatilugu meeqqanik sammisaqartunik ilinniartitsineq, meeqqat tusaaniarneqarnissamut pisinnaatitaaffiat, eqqugaasunut ikiunnissaq pillaatissiisumillu eqqartuussutinik pisoqalisoorinnissamullu piffissanik misissuineq. Taassuma saniatigut pillaanermut aalajangersakkanik pineqaatissinneqarnissamullu aalajangersakkanik isumaqatigiissut imaqarpoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Europarådip meeqqat kinguaassiuutitigut atornerlunneqarnissamut kinguaassiuutitigullu atornerluinermut illersorneqarnissaannut isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaanni atortussanngortinneqassasoq

MEEQQANIK NIOQQUTEQARTARNERUP, MEEQQAT ATORTINNEQARTARNERISA, MEEQQANILLU PORNOGRAFIORTARNERUP AKIORNIARNEQARNERI PILLUGIT NAALAGA AFFIIT PEQATIGIIT MEEQQAT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTAATA PROTOKOLIA NAMMINEQ TOQQA KKATUT ATORTINNEQALERSINNAASOQ

Meeqqat pisinnaatitaaffiitut ilanngussatut protokoli, meeqqanik nioqquteqartarnerup, meeqqat atortittartuutinneqarnerisa aamma pornografilioarineqartarnerisa akiorneqarnissaannik imaqartoq, piumasutsumik atortinneqalersinnaasoq, Danmarkip 2003-mi atulersippa.⁴⁵ Danmarkip atuutilersitsinerminut atatillugu Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Protokol-ip, nammineq toqqarneqarsinnaasup, siunertaraa internetti, teknologilu nutaaq atorlugu periarfissat allat aqqutigalugit annertuisiartuinnartumik meeqqat pornografiiliaralugit neqeroorutigineqartarnerisa akiorniarnarat. Protokolimi arlalinni aalajangersagaqarpoq meeqqanik tuniniaasarnermik inerteqqutinik, meeqqanik atortitsisarnermik inerteqqutinik aamma meeqqat pornografiiliarineqartarnerinut inerteqqutinik. Akiuiniarneq ataatsimoortumik suliniutaavoq ajornartorsiutip alliartuinnarneranut aaqqiissutaasussanik, ilaatigut pineqarlutik ineriartunngitsoorneq, piitsuussuseq, aningaasarsiornikkut assigiinngissuseq, inuiaqatigiit aningaasarsiornaranni naapertuilluannngitsumik aaqqissuussisimaneq, ilaqtariit atugarliornerat, ilinniartitaannginneq, nunaqarfinniit illoqarfinnut innuttaasut nutsernerat, inersimasut akisussaassuseqanngitsumik kinguaassiuutitigut ileqqoqarnerat, ileqqutoqqat ajoqutaasut, sakkulersorluni aporaannerit aamma meeqqanik nioqquteqartarnerup. Siunertarineqarportaaq nunat tamalaat akornanni suleqatigiinnerup pitsanngorsarneqarnissaa aamma nunani imminerni inatsisit malitsinneqarnerisa nakkutigineqarnerisa pitsanngorsaavigineqarnissaat.

Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernissaa pillugu Naalakkersuisut 2012-mi Danmarkki saaffigivaa.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Meeqqanik pisinnaatitaaffiitut isumaqatigiissutip protokolia meeqqanik nioqquteqartarnerup, meeqqanik atortitsisarnerup aamma meeqqanik pornografiliortarnerup akiorniarneqarneranik imaqartoq Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalissasoq.

MEEQQAT ILLERSORNEQARNISSAAT PILLUGU HAAGERKONFERENCENIMI ISUMAQATIGIISSUT

Piginnaasat, inatsisinik toqqaaneq, akuersineq, angajoqqaatut akisussaaffik meeqqanullu atatillugu illersuutit pillugit Haagerkonferencinip isumaqatigiissutaa 19. oktober 1996-imeersoq Danmarkip meeqqat illersornerqarnissaat pillugu Haagimi isumaqatigiissut pillugu inatsimmut nr. 434, 8. maj 2006-imeersumut ilanngunniq. Danmarkip akuersinermi Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.⁴⁶

Isumaqatigiissummi siunertarinearpoq meeqqat nunanut arlalinnut atassuteqartut meeqqatulli nunanut ataatsimut atasutut pitsaatigisumik illersorneqarnissaasa qularnaarneqarnissaa. Isumaqatigiissut ilaatigut atorneqartarpoq najoqatigiinnissamut, angajoqqaat oqartussaanerannut meeqqanillu aallarussinermut tunngatillugu. Isumaqatigiissutip imarinngilai tigussaasunik meeqqanut illersuutaasunik peqqussutit, kisiannili nunami namminermi nunanilu allani meeqqat illersorneqarnissaannut tapertaalluni.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Meeqqat illersorneqarnissaat pillugu Haagimi isumaqatigiissut

Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq⁴⁷

ANGAJOQQAATUT OQARTUSSAAFFIMMUT ATATILLUGU AALAJANGIKKAT AKUERINEQARLUTILLU PIVIUSUNNGORTINNEQARNISSAAT PILLUGU EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Angajoqqaatut oqartussaaftimmik aalajangikkat akuerineqarlutillu piviusunngortinneqarnissaat pillugu Europamiut isumaqatigiissutaat 1991-imi Danmarkip akueraa.⁴⁸ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Isumaqatigiissummi nunani allani kiap angajoqqaatut oqartusnaanissaanik aalajangikkat, meeqqap sumiinnissaa angajoqaajusullu aappaaniittarnissaa pillugu aalajangikkat pineqarput. Aamma isumaqatigiissummi meeqqat unioqqutitsisumik nunamut allamukaanneqarsimasut imaluunniit nunami tassani pinngitsaalillugit tigummineqartut utertinneqartarnissaat pineqarpoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Angajoqqaatut oqartussaaftimmik aalajangikkat akuerineqarlutillu piviusunngortinneqarnissaat pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq

MEERAVISSIARTAARTARNEQ PILLUGU EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Meeravissiartaartarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa nutartigaq Danmarkip 2012-imi atulersippaa.⁴⁹ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Suliat meeravissiartaarnissamut tunngasut suliarineranni nunanut ilaasortaasunut piumasaqaatit minnerpaaffii isumaqatigiiffimmi aalajangersarneqarput, ilaatigut meeravissianngornerup meeqqamut pitsaanerpaassaneranik qulakkeerinnittumik misissuinissamut piumasaqaatit

aammalu meeravissiarartnerup akuerineqarnissaanut piumasaqaatinik aalajangersagaqarlutik.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Meeravissiarartnerup pillugu isumaqatigiissut Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq

INUNNIK NIUERUTIGINNITTARNERUP PINAVEERSAARTINNEQARNERANUT, AKIORNEQARNERANUT, EQQARTUUSSIVITSIGULLU MALERSUISINNAANERMUT NAALAGAFFIIT PEQATIGIIT PROTOKOLIA

Inunnik nioqquteqartarneq pinaveersimatinniarlugu, akiorniarlugu aamma tamakkunanani inatsisitigut malersuisarneq pillugu FN-ip protokolia, immikkut pingaartinneqarlutik arnanik meeqqanillu nioqquteqartarneq, nunat killeqarfii akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunniartnerup akiorneqarneranut FN-ip isumaqatigiissutaanut ilanngussa, Danmarkip 2004-mi atsiorpaa.⁵⁰ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Isumaqatigiissutip siunertaraa inunnik nioqquteqarnerup pinaveersimatinnissaa aamma akiorneqarnissaa, pingaartillugu arnanik meeqqanillu nioqquteqartarneq, tuniniasartut tassaammata killeqarfiit akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunnermik ingerlataqartut. Protokolimittaaq siunertaavoq pinerlunniarnernit tamakkunanit eqqorneqartut atornerlunneqartullu illersorneqarnissaat aamma nunani tamalaani pineqartumi suleqatigiinnerup siuarsarneqarnissaa.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Inunnik niuerutiginnittarnerup, pingaartumik arnat meeqqallu eqqarsaatigalugit, pinaveersaartinneqarneranut,

akiorneqarneranut, eqqartuussivitsigullu malersuisinnaanermut
FN-ip protokolia Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq

INUNNIK NIOQQUTEQARTARNEQ AKIORNIARLUGU ILIUUSISSAT PILLUGIT EUROPARÅDIMI ISUMAQATIGIISSUT

Inunnik nioqquteqartarnek akiorniarlugu suliniarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Danmarkip 2007-mi atsiorpaa.⁵¹ Danmarkip akuersinermini Kalaallit Nunaat ilaatingilaa.

Isumaqatigiissummi inunnik nioqquteqarnermit eqqugaasut illersorneqarnissaat salliutinneqarluni. Aallaqqaasiutaq malillugu takuneqarsinnaavoq eqqugaasut pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnissaat inunnillu nioqquteqartarnerup akiorniarneqarnissaa pingaarluinnartuusoq, soorlulittaaq inunnik nioqquteqartarnerup akiorneqarnerani assigiinngisitseqqusaanngitsoq.

Isumaqatigiissummi pineqarput inunnik nioqquteqartarnerup pinaveersimatinnissaanik aamma piserusussuseq akiorniarlugu iliuusissanik.

Taakku saniasigut isumaqatigiissutip imarai eqqorneqartunik ikiunissaq, ilaatigut nunami pineqartumi najugaqartitsisinnaanermik periarfissiineq, taarsiiffigitinneq, aallartitsinerimi assigisaannilu mianerisaqarnissaq. Kiisalu isumaqatigiissummi allassimavoq inuk nioqqutigineqarsimanermi kingunerisaanik pinerluttuliortariaqalersimasoq pisuutinneqanngissinnaasoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Inunnik nioqquteqartarnek akiorniarlugu suliniarneq pillugu Europarådip isumaqatigiissutaa Kalaallit Nunaanni atulersinneqassasoq

2.4.2 INUIT PISINNAATITAAFFIINUT ISUMAQATIGIISSUTIT ALLAT DANMARKIP ATUUTSINNGISAI

Inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu atorneqarsinnaasut Danmarkip akuerisimanngisai arlalissuupput. Imaakkajuppoq Kalaallit Nunaat sinnerlugu Danmark naqitanik inuit pisinnaatitaaffiitut tunngasunik akuerinnissinnaasarluni. Kalaallit Nunaat pisinnaatitaavoq nunanik allanik nunat allamiullu kattuffiunik isumaqatiginninniarnissamut, taakkunani pissutsit Kalaallit Nunaannit tamakkiisumik tiguneqarsimasunut tunngasuugaangata.⁵² Tamanna ima isumaqarpoq, naqitanik nunanit allaneersunik isumaqatigiissutigut pisinnaatitaaffinnik Danmarkimut pisussaatisisunik Kalaallit Nunaat nammineerluni akuersisinnaangitsoq.

Naqitat taagorneqartut Kalaallit Nunaanni pissutsinut naleqqussinnaasut makkua suli Danmarkimit akuerineqarsimanngillat:

- Naalagaaffiit Peqatigiit inuit pinngitsaalineqarlutik tammartartut illersorniarlugit isumaqatigiissutaat, ilanngullugu ataasiakkaat maalaarsinnaatitaanerannut aalajangersakkat.
- Europamiut Inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaa nutartigaq 1996-imeersoq.
- Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummut maalaarnissamut periarfissat pillugit tapertatut Protokoli.
- Aningaasaqarnikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaannut ataasiakkaat maalaaruteqarnissamut aqutissaat pillugu tapertatut protokoli.
- Meeqqat pillugit Isumaqatigiissummi nammineerluni maalaarnissamut periarfissat pillugit tapertatut protokoli.
- Europamiut ataatsimoorluni maalaarsinnaaneq pillugu inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaanut 18. oktober 1961-imeersumut tapertatut protokoli
- Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europamiut Isumaqatigiissutaanni nalinginnaasumik immikkoortitsinissap inerteqqutaanera pillugu tapertatut protokoli nr. 12

Naalagaaffiit Peqatigiit inuit pinngitsaalineqarlutik periarfeeruttut illersorneqarnissaat pillugu isumaqatigiissutaanniippoq pingitsaalisalluni periarfeerunnerup inerteqqutaalluinnarnera. Isumaqatigiissummi aalajangerneqarpoq taama pineqartoq ilaqutaasulluunniit eqqortumik pineqarnissamut pinngitsuutinneqarnissamullu pisinnaatitaasut, aammalu pinngitsaalisalluni periarfeerunnerit sorsunneqartillugu sorsunneqanngikkaluartorlu nunarsuarmiunut peqquserlunnerusinnaasartut.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi allaalluni Europamiut Inooqatigiinnermut angerfigeqatigiissutaa nutartigaq 1996-imeersoq inooqatigiinnikkut pisinnaatitaaffinnik imaqarpoq. Inooqatigiinnermut

angerfigeqatigiissutaata nutartikkap ilaatigut sulisinnaatitaaneq sulisullu pisinnaatitaaffii illersorpai; peqqissuunissamut, napparsimalernissamut sillimmateqarnissamut, atugarissaarnissamut pisinnaatitaaffiit, kiisalu ilaqutariit inuttut atukkamikkut, inatsisitigut aningaasarsiornikkullu illersorneqarnissaat.

Namineerluni maalaarnissamut periarfissap nunani ilaasortaasuni innuttaasut isumaqatigiissutip periarfissippai immikkut ilisimasalinnut ataatsimiititalianut maalaarnissamut, innuttaasooq suliamut aalajangersumut tunngatillugu isumaqarpat nuna ilaasortaasooq isumaqatigiissummi aalajangersakkat uniorlugit iliuuseqartoq. Suliap suliaritinneqarnissaanut piunasaqaatit arlaqartut ilagaat nunami namminerme inatsisitigut periarfissat tamavimmik atorineqareersimassasut.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi tapertatut protokolip 12-ip imaraa nalinginnaasumik assigiinngisitsinissamut inerteqqut. Protokolimi inerteqqutip immikkoortinneqarnissamut illersorneqarneq annertusivaa, pisinnaatitaaffiit Inuit Pisinnaataaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi ilaangitsut aamma ilanngunneqarmata.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Danmarki oqaloqatigissagaa, nunarsuatsinni inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutit pingaarutillit, suli Danmarkimit atuutsinneqalersimangitsut atuutsinneqalersinnaanerit pillugu.

2.4.3 INUIT PISINNAATITAFFINUT TUNNGATILLUGU ILIUUSISSANUT PILERSAARUT NAKKUTILLIINERLU⁵³

Nunani tamalaani nunanullu ataasiakkaanut atuuttunik peqqussuteqanngilaq naalagaaffiit qanoq iliorlutik inuit pisinnaatitaaffiinut tunngatillugu kaammattuutininik qanoq suliarinnissanersut qanorlu ilillutik malinnaassanersut. Taamaattumik qanoq iliorlutik inuit pisinnaatitaaffiinik aqqissuussinissaminnut naalagaaffiit annertooujussuarmik kiffaanngissuseqarput. Nunani allani immikkut ilisimasalinnik inuttalinnik ataatsimiititaliat, soorlu Naalagaaffiit Peqatigiit aamma Europaráði, nunani ilaasortani inuit pisinnaatitaaffiisa qanoq ingerlanneqarnerannik nakkutilliisuusut, pingaartinnerugajuppaat piviusumik

inuit pisinnaatitaaffisigut illersuineq qanoq ingerlanersoq. Taamatutaaq ataatsimiititaliat eqqartuussiviillu, sulianik ataasiakkaanik suliaqartartut, suliamut aalajangersumut atatillugu inuit pisinnaatitaaffinik unioqqutitsisoqarsimanersoq naliliisartut. Immikkut ilisimasalinnik inuttalinnik ataatsimiititaliat inassuteqaateqartarput sukut inuit pisinnaatitaaffii nukittorsarneqarsinnaanersut, amerlanertigulli nunamut ilaasortaasumut nammineq naliligassanngortittarlugu periaasissanut pilersarusiortoqartariaqarnersoq, aammalu nunami tassani oqartussaasut qanoq iliortariaqarnersut.

Nunarsuarmit Inuit pisinnaatitaaffii pillugit Wien-imi 1993-imi ataatsimeersuarneranni nunami namminermit inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu pilersarusiornissamik isuma pilersinneqarpoq. Ataatsimeersuarnermi nunat ilaasut isumaqatigiillutik inassutigaat nunat nammineq isumaliutigissagaat iluminni pilersarusiornissaq, iliuusissaallu naalagaaffiup nukittorsarlugit illersorlugillu ingerlatassaasa suunerinik aalajangersaasumik ineriartortitsisumillu.⁵⁴

Inuit pisinnaatitaaffinik aqqissuussamik pilersaarutit atorlugit suliaqarneq, nakkutilliineq nalilersuinerlu ataatsimiititaliamit Naalakkersuisoqarfinnit assigiinngitsuneersunik inuttalimmit suliarineqartoq piviusumik inuit pisinnaatitaaffinik qularnaarillunilu illersuinissami periaasissatsialaavoq. Aqqissuussamik periaaseqarneq nunap nammineq iliuusaanik erseqqinnerulersitsissaaq, aammalu inuit pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit suliat politikikkut ingerlatanut kaputartuunneqarsinnaassallutik. Aammalu Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiitut tunngatillugu unammiugassat annertunerit suunersut paasinarsissapput, sammisallu ilaanni ilisimasatigut amigateqartoqarnersoq paasinarneqarsinnaassalluni.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Nunamut tamarmut atuuttumik inuit pisinnaatitaaffisa Kalaallit Nunaanni sammineqarneranni suleriaasissamik pilersarusiorluni Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi aamma Inuit Pisinnaatitaaffiitut Ingerlatsivik suleqatigalugit
- Ataatsimiititaliamik ataavartumik Naalakkersuisoqarfinnit assigiinngitsuneersunik inuttalimmik kommuninillu tamanit ataatsimik Inuit Pisinnaatitaaffiitut Kalaallit Nunaata

Siunnersuisoqatigiiviniit ilaasortaqaartumik nunanillu allaniit inuit
pisinnaatitaaffii pillugit inassuteqaatinik malinnittussamik
pilersitsilluni pilersaarutip ingerlanneqarneranik
ataqatigiissaarisussamik

Ilisimasat nukittorsarniarlugit kaammattuutigaarput:

- Inuit Pisinnaatitaaffiinut Kalaallit Nunaata Siunnersuisoqatigiivi
Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik suleqatigalugu nunap
immikkoortuini sammisanut toqqakkanut tunngatillugu
nalunaartartussanik toqqaassasut.
- Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaattaaffiisa tungaasigut qanoq
pisoqarneranik Inatsisartuni ukiumoortumik naliliisoqartassasq

3 MEEQQAT

3.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINEQ

3.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Inuit pisinnaatitaaffii tamanut, soorunalumi aamma meeqqanut tamanut atuupput. Nunamili inatsisitigut aqqissuussinerit inatsisitigullu maligassat inersimasunut tunngatitaapput. Meeqqat illersugassatut isigineqarput, assersuutigalugu ilaqtariinnermut inatsisitigut, inunnik ikiuisarnermut angajoqqaatullu akisussaanermut tunngatillugu inatsisiliornikkut. Taamaattorli Naalagaaffiit Peqatigiinni Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigiisummi (1989) nalinginnaanerusumik paasineqalerpoq meeqqat namminerisaminnik pisinnaatitaaffeqartut.

Kapitali tamakkiisuunngilaq, kisiannili sumiginnaaneq, ilaqtariit meerartallit aarlerinartorsiortut, meeqqat siunnersorneqarnissamut maalaarfissanullu periarfissaat, kiisalu inatsisitigut ataataqanngitsunut tunngatillugu ajornartorsiutit pillugit kaammattuutit imaralugit.

3.2 NUNANI ALLANI PERIARFISSAT⁵⁵

3.2.1 MEEQQAT PILLUGIT ISUMAQTIGIISUT AALAJANGIISUUVOQ

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqtigiisummi 'kikkut tamarmik' illersorneqarput, tassalu meeqqattaq tamarmik. Isumaqtigiisutilli meeqqat pillugit malittarisassat immikkut ittut aamma imarisinnaavaat.⁵⁶

Naalagaaffiit Peqatigiinni Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigiisummi 1989-imeersumi meeqqap immikkut nammineerlunilu pisinnaatitaaffii pimoorullugit sammeneqarput. Meeqqap immikkut illersorneqarnissamik isumassorneqarnissamillu pisariaqartitsinera Isumaqtigiisummi erseqqissarneqarput.⁵⁷ Isumaqtigiisut Danmarkip akuerinikuuaa, Kalaallit Nunaannullu tunngatillugu 11. maj 1993-imi atuutilerluni.⁵⁸

Meeqqat pillugit Isumaqtigiisutip imarai inuinnartut politikkikkullu pisinnaatitaaffiit, taamatullu aamma aningaasaqarnikkut, inooqatigiinnikkut kulturikkullu periarfissat, periaatsillu pingaarnernut sisamaasunut tunngasutut

paasineqartariaqarlutik: Assigiinngitsitsinnginnissaq; meeqqap soqutigisaasa pitsaanerpaamik nakkutiginnissaat; inuunissamut pisinnaatitaaneq, inuunermi aniguinissaq ineriartornissarlu, kiisalu meeqqap isumaanik ataqqinninnissaq.

Meeqqat tamarluinnarmik immikkoortinneqannginnissaannut pisinnaatitaaffeqarnerisa kinguneranik meeqqat angajoqqaavisa kikkunnit kingoqqisuunerat, amikkut qalipaataat, arnaanerat angutaaneralluunniit, oqaasii, upperisaat, politikkikkut allatigullu isumaat pissutigalugu nunami, assigiinngisitaartuunermi imaluunniit inuttut atukkatigut qanoq inissisimanerat, pisuujunerat piitsuuneralluunniit, innarluuteqarnerat, qanoq inunngorsimanerat allallunnit pissutigalugit immikkortitsisoqassanngilaq.⁵⁹

Meeqqat soqutigisaannik pitsaanernik tunngaveqarnermi, iliuutsini meeqqanut tunngatitani tamani meeqqat soqutigisaannut (pisariaqartitatut) pitsaanerit tamatigut salliutinneqartarnissaat pineqarpoq.⁶⁰ Suna meeqqamut pitsaanerpaanersoq Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi aalajangersarneqanngilaq. Ulluinnarni – ilaqutariinnermi – angajoqqaat tamani sallertut aalajangiisuusarput. Angajoqqaalli meeraq isumassorsimanngippassuk tamannaluunniit isumaqatigiisutigisinnaanagu, imaluunniit angajoqqaat avissappata, angajoqqaatullu oqartussaassusermut kina isumaginnittuussanersoq, meeqqamillu najoqateqartarnissaq isumaqatigiisutigisinnaanngippassuk, meerarluunniit nakorsamit allatulluunniit ikiorneqartariaqarpat, pisortat akuliuttariaqalersinnaapput. Taamaalilluni pisortat (tassaasinnaasut oqartussaasut, eqqartuussiviit il.il.), meeqqamut suna pitsaanerussanersoq isummerfigissallugu pisussaaffeqarput.

Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliap “meeqqap ineriartornera” ataatsimoortumik ineriartornertut isigisarpaa. Tamannalu isumaqarpoq meeqqat annilaanganatik, kaannatik, aammalu inuttut pissutsiminnik piginnaasaminnillu peqqissumik ineriartortitsiffigisinnaasaannik illersuutaasunik sinaakkusiinissamut naalagaaffik pisussaaffeqartoq.⁶¹

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi aalajangersakkat pingaartut arlallit taagorneqarsinnaapput. Namminerisamik ilaqutariittullu inuunissamut pisinnaatitaaneq, aamma Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummi atuuttoq, tassuunakkut meeqqap namminerisaminik ilaqutariinnikkullu inuunerata, angerlarsimaffiata atassuteqarneratalu ataqqineqarnissaasa illersorneqarnissaannut pisinnaatitaaffia illersorneqarput.⁶²

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi Art. 5-imi meeqqap kiffaanngissuseqarnissaa inuttullu isumannaatsuunissaa⁶³ illersorneqarpoq, Art. 12-imilu meeqqap pissutsinut meeqqamut tunngasunut sumulluunniit tunngatillugu oqaaseqarsinnaanera, aammalu Art. 13-ip piviusunik inatsisit atorlugit isumaqatigiisutip pisinnaatitaaffiisigut atornerluiffiqeanginnissaa qularnaarneqarluni.

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummut tapiliusseq Protokol 3 meeqqap nammineerluni maalaarfissaqarneranut tunngasoq Danmarkip maannamut akuerisimangimmagu massakkorpiq maalaarutit meeqqaneersut suliarinissaannut periarfissaqanngikkallarpoq.

3.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

3.3.1 KALAALLIT NUNAANNI INATSISITIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Namminersornermut inatsimmi § 16 malillugu Naalakkersuisut nunani allani isumaqatigiissutinik nalagaaffimmik tamarmik pisussaatisisunik nunanullu allanut peqqussutinik atuuttunik malinninnissamut pisussaatinneqarput. Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut Kalaalli Nunaanni atuutissasoq 1992-imi akuerineqarpoq. Naalakkersuisut taamaalillutik – peqqussusiornermi aqutsinikkullu suliaasaqarfinnut tiguneqartunut tunngatillugu piginnaasaqarnikkut – Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip pivisumik atulersinnissaanut iliuseqarnissamut pisussaalerput. Meeqqanut inuusuttuaqqanullu tunngatillugu pisussaaffiit aamma meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiineq pillugu Inatsisartut peqqussutaanni takuneqarsinnaapput.⁶⁴

Meeqqat pisinnaatitaaffiunik ingerlatsivik Meeqqat Oqaaseqartartuat Meeqqallu pillugit Siunnersuisoqatigiit inatsit nr. 11, 22. november 2011-meersoq malillugu Inatsisartuni pilersinneqarput. Meeqqat pisinnaatitaaffiunik ingerlatsivik, MIO, Meeqqat Oqaaseqartartuannit aqunneqartoq Meeqqat pillugit Siunnersuisoqarfiullunilu allaffeqarfiuvoq.

3.3.2 MEEQQAT ATUGARISSAARNISSAAT

Nunarput 56.282-inik inoqarpoq,⁶⁵ taakkunannga 16.454-it Nuummi najugaqarlutik, 48.197-it illoqqarfinni 7.678-illu nunaqarfinni.⁶⁶ Nunaqartunit 13.613-it 16-it inorlugit ukioqarput – tassa nunatta inuisa sisamararterutaat meeraapput.⁶⁷ 2012-imi angerlarsimaffinni meerartalinni eqqissiviilliornerit 469-it kinguaassiuutitigullu pinerluutit 279-it nalunaarutigineqarsimapput.⁶⁸

2008-mi SFI-mit (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd) misissuinerup, taamanikkut Naalakkersuisuusut suleqatigalugit ingerlanneqartup takutippaa Kalaallit Nunaanni meeqqat amerlanerpaat nalinginnaasumik ingerlalluartumillu inuusut. Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu ataatsimoorussanik ingerlatarpassuaqarput, meeqqallu amerlaqisut qangatut inooriaatsimik tunngaveqartumik perorsarneqartuarlutik. Ajoraluartumilli ikinnerusut, tassa meeqqat pingajorarterutaat – tassa 5000-it inulaarlugit - annertoorujussuarnik ajornartorsiuteqartuupput. Ajornartorsiutit eqqartorneqartut ilagaat inuunermik atuarfimmillu nuannersoqartitsinnginneq, qinngasaarinerit aammalu ikinngutigiiit avataaniititaasutut misigisimaneq. Ikinnerusullu taakku ilagaat meeqqat kinguaassiuutitigut atornerlunneqarsimasut, anaanaasup

annersarneqartarneratigut angajoqqaallu imigassamik atorneerluinerisigut, imaluunniit angajoqqaat aningaasaqarnikkut, inooqatigiinnikkut inuttullu nukissaalatsinerisigut inuuniarnikkut ajornartorsiutillit.⁶⁹

3.3.3 MEEQQANUT INUUSUTTUNULLU TUNNGATILLUGU SOQUTIGISALLIT PINGAARNERIT

Meeqqanut tunngatillugu oqaaseqartartup salliutillugu suliassaraa kalaallit inatsisiliornerat, periaasiallu Meeqqat pillugit lumaqatigiisummik malinninersut qularnaarlugulu nalilersussallugu. Tamanna ilaatigut pisarpoq meeqqat atugaannut tunngatillugu paasissutissanik katersuinikkut, ineriartortitsinikkut ilisimatitsissuteqartarnikkullu. Meeqqanut tunngatillugu Oqaaseqartartoq meeqqat atugaannut, pisinnaatitaaffiinut maalaarfissaqarnerannullu tunngatillugu siunnersuillunilu ilitsersuisarpoq. Meeqqanut tunngatillugu Oqaaseqartartoq sulianut ataasiakkaanut tunngatillugu aalajangiisnaatitaangilaq, kisiannili oqaaseqarsinnaalluni, meeqqanullu tunngatillugu paasissutissanik pissarsiorluni pisortat namminersortullu ingerlatsiviinut isersinnaalluni.⁷⁰

Naalackersuisut Danmarkimilu UNICEF ukiuni tallimani suleqatigiinnermik Nakuusa-mik 1. januar 2011 aallartitsipput. Siunertaavoq meeqqat atugaannik pisinnaatitaaffiinillu nukittorsaanissaq. Nakuusap sammisaa tulleg tassaavoq inersimasoq meeqqap ajunngitsumik inuuneqarnissaanut qanoq iliuseqarsinnaasoq qulaajassallugu.⁷¹

Pinaveersaartitsinerimik Peqqissuunissamillu Aqutsisut (PAARISA) Naalackersuisut 17. april 1997 aalajangernerat tunngavigalugu pilersinneqarpoq. Aqutsiveqarfiup pinaveersaartitsineq peqqinnerulernissamullu tunngatillugu iliuseqarneq qaammarsaanikkut, siunnersuinikkut ataqatigiissaarinikkullu ingerlappaa. Sullinneqartut tassaapput meeqqat, inuusuttut ilaqtariillu.⁷²

3.3.4 MEEQQANIK INUUSUTTUNILLU SIUNNERSUINEQ IKIUINERLU

Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu oqarasuaatitigut siunnersuinerit arlallit periarfissaapput, taakkulu nalunaarsorsimaffiat MIO-p nittartagaani mio.gl. -imi takuneqarsinnaavoq. Oqarasuaatilli ammasarfii ajoraluartumik sivirusangillat. "Erseqqissumik Paasissutissiineq!" nittartakkami iserfissaavoq, tassaavorlu meeqqat inuusuttullu chaterlutik apeqquteqarlutilluunniit ilanngussiviginnaasaat, ullut 2-3 ingerlaneranni akisoqartarpoq chatrumimullu tamanut ammasumut inissinneqartarluni. SMS atorlugu siunnersuisarneq oktoberimi 2013 MIO atulerpaa, qaammatillu tamaasa 200-it missiliorlugit saaffigineqartarluni.

Meeqqat inuusuttullu imminut toquttarnerat kinguaassiuutitigullu atorneerlunneqartarneq pinngitsoortinniarlugit Meeqqat Inuusuttullu oqarasuaataat 134 nunamut tamarmut atuuttoq, taamatullu ilaqtariinnik

Siunnersuiffik PAARISAp ingerlappai. Oqarasuaatit ullut tamaasa nal. 19-21 ammasarput. 2010-mi meeqqanut inuusuttunullu oqarasuaatikkut 278-eriarluni siunnersuisarsimavoq. Kiserliornermut, imminut toquttarnermut, kinguaassiuutitigut atornerlunneqarsimaneremut, ikiaroorntortortornermut annersaanernullu tunngasunik saaffiginninnerit saaffiginnissutit 41,6 %-eraat.⁷³

3.3.5 MEEQQAT PILLUGIT AALAJANGIKKAT MAALAAUTIGINEQARNERINI AQQUTISSAT

Naalackersuisut 1980-imi inunnik ikiuisarneremut akisussaaffik tiguaat.⁷⁴ Meeqqat inuusuttullu pillugit sulianik suliarinninnermi kukkunerit, aalajangikkat kalaallit oqartussaannit aalajangigaasimagaangata, Inatsisartut Ombudsmandiannut inaarutaasumik suliarineqartussanngorlugit ingerlatinneqarsinnaapput.⁷⁵

Angerlarsimaffiup avataanut pinngitsaaliissummik inissiisarnernut kommunimi oqartussat aalangiisartuupput, taakkualu aalangiisuusarlutik. Aalajangikkat taamaattut maalaarutigineqarnerat Kalaallit Nunaanni Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmut, inunnik ikiuisarnermi sallertut suliarinnittarfiusumut ingerlatinneqarsinnaapput.⁷⁶ Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfik allaffissornikkut oqartussaaffiuvoq, piginnatitaaffiilu Isumaginnittoqarfiup aqunneqarnera aaqqissuussaneralu pillugit Inatsisartut Peqqussutaanni nr. 11-imi § 8, imm. 1-imi aamma 2-mi takuneqarsinnaapput. Meeqqanik pinngitsaaliissummik inissiinissamik Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfimmi aalajangikkat Kalaallit Nunaanni eqqartuussivimmut ingerlateqqinneqarsinnaapput.⁷⁷

3.4 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITA AFFII MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

3.4.1 ISUMASSUGASSAMIK SUMIGINNAANEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit inatsisaanni meeqqanik pillaalluni annersaasoqartussaangimmat erseqqinngilaq, naveersinnaatitaanermi – Danmarkimisut ililluni – atorunnaarsinneqarsimanngimmat. Meeqqat atugarissaarnerat pillugu immikkoortumi taaneqareersutut, meeqqat ajornartorsiutaat, aammalu meeqqanut qanorluunniit ittumik nakuuserluni sumiginnaanerit imminnut ataqatigiipput. Taamaattumik meeqqanik annersaasarneq inerteqqutaappat tulluassagaluarpog, tassuunami meeqqat immikkut illersorneqarnissamik pisariaqartitsinerat aammalu meeqqat inatsisitigut illersorneqarnerat erseqqissarneqassagaluarmat.

SFI-p 2008-mi misissuinerini inerniliunneqarpoq meeqqat 5%-iisa anaanaat meeqqamik kinguaassiuutitigut atornerlugaasimanerannik ilisimasaqartartut imaluunniit pasitsaassimasaqartarlutik. Meeqqalli kinguaassiuutitigut

paarinerlunneqartut amerlanerusorineqarput, tassami anaanaasut 35%-ii oqarmata namminneq meeraagallaramik atorerlugaasimallutiik.⁷⁸ Nunatsinni atukkanik 2011-mi misissuisoqarpoq, tassanilu inuusuttut 15-inik sinnerlugillu ukiullit 481-it ilaatinneqarlutik. Misissuinerneq ilaatigut maluginiarneqarpoq meeqqat arfiniliugaangata ataaseq inersimasumik kinguaassiuutitigut ilaqarsimasoq imaluunniit inersimasumit kinguaassiuutitigut qaninniarneqartarsimasoq.⁷⁹

INUIT PISINNAATITAAFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi immikkut annersitsilluni naveersinerup inerteqqutaanissaanut immikkut pisussaatisoqanngilaq, nunalli atsioqataasimasut meeqqat angajoqqaamiinnerminni allamiinnerminniluunniit timikkut eqqarsartaatsikkullu annersarneqarnissamut illersorneqarnissaanut naleqquttunik iliuuseqarnissamut pisussaatiptut.⁸⁰ Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnermut, Inooqatigiinnermut Kulturikkullu Ataatsimiititaliaata 2013-imi inassutigaa nunatsinni meeqqanik unataalluni naveersisarneq inerteqqutaalissasoq.⁸¹

Nunat Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummut ilaasut meeqqanik kinguaassiuutitigut atuinermut atorerluinerullu pinaveersaartinnissaanut tamatigut illersuinissamut imminnut pisussaatiptut.⁸² Kinguaassiuutitigut atuinermut atorerluinerullu atatillugu kapitali 2, immikkoortoq 2.4.1, nunat tamalaat isumaqatigiissutaannik sulii atortinneqanngitsunik sammisaqarfiusoq innersuussutigineqassaartaaq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Meeqqanik paarsinerlunnerit, atorerluinerit aamma anniartitsisarnerit pillugit kisitsisinik, piffissani aalajangersimasuni, avammut tusarliussisoqartalissasoq
- Kinguaassiuutitigut atorerluineq il.il. pillugit siunnersuisarfiup ilisimasaniillu katersuiviup ataavartunngortinnissaa siunertaralugu, siunnersuisarfik Nuummiittoq "Saaffik" nalilersorneqassasoq, suliani siunnersuisarfiup sunniutai nalilersorniarlugit

- Naveersilluni unataasarmerup Kalaallit Nunaanni atorunnaarsinnissaa siunertaralugu inatsisinik allannguinerit pisariaqartut Danmarkimut oqaloqatigiissutiginnissaat⁸³

3.4.2 ILAQTARIIT MEERARTALLIT AARLERINARTORSIORTUT

TUNULIAQUTAA

Aningaasassaaleqineq pissutigalugu meeqqat inuusuttullu piomassuserinngisaminnik piitsuussutsimit eqqorneqartarput, assersuutigalugu sunngiffimmi ingerlatanut atuarfimiillu angalanernut ilaanngitsoornermik tamanna kinguneqarsinnaasarluni, taamatuttaaq piitsuunerup meeqqat inuiaqatigiinni nalinginnaasumik inuunermi peqataanissamut ilaasinnaajunnaarsinnaallugit. Aningaasaqarnikkut isumalluutit inuit ikinnerusut ajornartorsiutaasa ilagaat, taamalu kalaallit 2008-mi meerartaasa pingajorarterutaat tamanna pissutigalugu annertuunik ajornartorsiuteqarput.⁸⁴

Kalaallit Nunaanni piitsuussutsip meeqqanut sunniuteqartarnera pillugu arlalinnik misissuisoqartarsimavoq, taakkunatigullu ilaqutariit meerartallit aningaasaqarnikkut aarlerinartorsiortut kinaassusersiniarneqartarsimapput.⁸⁵ Atugarliortut kikkorpiaanerat ilisimasuugaanni toqqaannarnerusumik iliuuseqarfigineqarnissaat qulakkeerneqarsinnaangaluarpoq.

INUIT PISINNAATITAAFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Nunat Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummut ilaasut sapinngisamik annertunerpaamik meeqqap inuinnarsinnaanerata ineriartornissaatalu qularnaarnissanut pisussaatitaapput.⁸⁶ Naalaaaffiit pisussaatitaapput angajoqqaat - allallumi - ikiornissaannut sulissuteqassallutik angajoqqaat allallu meeqqamut akisussaasut ikiornissaannut, meeqqap timikkut, tarnikkut, anersaakkut, ileqqorissaarnikkut inooqataasutullu ineriartornissaminut atugarissaarnissaa qularnaarniarlugu. Nunami namminerimissutit aammalu naalagaaffiup sapinngisai tunngavigalugit ikiuunneq ingerlanneqassaaq.⁸⁷ Siviisumik piitsuunneq inuiaqatigiinni inooqataanermik amigaateqarfiusooq meeqqap ineriartorneranut ajortumik sunniuteqartussaavoq.

Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliap 2011-mi inassutigaa Kalaallit Nunaanni suliniarneq meeqqat piitsuunermut ilaanerannik paasissutissanik katersuinikkut tamakkuninngalu misissueqqissaarnikkut nukittorsarneqassasoq.⁸⁸

Naalagaaffiit Peqatigiinni Aningaasarsiornikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissutigut ilaatigut nunat ilaasortaasut pisussaatinneqarput nunap sapinngisai pisinnaaneralu malillugit inooqatigiinnikkut toqqissisimasuunissaq illersuinerlu qularnaarneqassasut, aammalu meeqqanut inuusuttunullu ikiuineq pisariaqartoq qularnaarneqassasoq. Inuup kialuunniit naammattumik inuussutissaqarnerup, atisassaqarnerup inissaqarnerullu tungaasigut naammaginartunik atugassaqarnissaq pisinnaatitaaffigimmagu naalagaaffiit akueraat. Taamatuttaaq inuk kinaagaluartorluunniit timikkut eqqarsartaatsikkullu peqqissuunissamut anguneqarsinnaasumik pitsaanerpaamik iluaquteqassalluni pisinnaatitaammat naalagaaffiit akueraat.⁸⁹

Naalagaaffiit Peqatigiinni Aningaasarsiornikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqatigiissummi 2013-imi kaammattuutigineqarpoq nunatsinni illoqarfinni nunaqarfinnilu avinngarusimanerusuniittuni pitsuussutsip akiorniarneqarnerani ilinniartitsineq annertusarneqassasoq.⁹⁰

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Kalaallit Nunaanni pissutsit tunngavigalugit piitsuussutsip qanoq annertutiginissaa killilerneqassasoq
- Qanoq piitsuutiginissap killilerneqarnera ilaqtariinnut meerartalinnut atugarliortunut aningaasatigut iliuuseqarneq toqqaannartinneqarnerussasoq, tassungalu ilaassalluni meeqqap iliutsinut ineriartortitsisunut peqataanissaminut periarfissaasa qularnaarneqarnissaat

3.4.3 MEEQQAT SIUNNERSORNEQARNISSAMUT MAAALARUTEQARNISSAMULLU PERIARFISSAAT

TUNULIAQUTAA

Meeqqanik, inuusuttunik ilaqutariinnillu siunnersuinissamik neqerooruteqartartut Kalaallit Nunaanni arlaliupput, immikkoortoq 3.3.4-mi allaaserineqartutut. Kisianni meeqqap inuusuttulluunniit saaffigisinnaasaanik qitiusumik ingerlatsiveqanngilaq, taamaattumik meeraq nammineq atukkaminik nalilersuilluni sumut saaffiginnissalluni nalornissutigisinnaavaa. Suliniarnerup qitiusumit aaqqissuussaanginneratiguttaaq ajoqutaasunut ilaavoq ikiuinikkut suliniuteqartut aningaasanut ikiuutisaasunut imminnut unammiortuunerat.

Meeqqat pisinnaatitaaffiit ingerlasivik MIO maalaarutit ataasiakkaat suliarinissaannut pisinnaatitaanngilaq.⁹¹ Tamatumunnga pisussaavoq Inatsisartut Ombudsmandiat Ombudsmand-eqarnermut inatsit malillugu sullissinikkut kukkunernik suliarinnittussaammat.⁹²

Meeqqat illersuisuat meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu paasissutissanik katersuinissamut.⁹³ Ukiut ingerlaneranni kattuffiit ingerlatsiviillu amerlasuut meeqqanik inuusuttunillu sulinerminnut nalunaarsuutunik suliaqartarsimapput, assersuutigalugu PAARISAp Meeqqat Inuusuttullu oqarasuaataat pillugu ukiumoortumik nalunaaruteqartarneratigut. Kisitsisit assigiingitsorpassuit tamarmik Meeqqat Illersuisuannit siunissami katersorneqartartuuppata, Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu inuit pisinnaatitaaffiit tunngatillugu atugaannik paasissutissiillu arnerunilernissamut ilapittuutassagaluarpoq.

INUIT PISINNAATITAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Nunat Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummut peqataasut peqqussutaatitik Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummik malinnittunngortillugit aaqqissuunnissaannut imminnut pisussaaffilernikuupput.⁹⁴ Kalaallit Nunaanni Meeqqat Illersuisuat ingerlatsiviuvoq arlaannaannulluunniit atanngitsoq, Kalaallit Nunaannilu Meeqqat pillugit Isumaqatigiissutip malinninneranik nakkutilliisuusassa. Naalagaaffiit Peqatigiinni Meeqqat pillugit Ataatsimiititaliap nunani assigiingitsuni arlaannaannulluunniit attaveqarani inuit pisinnaatitaaffiit ingerlatsiviusup nalinginnaasumik oqaaseqaataani normu 2-mi kaammattuutigineqarpoq arlaannaannulluunniit attaveqarani inuit pisinnaatitaaffiit ingerlatsiviusoq inuit ataasiakkaat maalarutaannik suliaqarsinnaassasoq.⁹⁵

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Meeqqat maalaaruteqarnermi aqqutissaat erseqqissarlugu, tassungalu ilanngullugu Inatsisartut Ombudsmandiat Meeqqallu pisinnaatitaaffiinik Ingerlatsivik meeqqat pitsaanerpaamik periarfissaqarnissaat qularnaarniarlugu oqaloqatigiissasut – immaqqa – Meeqqat pisinnaatitaaffiinik Ingerlatsivik aqqutigalugu Ombudsmandimut saffiginninnissamut
- Pitsaanerusumik kiffartuussisoqarsinnaaneq siunertarlugu meeqqat inuusuttullu Ombudsmandimut maalaaruteqarsinnaanerat periarfissillugu immikkullu attaveqaataasussamik maalaarutaannik salliutitsisussaqaarnissaq qulakkeerlugu
- Ataatsimoortumik siunnersuiveqarfissamik ulloq naallugu saaffiginniffiusinnaasumik pilersitsilluni

Ilisimasat nukittorsarniarlugit kaammattuutigaarput – Kalaallit Nunaata:

- Meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu paasissutissanik katersuineri iliuitsit aningaasartaallu ataqatigiissaarneqassasut tamanullu saqqummiullugit

3.4.4 INATSISITIGUT ATAATAQANNGITSUT

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaata kitaani meeqqat uersakkat 1963 sioqqullugu inuusut aamma Avannersuarmi Tunumilu 1974 sioqqullugu inuusut ataavimminnut tunngatillugu inatsisitigut akuerineqarsinnaanngillat – sulilu akuerineqarsinnaanatik, taamaammallu ilaatigut kingornussisinnaatitaanatik. Meeqqat pillugit inatsit Kitaani 1963-imiit, Tunumi Avannersuarmilu 1974-imiit atuutilersumik allanngortinneqarpoq, meeqqanulli taanna sioqqullugu inuusunut ataaviusoq, ataaviunera akueritinniarlugu suli eqqartuunneqarsinnaanngilaq.⁹⁶

Ukiuni 1911-1941 nunatsinni meeqqat inuussut 9%-ii inorlugit uersagaapput. Ukiuni 1941-1950-imut uersakkat amerlassusiat 16,6%-imut qaffappoq, amerlanerpaallutillu 1973-imi 54%-iullutik.⁹⁷ Allatut oqaatigalugu, inuppassuupput ataataamik kinaanera ilisimassallugu piumasaqarsinnaanngitsut. Tamatuma kinguneraa inuppassuit immikkoortinneqartutut misigisimanerat, kinaassutsiminnik paasinninnissamik ajornartorsiuteqartut pisinnaatitaafiillu ilaannik peqannginnerminnik pakatsissuteqarsimasut.

Taamani Social- aamma Integrationsministeriusup oktoberimi 2013 saqqummiuppaa Kalaallit Nunaanni 1963-ip siornagut uersagaasimasut inatsisitigut inissisimanerannut pitsanngorsaataasussamik inatsisissatut siunnersuut, tassuuna uersakkat 1963/1974-ip siornatigut inuusimasut inatsisitigut inissisimanerat aaqqiiffiginiarneqarpoq. Siunertarineqartoq tassaavoq ataataasorisaaq suli uumappat, ataataviussusiata eqqartuussuvitsigut aalajagiiffigineqarsinnaanerata periarfissaaqalernissaa. Uersakkat 1963/1974 kingornatigut inuusimasut inatsisitigut periarfissaattut tamanna periarfissaqartitsilissaaq.⁹⁸

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Ataatap kinaassusersinissaanut periarfissaqannginnerup inatsisitigut ataataqanngitsut kinaassusaat sunniiffigisarpaa aamma kimit qitornarineqarnerminnut ilumoortup paasiniarnissaanut periarfissaqartitaasaratik. Inuttut kinaassuseq kimillu kinguaajuneq namminerisamik inuuneqarsinnaatitaanermik Europamiut Inuit Pisinnaatitaaffiitut Isumaqatigiissutaanni immikkoortoq 8-mi illersugaavoq. Ataataviup aamma inatsisitigut ilaqutariijussutsip illersorneqarneri ilaqutariittut inuneqarnissamut pisinnaatitaaffimmiipput, immikkoortoq 8-milu ilaallutittaaq.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigissut Danmarkimut tunngatillugu 3. september 1953 atuutilerpoq. Europa-mi Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami eqqartuussivimmi aalajangiisarnerit tunngavigalugit isumaqarnarpoq Kalaallit Nunaanni inatsisitigut ataataqanngitsut inatsisitigut inissisimanerat nunani assigiinngitsuni inuit pisinnaatitaaffiinik unioqqutitsinerusoq, ukiorpassuarnilu taamaassimalluni. Tassunga tunngasut tassaapput kalaaliaqqat (massakkut inersimasunngorsimasut) ataataassarsiuinnermik aallartitsinissamut, taamatullu ilaqutariinnermik inatsisitigut akuerisitsinissaamut periarfissaqanngivimmata, aamma uersakkat inatsisitigut ataataassarsiornissaminnut periarfissaminnik arsaarneqartut uersagaanngitsunut sanilliullugit assigiinngisitaammata.⁹⁹

Inuit pisinnaatitaaffiit tunngatillugu aallaavineqarpoq naalagaaffiit inuit pisinnaatitaaffiit unioqqutitsisut, inuit pisinnaatitaaffiit unioqqutitsinertik unitsissagaat, inuillu tamatumingga eqqorneqarsimasut inuttut pisinnaatitaaffimmik uniuisoqarsimangikkaluarpat inissisimaffissaraluannut pisillugit. Taamaalilluni tamatumingga eqqorneqarsimasut taarsiiffiginissaannut naalagaaffik pisussaaffeqarlarsinnaavoq. Taamaaliornissarli ajornakusoortussaavoq, pingaartumik, pineqartumi uani, isummap tunngaviusup kingunerisussaammagu naalagaaffiup kingumoortumik pisussaaffilerneqarnera, pissutsinik kingumoortumik aaqqiinnissaminut naligiissitsilluinnarnissaminullu, tamakkiisumik kingornussisussaataaernerut tunngasunik ilaqartussamik.

Kingornussereersimasut mianerineqarnissaat peqqutigalugu, inatsisissatut siunnersuut malillugu toqusoqarnerani suliaasimasut naammassereersimasut ammaqqinnissaat periarfissaqanngilaq. Tamatuma kingunerisaanik meeqqat uersakkat Kalaallit Nunaanni 1963 / 1974 sioqqullugu inunngorsimasut kingornussinissamat tunngatillugu meeqqanut uersakkanut 1963 /1974-ip kingornagut inuusunut naligiissinneqannginnerat. Ilaqutariunissamat pisinnaatitaaffiup unioqqutinnerqarnera pissutigalugu inuit taakku taamaalillutik aningaasatigut annaasaqarsimasinnaapput.

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnerat siuarsarniarlugu kaammattuutigaarput – Danmarkip Kalaallit Nunaat oqaloqatigalugu:

- Kalaallit Nunaanni meeqqat pillugit inatsisip allanngortinnissaa akueralugu, taamaalillutik inatsisitigut ataataqanngitsut piaarnerpaamik inatsisitigut ataataqalernissamat periarfissillugit¹⁰⁰
- Inatsisitigut ataataqanngitsut inuttut pisinnaatitaaffii Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissutip 1953-imi atulerneraniit unioqqutinneqarsimaneri pisortatigoortumik akueralugu
- Meeqqat uersagaallutik 1963/1974 sioqqullugu inunngorsimasut kingornussassaagaluinik uppersaatissalimmik pinngitsoorsimanermikkut aningaasatigut annaasimasaannik taarsiivigineqarnissaat isumaliutigalugu

4 INNARLUUTEQARNEQ

4.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ¹⁰¹

4.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Inuit innarluutillit assigiingisitaartorujussuupput. Ilaasa innarluutertik periarfissanut imatut akornutigisangilaat, amerlaqisunulli akornutaavoq.

Kalaallit Nunaanni inuit innarluuteqartut pisinnaatitaaffiisa illersorlugillu pitsangortinniarnernanni unammiugassat ilaat kapitalimi uani sammineqarput: periarfissat, ilinniartitaaneq aammalu nuna tamakkerlugu atulersinnissaat nakkutiginnissaallu. Unammiugassat innarluutilippassuarnut pingaaruteqarmata, imaluunniit innarluuteqartut ilaannik sakkortuumik equimmata unammiugassatut toqqarneqarput.

4.2 NUNANI TAMALAANI PERIARFISSALIUSSAT

4.2.1 INNARLUUTILLIT PILLUGIT NAALAGAAFIIT PEQATIGIINNI ISUMAQATIGIISSUT PERIARFISSANIK AMMAASSIVOQ

Innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaat nunarsuarmut tamarmut atuuttumik inatsisitigut inuit innarluutillit pillugit siullerpaamik maligassaliivoq. Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutip aalajangerpaa inuit innarluutillit inuttut pisinnaatitaaffiinnik iluaquteqarnissaannik qularnaarisoqassasoq. Nutaatut akuerineqarpoq innarluuteqarneq sulisinnaassutsip annikinnerulerneranik inuiaqatigiinnilu aporfissanik pilersitsisartoq, aporfissallu tamakku qanoq piarnissaat pisussaataaffiillu aalajangersimalluinnartut suliarineqarlutik.¹⁰² Taamaalilluni Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut inuttut pisinnaatitaaffinnut innarluutillit periarfissillugit maligassamik allanngortitsivoq. Innarluuteqarnerup suunera piaaraluni erseqqissumik taaneqanngilaq, innarluutit annikinnerullutilluunniit annertunerujussuusinnaasut naluneqanngimmat, tamannalu periarfissanik assigiingissitsilersinnaammat.¹⁰³

Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi inuunermi atukkanut tamanut tunngatillugu innarluutillit periarfissaannik, inuit pisinnaatitaanerisigut aalajangersorneqartunik siuarsaanissamut naalagaaffiit pisussaatinneqarput,

soorlu ilinniagaqarnissamut, peqqissuunissamut, suliffeqarnissamut naalackersuinikkullu aalajangeeqataanissamut.¹⁰⁴

Tikikkuminartuunissaq isumaqatigiisummi tassani inuttut pisinnaatitaaffittut inissisimavoq. Tikikkuminartuunissamut pisinnaatitaanerup ilaatigut imaraa immikkoortinneqarluni pineqannginnissaq. Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummi immikkoortitsinissaq inerteqqutaalissasoq naatsorsuutigineqarpoq, aammalu pisariaqartutigut tamatigut naleqqussaasoqassasoq.¹⁰⁵ Imaappoq inuiaqatigiinni innuttaasut pisinnaatitaaffinnik pissarsiarineqarsinnaasunik illersuinissamut naalagaaffik pisussaataavoq.

Innarluutillit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiisutaat 2009 Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq.¹⁰⁶ Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummik atulersitsinissamik Naalackersuisunik pisussaatsinissaq Inatsisartut 2012-imi akueraat.¹⁰⁷

Isumaqatigiisummut protokoli nammineq toqqarneqarsinnaasoq, innarluutillit komiteanut inuit ataasiakkaat maalaaruteqarsinnaanerannik imaqartoq, atsiorneqarnissaanullu 30. marts 2007 ammaanneqartoq, Danmarkip atsiorpaa, kisianni suli atulersinnagu.¹⁰⁸ Februarip 26-anni 2014 isumaqatigiisutip protokoliata taassuma 13. december 2006-meersup, inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiinik imaqartup, Danmarkip atortuulersitsinissaanut siunnersuut nr. 58-tut Folketingimut aalajangigassanngorlugu, 26. februar 2014 Folketingimut saqqummiunneqarpoq.¹⁰⁹ Danmarkip atuutitsilernerata ammaatissavaa innarluutillit ataasiakkaat, arlalijullutilluunniit ataatsimoorlutik, Innarluutillit pisinnaatitaaffinut isumaqatigiisut najoqqutaralugu pisinnaatitaaffimminnik unioqqutitsiffigineqarsimasutut misigisimasut, FN-ip komitiianut naammagittaalliorsinnaalernerat. Naammagittaalliutinik komitiip suliarinnissinnaaneranut tunngaviuvoq nunami namminermi inatsisitigut periarfissat tamarmik misilinneqareersimanissaat. Dansk it atuutitsilerneratiguttaaq komitiip nammineerluni misissuisinnaanera ammaanneqarpoq.¹¹⁰ Siunnersuummut oqaasertaliussani erserpoq Kalaallit Nunaata aamma Savalimmiut protokolimut tassunga, nammineerluni toqqarneqarsinnaasumut, peqataanissartik suli isummerfigisimanngikkaat.¹¹¹

4.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

4.3.1 INNARLUUTILLIT PILLUGIT KALAALLIT NUNAANNI INATSISIT

Inuit annertuumik innarluutillit ikiorneqarnisaat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3. november 1994-imeersoq kingusinnerusukkut allannguutitaqartoq inuit annertuumik innarluutillit pitsaanerusemik inuunikkut atugaqarnissaannik kinguneqartussanik aalajangersakkanik arlalinnik imaqarpoq.

Sulisinnaassutsip annertuumik annikillismanera illuatungilerniarlugu ikiuteqartoqarsinnaavoq. Ikiutit tamakkua siunnersuinertut, ilitersuinertut, tapersersuinikkut, paaqqutarinninnikkut, ikiuutaasunik iliuutsinillu allanik pilersuinerusinnaavoq. Peqqussummi pingaarnerutillugu siunertaavoq inuit annertuumik timimikkut eqqarsartaatsikkulluunniit innarluutillit inuit peqqissut inuunerannut sapinngisamik qanittumik inuunissaat qularnaarneqassasoq.¹¹² Peqqussut 2010-mi allanngortinneqarpoq, tassanilu innarluutilinnik ikiuisarneq kommuninut tunniunneqarluni.¹¹³ Ullumikkullu imaappoq ikiutit suunissaanut tunniunneqarnissaanullu kommunalbestyrelsi aalajangiisuusarluni. Peqqussummi § 25a-miipportaaq kommunalbestyrelsi paasissutissanik il.il. tamanna kissaatigineqassappat Naalakkersuisunut nassiussinissaminut pisussaasoq. Peqqussut ilinniarnissamik tikikkuminartuunissamilluunniit imaqaangilaq.

4.4 INUIT PISINNAATITAAFFII KALAALLIT NUNAANNI MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

4.4.1 TIKIKKUMINARSAANEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni sanaartornermut inatsisiliornermi tikikkuminassutsimut piumasaq aalajangersarsimavoq, ilaatigut sanaartornermut maleruaqqusami 2006-imeersumi. Piumasaqaatilli pingaartumik nutaanik sanaartornermut allanngortiterinermullu tunngapput, illulianulli pioreersunut tunnganatik. Peqatigitilluguli sanaartornermut inatsisiliorneq innarluutilinnut tamanut tikikkuminartuunissamik imaqaangilaq, salliutilluguli angallaruttunut tunngalluni.

Pisortat sanaartugaat ilaatigut kikkulluunniit angallavigisinnaasaannut ilaapput, minnerunngitsumik aqquernup sinaani pisinnaat aqqutissaat inunnit innarluutilinnit aqqutigineqarsinnaasariaqarlutik. Kalaallit Nunaanni nunap nammineq pissusia unammiugassanik nalinginnaanngitsunik pilersitsivoq. Nunap silallu pissusiisa angalanissaq ajornakusoortissinnaavaat, taamatullu assersuutigalugu silap pissusii apullu pisinnaat aqquataasa aqqutigiuminassusiannut apeqquataasarlutik.

Paasissutissanik pissarsisinnaanermut pingaaruteqartuuvoq nittartakkat iserfiginissaannut periarfissat. Kalaallit Nunaanni nunap pissusia attaveqatigiinnikkullu atassutit inuit angalasinnaassusiannut ajornartorsiutinik pilersitsisarmat isumaqarnaraluarpoq paasissutissat pingaartut pisortallu sullissineri qarasaasiakkut pissarsiarineqarsinnaassasut. Pingaartumik innarluutilinnit, taakkuami angalaniarnermikkut illullu ilaannut isernissamikkut ajornartorsiortorujussuusinnaasarmata.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummi soqutiginarpoq assartuinerup ilaatinneqarnera, inuit innarluutillit inuiaqatigiit inuunerannut peqataanissamut periarfissasa tungaatigut, tamatumuuna ataasiakkaartumik ikiortariaqarneq millisinneqaqqullugu.¹¹⁴ Innarluutillit avatangiisiminnut akuliussinnaanerannik siuarsaanissamut, ingerlanneqarnissamut periarfissaasigut, paasissutissarsisinnaanerannut, inoqatinik attaveqarsinnaanermut allanullu inuinnaat periarfissarisannut naalagaaffik pisussaataavoq. Tamanna periarfissaavoq pingaartoq, ersersitsisoq inuiaqatigiit aaqjissuunneqarnissaannut kikkut tamarmik assigiimmik periarfissaqartillugit. Tamatuma arajutsineqannginnissaa pingaartuuvoq. Tikikkuminassusermi timikkut tикиnneqarsinnaasut kisimik pineqanngillat, kisiannili aamma paasissutissanik teknologimillu pissarsisinnaaneq pineqarlutik.

Inuiaqatigiit tikikkuminassusiat isumaqatigiisummi innarluuteqarnerup nassuiarneqarneranut atalluinnarpoq, tassaatinneqarluni sulisinnaassutsip annikillisinneqarnerata inuiaqatigiinnilu aporfissat naapiffiat. Innarluutillitaqarnitta ilisimaarilersinneratigut innarluutillillu namminerisaminnik inuuneqarsinnaasunngorlugit pisunullu tamanut peqataatissinnaanerisigut inuiaqatigiit akuutitsisuunissaat naalagaaffinnit qulakkeerneqassaaq.¹¹⁵

Naalagaaffiit atsiqataasimasut iliuusissanik naleqquttunik aalajangiisussaapput, tamakkunungalu ilaatillugu tikikkuminassutsimut aporfissaasinnaasut suuneri paasineqassammata peerneqarlutillu. Kisitseqqissaarnermik paasissutissanillu katersuinissamut ilaavoq naalagaaffiit pisussaatinneqarmata uuttortaanissamut innarluutillit peqataasinnaalernissaanut qanoq periarfissaqartiginersoq.¹¹⁶ Inuiaqatigiinni peqataasinnaanermut ajornartorsiutit suunerisa paasinissaannut aaqjinniarnissaannullu kisitsisit ilisimasallu pisariaqartinneqarput.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Pissutsit tikikkuminartuunissamut attuumassuteqartut pillugit peqqissaartumik annertuumillu ilisimasanik katersuineq, pissutsinimmi ilisimatitsisarneq tassaammat tamatumunnga tunngatillugu sunniutilinnik iliuuseqassagaanni pingitsoorneqarsinnaanngitsoq

- Innarluuteqarneq pillugu immikkoortitsisarnerup inerteqqutaatilernera, tassuuna aalajangerlugu sanaartornermut atatillugu tikikkuminassutsip amigaataanera innarluuteqarneq pissutigalugu immikkoortitsinermik kinguneqarsinnaasoq. Assigiinngisitsisoqartoq nalilerneqarpat, sanaartornermut inatsimmi piumasaqaatit malinneqarnersut eqqaamaneqassaaq, aammalu tikikkuminartuunissap qularnaarneratigut sananeqartumik piginnittumut tamanna akisuallaassanersoq
- Attuumassuteqartut tikikkuminassutsimut piumasaqaatinik ilisimatillugit, taamaalilluni tamakkua atulersinissaat malittarineqarnissaallu qularnaarniarlugu

4.4.2 ILINNIARTITAANEQ

TUNULIAQUTAA

Peqataatitsilersumik ilinniartitaanissamut periarfissaqanngippat, kommunip iluani qitiusumi ilinniartitsinissamik neqeroorteqarnissamut kommuni pisussaavoq.¹¹⁷

Atuartut specialklasseni specialskoleniluunniit ilinniartariaqartut kommunimi allami ilinniartunngortinnissaannut kommunalbestyrelsi periarfissaqarpoq, Meeqqat Atuarfiat pillugu Inatsisartut Inatsisaanni § 40 takuuk. Kommunimulli allamut innersuussinermi eqqarsaatigisariaqarpoq avissaartitsineq, tamannalu ilaqtutat, ikinngutit nunaqqatillu qanimut attaviginiarnerisa tungaatigut atuartumut ajornakusoorsinnaavoq.

Kalaallit atuarfeqarfiata ilarujussua nunaqarfinni atuarfinnguaniippoq, taakkunanilu ilinniartitsineq ilinniartitsisut ikittuinnaat akisussaaffigaat. Ilinniartitsisut meeqqanik innarluutilinnik innarluuteqanngitsunillu atuartsinissamut piginnaanillit atuarfeqqanut taamaattunut pileritsatsinnissaat ajornakusoorsorinarpoq. Ajornakusoortuuvortaaq ilinniartitsisut immikkut specialskolenut ilinniagallit pissarsiarinissaat.¹¹⁸

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummi Artikel 24-imi inuit innarluutillit ilinniarnissaat illersorneqarpoq, erseqqissarlugulu pisinnaatitaaffik taanna immikkoortitsinertaqanngitsumik piviusunngortinneqassasoq.

Tassuuna ilaatigut siunertarineqarpoq inuit tamarmik inuttut ineriartorsinnaanissaat innarluutillillu inuiaqatigiinni allatulli periarfissaqarnissaat. Atuartitsivinni tamani ilaatitsisumik atuarfeqarnikkut aaqqissuussisimanikkut anguniakkat tamakku anguneqassapput. Naalagaaffiit qularnaassavaat inuit innarluutillit inuttut pisinnaasamikkut eqqarsartaatsimikkullu ineriartorsinnaassasut, eqqarsartaatsikkut assassornikkullu pisinnaasat tamakkerlugit.

Inuit innarluutillit innarluuteqarnerat pissutigalugu ilinniarfinnut mattunneqassanngillat. Oqaaseq atuartitsinikkut aaqqissuussineq atorneqassaaq erseqqissarniarlugu aalajangersagaq meeqqat atuarfiannuinaq tunnganngimmat, aammali akullerni ilinniarnikkullu periarfissanut allanut tamanut atuulluni.

Erseqqissarneqassaaq pisinnaatitaaffimmut ilaammat ilaatitsisumik ilinniartitsineq isumaqartoq meeqqat innarluutillit najukkaminni meeqqat allat atugaasa assingannik ilinniartinneqartussaasut.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Suliniutit tunaartaqartinniarlugit pineqartumi paasissutissanik katersisoqassasoq
- Innarluuteqarneq pissutigalugu atuarfeqarfinni immikkoortitsineq inerteqqutaalersinneqassasoq, aammalu ilaatitsisumik ilinniartitaanissamut pisinnaatitaaneq atuarfimmilu nalinginnaasumi piviusumik tapersersuineqalersillugu
- Atuartitsisut atuartunik assigiinngitsunik innarluutilinnik atuartitsinissamut pikkorissarnissaat sulissutigineqassasoq. Tamanna aamma atuarfinni nalinginnaasuni ilinniartitsisunut atuuppoq klassini atuartunik innarluuteqanngitsunik innarluutilinnillu ilinniartitsisariaqartartussaammata

4.4.3 NUNAMI TAMARMI ATULERSITSINEQ NAKKUTILLIINERLU TUNULIAQUTAA

Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummi assigiinngitsorpasuarunut tunngatillugu nutaamik eqqarsartoqarnisaa piumasaavoq. Taamaattumik iluaqutaasussaavoq Isumaqaatigiisutip taassuma atulersinnissaanut tunngatillugu nunatta sutigit Isumaqaatigiisutip piumasai suli angusimannginnerai aammalu pitsanngorsaait sumut tunngatittariaqartut nalinginnaasumik misissornissaat sulissutigileraanni. Suliaq taanna iliuuseqarnissamut pilersaarummik kinguneqarsinnaavoq, tassuunalu suliap unittuunnginnissaa aammalu iliuuseqarnerup ataqatigiissuunissaa qularnaarlugu.

Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummi piumasaavoq ingerlatap suunera apeqqutaatinnagu Isumaqaatigiisutip atuutilersinneqarnerata nakkutigineqarnissaa. Inatsisartuni aalajangigassatut siunnersuutaaqqaaraluarpoq Isumaqaatigiisutip Kalaallit Nunaanni atulersinnera Innarluutilinnut Ilisimasatigit Siunnersuinikkullu Ingerlatsiviup (IPIS) nakkutigissagaa. Akissutitut allakkiami Naalakkersuisut 10. oktober 2012-imi oqarput IPIS massakut ilusiligaaneratigit ingerlatsivik attaviitsuunngitsoq, taamaattumillu akuersissutip piviusunngortinnera nakkutigalugu suliassaq ingerlassinnaanagu.

Kalaallit Nunanni innarluutilinnut arlalinnik kattuffeqarlunilu peqatigiiffearpoq.

Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisutip atulersinniarnani nakkutigineqarneranilu sulinermi innarluutillit kattuffiisa akuutinniarnerat ersernerluppoq. Innarluutilinnut Isumaqaatigiisutip atuutsinniarnani nakkutigineqarneranilu innarluutillit kattuffiisa akuutsinniarnani annertuumik unammilligassartaqarpoq. Taamaattumik inuit innarluutillit taakkulu isumaasa sinniisaat aalangiisartuni ikinnerujaannarajupput. Sooqutigisaqaatigiit sinniisaannik peqataatitaqalernerup oqimaaqaatigiinngissuseq tamanna iluarsissuteqarfigissavaa.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Naalagaaffiit Innarluutillit pillugit isumaqaatigiisummik piviusumik atulersitsinissamut pisussaatinneqarput. Innarluutillit pillugit Ataatsimiititaliap nalagaaffinnik apersuinermigut naalagaaffiit isumaqaatigiisutip piviusunngortinnissaanut pisussaataanerat erseqqissarpaa.¹¹⁹

Nunat isumaqaatigiisummik atsiuinerikkut qitiusumik aqutsiveqarfimmi atassuteqaataasussamik pilersitsisussaalerput isumaqaatigiisutip piviusunngortinniarneqarnerani allanik attuumassuteqarnani siursaallunilu, illersuillunilu nakkutilliinermik ingerlatsisussamik. Nunallu qitiusumik

aqutsivimmi ataqatigiissaariffiusumik toqqaallutilluunnit pilersitsinissaq aamma isumaliutigisariaqarpaat.¹²⁰

Atassuteqartitsisussap isumagissavaa isumaqatigiissutip pisinnaatitsiviinik inatsisitigut ingerlatatigullu atulersitsiartornissaq. Atassuteqartitsisussap piviusumik innuttaasunik ilaatitsinissaq qularnaartariaqarpaa, aammalu ataqatigiissaarisussap arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsuunissaa ilaatinneqassalluni.

Ataqatigiissaarisussap oqartussaaffiit assigiinngitsut akornanni iliutsit assigiinngitsut oqilisassavai, inatsisiliornikkullu politikikkeqarnermilu aalajangernernut naleqquttunut tamanut ilaatinneqartariaqarluni. Ataqatigiissaarisoq paasissutissat pisariaqartut pissarsiarinissaannut attaviitsuvoq, tassungalugu ilaalluni inuinnarnit paasissutissanut, pingaartumik innarluutillit kattuffiineersunut tunngatillugu.

Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi Art. 33, imm. 3-mi aalajangerneqarpoq innuttaasut, pingaartumik inuit innarluutillit takkulu kattuffii, taakkununga sinniisuusut, tamakkiisumik nakkutilliinermik ingerlatsinermi ilaatinneqartussaasut. Allatut oqaatigalugu, Isumaqatigiissut inuit innarluutillit, taakkulu kattuffiisa ilaatinneqartuarnissaat Isumaqatigiissutip atulersikkiartuaarneqarnerata nakkutigineqarnerani sakkortuumik pisussaataaffiuvoq. Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi art. 4 malillugu innarluutillit kattuffii isumaqatigiissutip atulersikkiartorneqarnerani naalagaaffinnit ilaatinneqartussaapput.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutip atorneqarnissaanut tamakkiisumik nalinginnaasumillu iliuseqarnissap ingerlanissaanut pilersaarusiortoqassasoq taamaalillunilu ataqatigiissumik iliuseqarnissap qularnaarnissaanut takussutissiortoqarluni
- Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik periarfissap ilaatut ilaatillugu Danmarkimi Naalagaaffiit Peqatigiit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissutaata atulersikkiartornekanik nakkutilliinermik ingerlatsisillugu, Ingerlatsivimmi nunamut tamarmut inuit

pisinnaatitaaffiisa arlaannaannulluunnit
attuumassuteqannginnissaannik piumasaasunik
naammassinninnikummat

- Kalaallit Nunaanni innarluutillit kattuffii malunnarnerusut
pilersikkiartornissaat salliutissallugu, taakkulu Isumaqatigiissutip
atulersikkiartorneranik nakkutilliinermut peqataatillugit

5 INATSIITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ

5.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINEQ

5.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Inatsiitigut isumannaatsuuneq innuttaasut oqartussaaqataaneranni tamani toqqammavippiaavoq. Inatsiitigut isumannaatsuuneq oqaatigineqarsinnaavoq tassaasoq inunnut ataasiakkaanut naalagaaffiup tungaaniit piimasaannarmik siumullu ilisimaneqarsinnaanngitsunik iliuuseqarfigineqarnissamut illersuutaasoq. Inatsiitigut isumannaatsuuneq naalagaaffimmi inatsiit tunngavigalugit ingerlasumi tunngaviusut ilagaat. Naalagaaffik inatsiit tunngavigalugit ingerlasoq naatumik nassuiarneqarsinnaavoq inuiaqatigiittut naalagaaffimmi inatsiit tunngavigalugit ingerlasumik tunngaveqartut, tamannalu ilaatigut isumaqarpoq inatsisiliorneq ammasuusoq, siumut naatsorsoruminartumik pitsaasumillu inatsisiliorneq aammalu inatsiit tunngavigalugit pisortatut ingerlatsineq. Pisortat sulinerat inatsisinik tunngaveqassaaq, aamma peqqussutit periaatsillu pitsaasumik ingerlatsinermit atorneqarlutik.¹²¹

Kapitalimi uani Kalaallit Nunaanni inatsiit tunngavigalugit ingerlanermut tunngatillugu ajornartorsiutit ilaat sammeneqassapput. Taamaappoq ingerlatsinermit periaatsimut, ingerlatsinermit periaatsit paasiuminartuunerannut, inatsisiliornerup ammasuuneranut, ilanngullugulu inatsisiliornermut eqqartuussiveqarnermullu, ingerlatsinermit ingerlasunut eqqartuussisuserisumit ikiorneqarnissamut eqqartuussinernilu oqaatsinut atortunut tunngatinneqarluni.

5.2 NUNANI TAMALAANI PERIARFISSALIUSSAT

5.2.1 INATSIITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ INUIT PISINNAATITAFFIGAAT

Inatsiitigut isumannaatsuunissamut qularnaarutit inuit pisinnaatitaaffiit ilaapput, tassanilu illersorneqarlutik, assersuutigalugu Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi aammalu Naalagaaffit Peqatigiinni Europarådimit isumaqatigiissutini arlalinni.¹²²

Akuliuffigitinneq inatsisinik tunngaveqartussaavoq. Tamanna inatsisitigut akuerisaanissaanik tunngaveqarnerup malitsigaa, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqtigiisummi aalajangersakkani arlaqartuni, ilaatigut artikel 8-mi ilaqutariittut inuinnartullu inuunermik imaqarluni.¹²³ Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussivimmi oqaatigineqarnikuvoq inatsisitigut akuerisaaneraniq tunngaveqarneq marlunnik piumasaqartoq: eqqartuussinermi periaatsit pissarsiarineqarsinnaassasut, aammalu inatsisitigut atugarisat siulittoruminartuussasut. Peqqussutsip ima erseqqitsigisumik eqqortigisumillu iluseqarnissaanik piumasaqaataaneranut patsisaasoq tassaavoq inunnit eqqorneqartunit pineqartunillu malinneqarsinnaanissaat siulittoruminarsinnaanissaallu paasiuminartariaqarmat.¹²⁴

Ullunnarpalaartumik Inuuneq Politikikkullu Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffii Peqatigiit Isumaqtigiisutaanni artikel 17-imi aalajangerneqarpoq kinaluunniit ullunnarpalaartumik inuunermi ilaqutariinnerminilu sukkulluunniit, imaluunniit inatsisit uniorlugit akuliuffigineqassanngitsoq, aamma kinaluunniit inatsisinit illersorneqarnissamut taamatut akuliuffigineqarnissamut saassunneqarnissamulluunniit qisuariarnissaminut pisinnaatitaasoq.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqtigiisummi kinaluunniit sunniuteqarluartumik nunamut tamarmut atuuttumik eqqartuussiveqarnermik periarfissaqartussaasoq artikel 13-imi qularnaarneqarpoq, taamalu sunniutilimmik nunap eqqartuussisoqarneratigut maalaaruteqarnissamut periarfissaqassasoq.¹²⁵

Nunanmi namminerimi naammagittaalliorfiusinnaanermut periarfissaliussaq pitsaasoq tassaasariaqanngilaq eqqartuussivik, periarfissaliussalli iluini tassaasinnaalluni naammagittaalliortarfik allaffissornikkut ingerlanneqartoq. Pingaerneruvoq naammagittaalliortarfiup illuatugaannarsiunnginnissaa attaviitsuunissaalu, pisortat akuliunnerminni aalajagingaannik allannortitsisinnaanissaa, innarliinermillu makitseqqissinnaanissaa, assersuutigalugu taarsiisoqarnissaanik aalajangiinikkut.¹²⁶

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqtigiisummi artikel 6-ip eqqortumik eqqartuussivilersuussinissaq ilaatigut imaraa, tasanilu unnerluutigineqartup piaarnerpaamik erseqqissumillu unnerluussummik oqaatsit pineqartut paasisinnaasai atorlugit ilisimatinneqarnissaa piumasaqaataalluni.

5.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

5.3.1 INATSIILIORNERMI INATSIITIGUT ISUMANNAATSUUNEQ

Inatsit Tunngavisusoq, Danmarkimut, Savalimmiunut aamma Kalaallit Nunaannut atuuttoq¹²⁷ arlalitsigut aalajangersagaqarpoq inatsisitigut isumannaatsuunermut attuumassutilinnik. Inatsisikkut Tunngaviusukkut inuttut pisinnaatitaaffii

arlaqartut illersorneqarput, ilaatigut inuttut kiffaanngissuseqarsinnaatitaaneq, pigisaqarsinnaatitaaneq aamma angerlarsimaffiup innarleqqusaanngitsuunera, tamarmik innuttaasut inatsisitigut isumannaatsuunerannut pingaaruteqartuusut. Inatsisit unioqqutillugit naalagaaffiup innuttaasunik ataasiakkaanut iliuseqarsinnaaneranut tamakku illersuutaapput, assersuutigalugu pinnerluttoqarsimaneramik pasitsaassaqaqarsimasoqartillugu.¹²⁸

Taakkua saniasigut Inatsisikkut Tunngaviusukku qitiusumik aalajangersagaqarpoq inatsisartut, naalakkersuisut aamma eqqartuussiviit akunnerminni qanoq pissuseqarfigissariaqartut.¹²⁹ Tunngaviulluinnartumik Inatsisip Tunngaviusup imaraa – Namminersorluni oqartussaanerup inatsisaanik taperserneqarluni¹³⁰ – naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlanneqartup isumaanik tunngaviusunik, tassa naalagaaffimmi pissaaneq naalagaaffiup oqartussaqaqarfiinut arlalinnut agguaasimaneqarnissaanik.

Kalaallit Nunaannut tamanna ima isumaqarpoq naalagaaffiup oqartussaasui tamarmik immikkut killilimmik oqartussaanerminnut pisinnaatitaaffeqarmata, aamma arlaannaataluunniillu kisimiilluni pisinnaatitaaffini atorsinnaanngimmagu.¹³¹ Inatsisiliorsinnaatitaaneq Inatsisartuniippoq, oqartussaaffinnulu sulii angerlaanneqanngitsunut Folketingi aamma danskit naalakkersuisui inatsisiliortussaataapput. Naalakkersuisinnaatitaaneq (inatsisinik malitsitsineq) Naalakkersuisuniippoq, oqartussaaffinnilu sulii angerlaanneqanngitsunut danskit naalakkersuisuniilluni. Eqqartuussivitsigut aalajangiisinnaatitaaneq Eqqartuussiveqarnermiippoq.

Inatsisitigut isumannaatsuunissami eqqartuussiveqarnikkut Kalaallit Nunaanni sinaakutassiat atornerqarnerusut suliassanik ingerlatsinermut inatsisaannipput,¹³² (kalaallit nunaata oqartussaasuisa), danskit ingerlatsinermut inatsisaanniillutik¹³³ (naalagaaffiup oqartussaasui), tamanut saqqummiussisussaataaernerumut inatsimmiillutik¹³⁴, nalunaarsuisarnissamut inatsimmiillutik¹³⁵, ombudsmandeqarnerumut inatsimmiillutik¹³⁶, aamma kalaallit nunaanni inatsisinik atortitsinermut inatsimmiillutik.¹³⁷

5.3.2 OQARTUSSAAFFIIT AAQQUSSUUSANERISA ERSERNERLUNNERISA UNAMMILLIGASSARTAAT

Oqaatiginerareersutut Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisup susassaqaqarfinnut Kalaallit Nunaanni namminersorluni oqartussaaffigineqartunut naalakkersuisussaataapput. Inatsisartut Ombudsmandiat 2011-mi oqarpoq aqutsisoqarfiit assigiinngitsut oqartussaaffiisa sumut killeqarnerata takunissaa ajornakusoorsinnaasoq.¹³⁸ Ataatsimoorussamik ingerlatsiveqarnermik pilersitsineq tunngaviuvoq, taamaalilluni Naalakkersuisoqarfiit, Pisortaqaqfik aqutsisoqarfiillu oqartussaasutut ataatsitut isigineqarsinnaanngorlugit. Ataatsimoorussamillu ingerlatsiveqarneq tamakkiisumik

piviusunngortinneqanngilaq, soorlulittaa Inatsisartut Ombudsmandia isumaqartoq Naalakkersuisut isumaat qularnartortaqaarsinnaasoq.¹³⁹

Kalaallit Nunaanni naalakkersuisoqarfiit oqartussaaffiisa iluanni sulianik ingerlatsinerit aaqqissuussaanerata ersernerlunneri naliginnaasumik inatsisitigut isumannaatsuunissamut sunniuteqartorujussuusinnaapput aamma inatsisit malillugit oqartussaasut ingerlatsinerannut. Aamma ingerlatsiviup aalajangersagaanik ingerlatsivinnut allanut naammagittaalliorsinnaaneq ajornakusoorsinnaavoq, naammagittaalliorfissaq aalajangiisimasup ingerlatsiveqatigisimappagu.

Paatsuunganartut suliamik suliarinninnermi kukkunernut suliallu sivisuumik suliarineqarnerannut tunngatillugu ajornartorsiortitsilersarput, aammalu sulianut ingerlatsivinni ingerlanneqartunut atatillugu inatsisitigut ikiorneqarnissaq pisariaqalersillugu inatsisilerituunik ikiorteqarnissamik pisariaqartitsineq annertunerulersarmat.

Ataatsimut isigalugu paasiuminartuunissamut atatillugu arlalinnik amigaateqarpoq. Inatsisissatut siunnersuutit tusarniaassutigineqarnissaat pillugu inatsisitigut piumasaqaataanngilaq, inatsisiliorneq nalunaarutitut ataatsimut nalunaarsorneqanngilaq, eqqartuussinikkullu periaatsinut iseriarfissaqarani, taamatullu eqqartuussivimmi oqaatsit paasinartut atorneqarnissaat qularnaarneqarani.

5.4 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

5.4.1 OQARTUSSAAFFIIT AAQQISSUUSSAANERISA ERSERNERLUNNERI TUNULIAQUTAA¹⁴⁰

2008-mi qitiusumik aqutsisoqarfimmi annertuumik nutarterisoqarpoq. Nutarterinerup kinguneraa taaguut Naalakkersuisoqarfik (Departement) oqartussaaffinnut qullerpaanut taaguutitut atulermat. Naalakkersuisoqarfiit tamarmik Naalakkersuisuni ilaasortamit siulersorneqarput.

Naalakkersuisoqarfiit ilaanni Aqutsisoqarfinnik taaguutilinnik peqarpoq, taakkualu Naalakkersuisoqarfinnut attuumanngitsumik namminersorlutik sulipput.

Inatsisartut Ombudsmandiata apeqquteqarnera tunngavigalugu Naalakkersuisut Siulittaasuata Naalakkersuisoqarfia 2008-mi 2009-milu ilisimatitsivoq, Aqutsisoqarfiit pineqartut aqutsinikkut oqartussaanningsut, kisiannili immikkoortutut Naalakkersuisoqarfimmut ilaallutik. Ombudsmandip ukiumoortumik nalunaarusiaani taamatut aaqqissuussineq - Akileraartarnermut Aqutsisoqarfimmi soraarsitsineritut atatillugu - tamanna qularutigineqarpoq, ombudsmandilu isumaqarluni Akileraartarnermut Aqutsisoqarfik

Aningaasaqarnermut Naalackersuisoqarfiup ataani namminersorluni aqutsiveqarfittut isigisariaqartoq.¹⁴¹

Aqutsisoqarfiit oqartussaaniikkut qanoq inissisimanertik nalornissutigisaraat Ombudsmandip akuttunngitsumik misigisarpaa. Suliamut allamut atatillugu Peqqissaasoqarfimmi sulisumik soraarsitsisoqarnerani, soraarsitaasup aalajangerneq tamanna Naalackersuisoqarfimmut maalaarutigisinnaagaa soraarsitaasumut ilisimatitsissutigineqarsimanngilaq. Peqqissaasoqarfik Peqqissutsimut Naalackersuisoqarfiup ataani namminerisamik ingerlatsiviusoq peqqissaasoqarfimmi aqutsisunit ilisimaneqarsimagunannginnera taamatut siunnersuisoqannginneranut pissutaagunarpoq.¹⁴²

Aaqqissuussinerup ersarlunna innuttaasut maalaaruteqarnissamut aqutissaannut tunngatillugu qulaani taaneqartutut paatsiveerutitsilersinnaavoq. Aammalumi ersarlunna suliamik suliarinninnermi kukkunernik kinguneqarsinnaavoq, nipangiussisussaataitanermut malittarisassat, ingerlatsivittut oqartussaasut akornanni isertuussanik paasissutisseeqatigiittarneq, suliat imaannik alakkarterisinnaatitaaneq, aqutsisoqarfimmiillu alliunerusumit qulliunerusumut maalaaruteqarsinnaatitaaneq naammattumik qularnaarneqarsimanngimmata.

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Kalaallit Nunaanni Naalackersuisoqarfiup susassaqaafiini aqutsinermut oqartussaaffiup aaqqissuussaananerata ersernerlunna inatsisitigut nalinginnaasumik isumannaatsuunissamut aammalu inatsisit malillugit oqartussaasutut ingerlatsinermut annertuumik kinguneqarsinnaavoq.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqaatigiissummi artikel 13-imi ajunngitsumik sunniutilimmik nunami tamarmi atuuttumik inatsisitigut sakkussaqaarnissaq qularnaarneqarpoq. Ingerlatsinerup aaqqissuunnerata ersernerlunnerata kinguneranik innuttaasup tassunga tunngatillugu periarfissai qularnaarneqanngillat allanngortinneqaratillu, tassa ingerlatsiviup oqartussaaniikkut qanoq inissisimanini nalummagu, taamaattumillu allanngortitsinissamut ilitsersuisinnaanani.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii, ilisimasallu, siuarsarniarlugit kaammattuutigaarput – Kalaalit Nunaata:

- Oqartussaaffiit qanoq iluseqarnerisa erseqqinnerulernissaat siunertaralugu sunniutilimmik iliuuseqartoqassasoq, tassungalu atatillugu ingerlatsinermi aqqissuusaanerup allanngortinnissaanut pisariaqartitaasinnaasut nalilersorneqassasut

5.4.2 INGERLATSIVINNI SULERIAATSIT ERSEQQISSUUNISSAAT TUNULIAQUTAA

Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfiup 2010-mi ukiumoortumik nalunaarusiaatigut erserpoq pisortat ingerlatsineranni sulianik suliarinninnermi nalinginnaasumik ajornartorsiuteqartoq. "Aalajangiinerit akuttunngitsumik erseqqissumik inatsit suna tunngavigalugu aalajangigaanerit amigaataasarpoq, tunngavilersuutaasimasullu ilaanni naammassanatik. Aammalu aalajangiinerit arlallit innuttaasup suliassiisutaanut tamakkiisumik akuersinngitsut allagaasariaqartaraluarput, naak tamanna inatsisitigut piumasaqaataanngikkaluartoq".¹⁴³ Kiisalu tamanut saqqummiussinissamut inatsimmi¹⁴⁴ allattuinnissamut pisussaaffeqaraluartoq, suliani arlalippassuarni tamanna malinneqarneq ajorpoq.¹⁴⁵

Inatsisartut Ombudmandiata uperuarpaa, kalaallit nunaanni tamanut saqqummiussisussaataaermit inatsisip, allakkanik takunnissinnittaataaermit killisiisup, paasiuminaatsunillu malittarisassallip atortinniarnera pisortat ajornartorsiutigisaraat, taamatuttaaq allakkanik takunnikkumalluni saaffiginnittarnerit suliarisarneri sivisusaqisoq.¹⁴⁶

Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfup inooqatigiinnermut tunngasuni saaffigisassani qullersaasup, suliassiisutit agguaqatigiissillugu ukioq ataaseq missiliorlugu suliarisarpai.¹⁴⁷ Uparuarneqarportaaq Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfiup kommuninut tunngatillugu periaaseq nutaaq atulersissimagaa, paasissutissat suliamut tunngasut kommuniiit nassiunneqanngitsoortarneri ajornartorsiutaagajoqimmat, immaqalu kommunit svisoorujussuarmik paasissutissat suliamut tunngasut nassiunniarusaartarmatigit, imaluunniit nassiutinngivittarmatigit, tamannalu illuatungeriinnut minnerunngitsumillu innuttaasumut ajoqutaasarluni. Taamaattumik siunissami "paasissutissat massakkut pigineqartut tunngavigalugit" aalajangiinissaq periarfissaqalissaaq, imaappoq amerlanertigut

maalaaruteqartup/innuttaasup paasissutissatut tunniussai tunngavigalugit aalajangiisoqartassalluni.¹⁴⁸

Assersuutigalugu meeqqamik angerlarsimaffiup avataanut inissiinissaq taaneqarsinnaavoq. Inatsisitigut siunnersuisarfiup IKIU-p oqaatigaa ”amerlanertigut innuttaasut orniguttartut naammattumik meeqqap angerlarsimaffiup avataanut inissinneqarnissaanut tunuliaqutaasunik ilisimatinneqarsimaneq ajortut, aammalu paasitinneqarsimasaratik inissisimanerup atorunnaarsinnissaanut ingerlatsiviup suut piumasarinerai”.¹⁴⁹ Arlaleriaqaluni suliap sularineqarnerani annertuunik kukkuneqartarsimaneq qularutissaanngitsoq IKIU isumaqarpoq.¹⁵⁰

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Kukkusumik aamma sivisuallaartumik suliassanik ingerlatsineq innuttaasut inuunerannut ilaqutariinnerannulluunnit inatsisit uniorlugit akuliunnernik kinguneqarsinnaasarpog. Innuttaasutut Politikkikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiinni isumaqatigiisummi artikel 17-imi aalajangersagaavoq taamatut akuliuffigineqarnissamut inatsisitigut illersuutissaqartariaqartoq.

Europami Inuit Pisinnaatitaaffiannut Eqqartuussiviup aalajangersarpaa, tunngaviusumik inatsisitigut isumannaatsuunissamut piumasaasut naammassineqarnissaannut Naalagaaffimmi oqartussat pisussaaffeqartut, assersuutigalugu kukkunerit naqqinneqarnissaannut uppernarsaatissanik takunnissinnaatitaanermut inuk periarfissinneqartussaammat.¹⁵¹ Suliap sularinerata ilaani qularnaveeqquusiineq amigaatigineqarpat, tamanna aalajangiisussanit allanit aaqqinneqarsinnaavoq, pingaartumik sularinerani kukkuneq nunami eqqartuussivimmi misilinneqarnermini aaqqissorneqarpat.¹⁵²

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Aqutsinermi avammut saqqummiussisussaannermt inatsisip imaanik takunnissinnaanermut tunngatillugu peqqussutinik ilisimasaqarneq annertusarlugulu qularnaarneqassasoq
- Pisortat ingerlatsineranni sulianik sularinninnermi piffissaq atorineqartartoq malunnaatilimmik sivikillisarniarlugu angusaqarfiusunik iliuseqartoqassasoq

- Isumaginninnermi Naammagittaalliuuteqartarfik allallu ataatsimiititaliat aalajangiisartut pisussaatinneqassasut piffissaq atorneqartartoq takusassanngorlugu ingerlatsiviup ukiumoortumik nalunaarusiaanut ilanngunneqartalissasoq
- Atortussat suliap ingerlanneqarnerani atugassat suliamut tunngasut pissarsiarinissaannut pisussaataanerini kommunit erseqqissaavigineqassasut

5.4.3 INATSISILIORNERMI INGERLASSAT ERSEQQISSUUNISSAAT AAMMA INATSISINIK ATORTITSINNERMUT PERIUTSINIK MALITTARISASSANILU ALLANIK PAASINIAASINNAATITAANEQ

TUNULIAQUTAA

Inatsisit sularineqartarnerannut malittarisassat 2011-mi Naalackersuisunit saqqummiunneqarput.¹⁵³ Malittarisassat imaraat peqqussutit sularinerini tusarniaaneriit pisariaqartut ingerlallugillu sularinissaannut piffissaqassasoq.

Aallaavittut tusarniaanissap pisariaqarneranik, kikkut tusarniaavigineqarnissaannik, tusarniaanerup qanoq aqqissuunneqarnissaanik aammalu tusarniaanermut akissutit qanoq atorneqassanerannik siunnersuummik saqqummiussisup nalilertussaavaa.¹⁵⁴

Tusarniaasarnerup www.naalackersuisut.gl-imi misissornerani Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup paasivaa sapaatip akunnerini sisamanik tusarniaanerup sivilissuseqarnissaa arleriarluni unioqqutinneqartarsimasoq, tamatumalu sumik pissuteqarnera nassuiaateqarfigineqartarani.¹⁵⁵

Naalackersuisut 2. maj 2012 nalunaarutigaaat massakut nalilersuilerlutik danskit avammut tusarliussisarnerni inatsisaata allannguutai kalaallit Avammut Saqqummiussisarnermut Inatsisaanni atorneqarsinnaanersut. Danskit Avammut Saqqummiussisarnermut Inatsisaanni 12. juni 2013-imeersumi § 17-ip pisortat (Naalackersuisoqarfiit, Aqutsisoqarfiit, qitiusumik kommunini aqutsiviit, nunap immikkoortui il.il.) innuttaasunut suliaminnik nittartagartik aqqutigalugu, allatigullu, ilisimatitsisarnissaannik pisussaatinneqarput.¹⁵⁶

Ajornartorsiut alla tassaavoq Kalaallit Nunaanni inatsisinik saqqummiussisarneq atorneqanngimmat, taamaattumik inatsit aallaaviusoq kingusinnerusukkullu allannguutigisartagai ataatsimoorlugit katersugaatigineqaratik. Ataatsimoortumik inatsisinik saqqummiussisannginnerup ajornakusuulersippaa

paasiniassallugu inatsisit sorliit atuuttuunersut. Taamatutaaq Kalaallit Nunaannut naalagaaffiup inatsisiliai atuuttut inatsisillu oqaluttuassartai ataatsimoortumik qarasaasiamiitsinneqanngillat kikkulluunniit misissuiffigisinnaasaattut. Naalagaaffiup Kalaallit Nunaannut inatsisiliai atuagassiaq Lovtidende atorlugu tusarliunneqartarput, 2008-tallu kingornatigut elektroniskiusumik, aamma Kalaallit Nunaannut Rigsombudsmandimit, paasissutissanik nittartakkaminut ikkussuisartumit, kalaallisuunngortinneqartarlutik.¹⁵⁷ Inatsisit paasissutissat Savalimmiinnaq aamma/imaluunniit Kalaallit Nunaannuinaq tunngasut Lovtidende-mi (qallunaatut) ujarneqarsinnaapput, 31. dec. 2007 kingoqqullugu suliarineqarsimappata. Tamakkuli paasissutissat Retsinformationimi pissarsiarineqarsinnaanngillat, taamaattumillu qallunaatut kalaallisulluunniit ataatsimoortumik paasisassarsiorfigineqarsinnaanatik, sorliit atuunnersut sorliillu oqaluttuaannanngorsimanersut.¹⁵⁸

Kiisalu aamma inatsiseqarpoq danskisuumiit kalaallisuumut nutserneqarsimannngitsunik imaluunniit oqaatsitsigut pitsaanngilluinnartumik nutserneqarsimasunik.¹⁵⁹

Taamatutaaq inatsisit atuutsinnerannut aqqissuussamik paasinaaffissaqannginneq ajornartorsiutaavoq. Sulianut attuumassutilinnik isummanillu tunngaviusunik aalajangiisarnerit atavaartumik aqqissuussamillu avammut saqqummiunneqartanngillat, pissarsiarineqarsinnaasullu tamatigut kalaallisuunngortissimasanngillat qarasaasiakkulluunniit pissarsiarineqarsinnaasaratik.

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Nunami inatsisit malillugit ingerlaffiusumi periaatsit ilaatigut ilagaat inatsisiliornikkut avammut ammasuuneq, aammalu aalajaatsumik inatsisillu malillugit oqartussaasutut ingerlatsineq. Kapitallup uumaa aallaqqaataani taaneqartutut, siumut naatsorsoruminassutsimik piumasaaqaatip Inuit Pisinnaatitaafii pillugit Europami Isumaqatigiisummiittup kinguneranik, peqqussutit ima ilusilerneqarsimassapput naammattumik paasiuminassuseqarlutik erseqqivillutillu, inuit peqqussummik taassuminnga malinissinnaaqqullugit. Inatsimmik tunngaveqarnissamik piumasaq inatsimmik tunngaveqarnissaannarmut tunngaannanngilaq, aammali inatsisip pitsaasuunissaanik piumasaqartoqarluni: peqqussutip atornerarneranik siumut paasinninnissamut kinaluunniit periarfissaqassaaq, qanorlu peqqussutit atornerisa kinguneqarsinnaanerinik paasinnissinnaassaq piumasarsortumillu iliuseqarfigineqarnissamut illersorneqassalluni.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Tusarniaanerit pillugit malittarisassat tamanut atuuttut suliarineqassasut, tamakkualu malinneqarnissaat qulakkeerlugu
- Kalaallit Nunaanni Avammut Saqqummiussisusaanermut Inatsisaatigut paasisutissiisarnissamut pisussaaffiliineq eqqunneqassasoq, tamatumuunakkut kalaallit oqartussaasuisa suliasaannik nittartakkakkut innuttaasut paasitsinneqartaleqqullugit
- Inatsisiliat ataatsimoortumik allasimaffeqalernissaat qulakkeerneqassasoq Kalaallit Nunaanni inatsisit suut atuunnersut ersarisseqqullugu paasiniaaffiginissaallu ajornannginneruleqqulugu
- Naalagaaffiu inatsisiliaasa Kalaallit Nunaannut atuuttut oqaluttuaannanngortullu ataatsimoortumik databasemut katersorneqarnissaasa ineriartortinneqarnissaat siunertaralugu Naalagaaffimmi oqartussanik oqaloqateqalernissaq
- Inatsisinut tunngatillugu periutsit allaaserineri databasemut katersorlugit, kalaallisut danskisullu takuneqarsinnaanngorlugu suliarinissaasaat pillugu naalagaaffimmi oqartussanik oqaloqateqalernissaq

5.4.4 INGERLATSIVINNI SULIANUT INATSISITIGUT IKIORNEQARNEQ TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni aningaasatigut tassunga piumasarineqartut naammassineqarsimappata, inatsisitigut ikiuisarfik imminut pigisoq IKIU aamma eqqartuussisuserisut akuerisat amerlanngitsut aqqutigalugit inatsiseqarnikkut ikiorneqarneq pineqarsinnaavoq.¹⁶⁰

IKIU-p pilersinneqarneranut pissutaavoq eqqartuussisuserisut atorlugit innuttaasunik inatsisitigut nalinginnaasumik ikiuunneq, Kalaallit Nunaanni akissaatikinnerusut inatsisitigut ikiorneqarnissamut pisariaqartitsinerannut naammangimmat. IKIU nalunaarpoq 2011-miit 2012-imut saaffiginnissutit

marloriaatingajammik amerlisimasut, taamaalillunilu IKIU-p 2012-imi saaffiginnissutit 1.000-it sinnerlugit tigusimallugit. Saaffiginnittut naatsorsoqqissaarnerisigut takuneqarsinnaavoq inuit 150-inik sinneqartut inatsisit ilaqutariinnermut ikiuisarnermullu tunngasut saaffiginnissutigisimagaat.¹⁶¹

IKIU-p malittarisaanni imm. 3.3.4 malillugu siunnersuisoqarneq ajorpoq "suliassani aqutsinermi oqartussaasunut imaluunniit tassani suliarineqalereersunut, isumaqartoqarmat ikiuineq siunnersuinerlu oqartussaasumit isumagineqassasoq." Malittarisassat Kalaallit Nunaanni inatsisitigut eqqartuussisuserisunit ikiorneqarnermut nalunaarut malippaat, tassaniillunilu sulianut ingerlareersunut inatsisitigut akeqanngitsumik ikiuinermik neqerooruteqartoqarsinnaanngitsaq.¹⁶²

IKIU-p nalunaarutigaa IKIU-p siunnersuinerata ilaa annikigisassaannngitsaq pissutsinut oqartussaasunit suliarineqareersimasunut tunngasuusartoq, naammattumik tunngavilersuisimanninnermut, naammagittaalliornissamut siunnersuinermut, illuatungiliuttut tusarniarnissaannut imaluunniit suliamik sivitsuinaarpallaalersimanermut atatillugu kukkusooqarajuttarmat, imaluunniit innuttaasoq naammattumik siunnersorneqarsimanani isumaqaraangat.¹⁶³

INUIT PISINNAATITAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Suliap ingerlanerani inatsisitigut isumannaatsuunissamut ilaatigut nakerisarsiortuunnginnissamut, illersuisoqarsinnaanermut, innuttaasunik ilitersuinerit, allassimasunik takunnisinnaatitaanermut, aammalu akerliliisinnaanermut, tunngavilersuinermut maalaaruteqarsinnaanermullu apeqqutit aamma ilaapput. Pisariaqarpat naleqquttumik ikiorneqarluni, iliutsip aalajangersimasup qanoq kinguneqarsinnaanera innuttaasup naammattumik qularnaatsumik siulittuinissamut, inuup kalluarneqartup periarfissaqarnissaa Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussivimmi aamma akuerineqarsimavoq. Ajornartorsiut tunuliaqutaralugu ingerlatsiviit suleriaasiisa paasiuminartuunissaat suliap ingerlatsivinni ingerlasut pillugit innuttaasut inatsisitigut ikiorneqarnissamik pisariaqartitsinerannik annertunerulersitsisarnersoq sammeneqarpoq.

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnerat siuarsarniarlugu kaammattuutigaarput – Danmarkip Kalaallit Nunaat oqaloqatigalugu:

- Ingerlatsivinni suliat sulialluunniit ingerlareersut pillugit innuttaasut akeqanngitsumik inatsisitigut ikiorneqarsinnaasunngorlugit Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisunit inatsisitigut ikiorsiineq pillugu nalunaarut annertusassagaa

5.4.5 KALAALLIT NUNAANNI EQQARTUUSSIVEQARNERMI OQAATSIT ATORNEQARTUT

TUNULIAQUTAA

Kalaallit oqaasii 2009-mi Namminersorneq pillugu inatsisiliornikkut (§ 20) Kalaallit Nunaanni pisortatigoortumik oqaasiulersinneqarput. Danskilli oqaasii peqatigalugit Kalaallit Nunaanni eqqartuussisaaseq pillugu inatsit malillugu (§ 95) sulii eqqartuussivimmi atorneqarput.

Eqqartuussineq kalaallisut danskisulluunniit ingerlanneqassanersoq eqqartuussiviup aalajangertarpaa. Taamaattumik eqqartuussinerit ilarpassui kalaallisut nutserneqarneq ajorput, naak eqqartuunneqartoq ilitsoqqussaminik kalaallisut oqaaseqaraluartoq.

Højesteret-imi 2009-mi aalajangerneqarpoq kalaallit marluinnik oqaasillit unnerluussutigineqartut unnerluutigisaq danskisut malinnaasinnaallunilu paasisinnaasorineqarpat allaganngorlugi nutserunneqarnissaminnik piunasaqarsinnaanngitsut.¹⁶⁴

Kalaallit Nunaanni Eqqartuussisaaseq pillugu Inatsisikkut qulakkeerneqarpoq atuagassat eqqartuussinermi atorneqartut eqqartuussivimmut sassartinneqartup oqaatsit paasisinnaasai atorlugit suliarineqassasut, eqqartuussinermili atuagassat kalallit oqaasiinut innuttaasut amerlanersaasa ilitsoqqussaralugu oqaaserisaannut suliarineqarsimanissaat qulakkeerneqarnani.

INUIT PISINNAATITAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummi artikel 6, imm. 3, litra a-mi aalajangerneqarpoq unnerluutigineqartoq oqaatsit paasisinnaasai atorlugit unnerluussutaasumik piaarnerpaamik ilisimatinneqassasoq.

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit eqqartuussiviup aalajangiinermini Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiisummi artikel 6-imik

unioqqutitsisoqarsimanagera aalajangerpaa, unnerluutigineqartummi unnerluussissutaasumi oqaatsit atorneqartut paasisinnaanngimmagit.¹⁶⁵

Inuit ataasiakkaat pisinnaatitaaffiisa illersorneqarnerat siuarsarniarlugu kaammattuutigaarput – Danmarkip Kalaallit Nunaat oqaloqatigalugu:

- Inatsisilerinikkut oqaatsit pingaaruteqartut assigiissaartuunissaat qulakkeerniarlugu eqqartuussinermi oqaatsit Kalaallit Nunaanni atorneqartut pillugit isumasioqatigiittussanik pilersitsisoqassasoq

6 INUIT PISINNAATITAAFFIINIK SIAMMARTITERINEQ

6.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

6.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Inuit piginaatitaaffiik unioqqutitsinerit naalagaaffimmit pinaveersaartiinnarnagit, sillimaffigiinnarnagit ikiorsiivigiinnarnagillu iliuuseqartoqassaaq, ilanngulluguli inuit pisinnaatitaaffiik paasisitsiaanernik siammartiterineq ingerlanneqartussaalluni. Inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinikkut, sungiusartitsinikkut paasisitsiniaanikkullu, naalagaaffik inuit pisinnaatitaaffiik tamanik tungaviusumillu kiffaangissuseqarnermut tunngasunik innuttaasut ataqqinninnerisa malinninnerisalu siuarsarnissaannut tapertaassaaq. Taamaaliornermut atatillugu inuit pisinnaatitaaffiik unioqqutitsinerit suusupaginninnerillu naalagaaffimmit pinaveersaartinneqarsinnaapput. Tamassuma saniatigut inuit pisinnaatitaaffiini nalinginnaasumik malitat tungavigineqartullu pillugit ilisimasaqarnissamut paasissutissarsinissamullu sapinngisamik periarfissaqarnissaq naalagaaffimmit qulakkeerneqassaaq.

Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsineq, pisortani sulisunik sungiusaneq kiisalu inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunatsinni paasissutissanik innuttaasut pissarsinnaanerat qitiutinneqarput.

6.2 NUNAT TAMALAAK AKORNANNI PERIARFISSALIUSSAT

6.2.1 IMMIKKOORTUNIT ATAASIAKKAANIT NALUNAARUMMUT ATAATSIMOORTUMUT

Inuit pisinnaaffiik ilinniartitsineq Naalagaaffiit Peqatigiit iluani immikkoortuni qitiusumik inissisimasuni takussaavoq. Ilaatigut iliuusissatigut sakkussanik siammarterinissamut pisussaaffeqarnikkut, ilaatillugu ilinniartitaanissamut pisinnaatitaaffimmut ilaatinneqarlutik.

Naalagaaffiit Peqatigiit Inuit Pisinnatitaaffi pillugit Nunarsuaq Tamakkerlugu nalunaarutaata aallaqqaasiutaanili ilinniartitaanikkut ilinniagaqartitaanikkullu

pisinnaatitaaffiit Isumaqatigiisummi eqqartorneqartut pillugit iliuuseqarnissamut inuit inuiaqatigiinnilu ingerlatsisut tamarmik kajumissaarneqarput. Taamatuttaaq Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi Inuit Piginnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiisummi tunngaviusut aalajangersakkallu pillugit meeqqat inersimasullu nalinginnaasumik ilisimaneqarlertinnissaannut naalagaaffiit pisussaaffilerneqarput.

Ilinniartitaanermut pisinnaatitaanermut tunngasut Naalagaaffii Peqatigiit Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Nunarsuaq Tamakkerlugu Isumaqatigiisutaani, Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiisummi, kiisalu Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi ilaatinneqarput.

Taamatut pisinnaatitaanermut ilinniartitaanerup inuttut ineriartornermik qulakkeerinninnissaa, taamatullu inuit pisinnaatitaaffiisa avammut siammarterneqarnissaannik ataqqinninnerup nukittorsarneqarnissaa ilaalluinnarput. Taamatuttaaq ilinniartitaanikkut paaseqatigiinneq inunnullu allanut ammaneq siuarsarneqassapput.¹⁶⁶ Inuit tamarmik inuiaqatigiit iluanni iluaqutaasumik iliuuseqarnissanut ilinniartitaanikkut periarfissinneqarnissaat Naalagaaffiit Peqatigiit Aningaasaqarnikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu Isumaqatigiisutaani itisilerneqarput. Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Ataatsimiititaliaata Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummut atatillugu oqaaseqarnermini atuarfinni ulluinnarni ingerlatsinerni atuartsinermilu apeqqutit inuit pisinnaatitaaffiinut tunngasut ilaatinneqartuarnissaat oqaatigaa.¹⁶⁷

Wienimi nalunaarummi iliuusisatullu pilersaarummi tassunga atasumi, 1993-imi Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Nunarsuaq Tammakkerlugu Ataatsimeersuarnermi akuerineqartumi, inuit pisinnaatitaaffisa ilinniartitsissutiginnissaannut siumut piareersaatini pilersaarutinillu inerisaaqqullugit, taamatullu inuit pisinnaatitaaffii pillugit innuttaasunut tamanut ammasumik paasisitsiniaanissamik qulakkeerinneqqullugit nunat tamarmik kajumissarneqarput.¹⁶⁸ Isumaqatigiisummi aamma Naalagaaffiit Peqatigiit ukiuni qulini (1995-2004) inuit pisinnaatitaaffiik ilinniartitsinermik qulequtserlugu suaarutigineqarnissaa kaammattuutigineqarpoq. Tamatumani tamakkiisumik immerlugu pisariaqartitat qulaajarlugit, siunissamut sammisunik ingerlassassanik oqaasertalersuinerit, pilersaarutini piginnaaneqarnernillu nukittorsaanerit, kiisalu pisortatigoortumik pisortatiguunngitsumillu ilinniartitsinernut ilinniutissanik atortussioqquneqarlutik.¹⁶⁹ Ukiut qulit taakku qaangiunnerini inuit pisinnaatitaaffii pillugit iliniartitaanermut nunarsuaq tamakkerlugu pilersaarutit marloqiusanngorlugit (Fase I aamma Fase II) suliarineqassapput. Siullermik (2005-2009) meeqqat atuarfiat inuusuttullu ilinniarfii qitiutinneqassapput, aappaanilu (2010-2014) atuartsisut

ilinniartitsisullu, atorfillit, politiit sakkutuullu inuit pisinnaatitaaffii pillugit sungiusartinneqarnissaannut pilersaarusiorneq qitiutinneqassalluni.

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissut sungiusarnissaallu pillugit 2011-mi Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaani siusinnerusukkut oqaaseqaatigineqartarsimasut pilersaarutaasarsimasullu annertuumik tullerriinarinikkut aaqqissorneqarput. Tassani oqaatigineqarpoq inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinerup ilisimasaqalernissaq, piginnaassuseqalernissaaq paasinninnissarlu kingunerissammatigit, kiisalu nunarsuaq tamakkerlugu inuit pisinnaatitaaffiisigut kultureqarnerup ineriartortinneqarnissaanut siuarsarneqarnissaanullu nukittorsaanikkut tamakkunatigit inissisimanernik iliuuseqartarnernillu ineriartortitsisoqassasoq.¹⁷⁰

6.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

6.3.1 INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILINNIARTITANERMI MEEQQAT ATUARFIAT PILLUGU INATSIPIP ATORNEQARNISSAA

Meeqqat atuarfiat pillugu Inatsisartut inatsisaanni nr. 15, 3. december 2012-meersumi inuit pisinnaatitaaffii immikkut taaneqanngillat. Meeqqalli atuarfiata siunertaani anguniakkat arlaqartut tamakkiinerusumik inuit pisinnaatitaaffiinik ingerlatsinermik siuarsaaqataasinnaasut anguniakkatut taaneqarsimapput. Taamaalilluni meeqqat atuarfiata angajoqqaat suleqatigalugit atuartup inooqataanikkut misigissutsititigullu inerikkiartornissaa, akisussaaqatigiinneq suleqatigiinnerlu, tatisimaneqanngitsumik isumaliorsinnaaneq akaarinninnerlu siuarsassavai, atuartullu immikkut pisariaqartitallit iluaqusertussaallugit. Atuartup namminersortumik eqqarsarsinnaaneq, akuersaaginnarani nammineq isummersinnaassuseqarneq namminerlu isummanik anitsisinnaaneq ilinniassavai. Ilanngullugu atuartup inuiaqatigiinni kinaassutsiminik, kulturiminik pingaartitaminillu inuiaat allat kulturiinik, oqartussaaqataanermik eqqarsartaatsimut kiisalu oqartussaaqataanerminut, pisinnaatitaaffeqarnerminut, pisussaaffeqarnerminut inuiaqatigiillu ineriartornerannut naleqqussarniarnerminut nammineq akisussaaqataanerminik paasinnissinnaanera ineriartortinneqassalluni.¹⁷¹

Meeqqat atuarfiat pillugu inatsit naapertorlugu atuarfimmi oqartussaaqataanermut atatillugu atuarfiup siulersuisui atuupput, inuttaralugit angajoqqaat, ilinniartitsisut atuartullu sinnisaat, taamatullu perorsaaneq pillugu siunnersuisoqatigiit atuupput, inuttaralugit atuarfiup pisortaa sulisullu ilinniartitsinermik perorsaanermillu suliallit tamarmik, kiisalu atuartut siunnersuisoqatigiivi taamatut atuullutik.¹⁷²

6.3.2 MEEQQAT ATUARFIANNI FAGINI INUIT PISINNAATITAAFFIINIK ILINNIAGAQRNEQ

Meeqqat atuarfianni fagini pingasuni inuit pisinnaatitaaffii imaluunniit assingusut tamakkiisumik inuit pisinnaatitaaffiisa tungaasigut eqqarsartaaseqalernissamik siaruarterisinnaasut eqqaaneqarput. Atuartut nukarliit, akulliit angajulliillu annertusiartortumik pisariunerutikkiartuaarlugu inuiaqatigiinnut, inuttut inerikkiartornissamut kiisalu upperisalerinermut eqqarsaqqissaarnermullu tunngasunik atuartinneqartassapput.

Atuartut namminneq pisinnaatitaaffii inuttut inerikkiartornermut atatillugu akullernut angajullernullu ilinniagassatut anguniarneqarnissaat ersarissumik oqaatigineqarsimavoq. Inuit pisinnaatitaaffii tunuliaqutaalu angajullernut upperisalerinermi eqqarsaqqissaarnermullu tunngasuni ilinniagassatut ersarissumik oqaatigineqarsimavoq.¹⁷³

6.3.3 INUIT PISINNAATITAAFFII PILLUGIT PISORTANI ATORFILINNIK SUNGIUSAANERIT

Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqanut Ataatsimiititaliaanut piffissani aalajangersimasuni nalunaaruteqartarnermi takuneqarsinnaavoq meeqqat pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit suliniutit assigiinngitsut ingerlanneqarsimasut, ilaatigut sulianik suliarinnittunik, isumaginninnermut ataatsimiititaliani kommunalbestyrelsenilu ilaasortanik kiisalu politiini, meeqqat atuarfiini, Pinerlussimasunik Isumaginnittoqarfimmi pinaaveersaartitsinerullu siunnersortinik sungiusaanikkut ingerlanneqarsimallutik. Ingerlassani Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut imaluunniit meeqqat atugaannut aamma nunami namminermi inatsisinut attuumassuteqartut qitiutinneqartarsimapput.¹⁷⁴

6.3.4 INUIT PISINNAATITAAFFII PILLUGIT INNUTTAASUNUT PAASISITSINIAANERIT

Kalaallit Nunaanni inatsiliornermi teknikkikkut maleruagassat malillugit takuneqarsinnaavoq inatsiliorlutut oqartussaasut innuttaasut kiffaangissuseqarlutik paasissutissanik ujartuinissamut pisinnaatitaanerat, taamaaliornikkullu nammineerlutik pituttugaanatik isummersorsinnaatitaanerat ataqqissagaat.

Ilaatigut Tunngaviusumik Inatsimmi tamat oqartussaaqataanerannik tunngaveqarneq allaavigalugu maleruagassani oqaatigineqarpoq innuttaasut paasissutissanik pissarsisinnanissaat aammalu inuiaqatigiinni ingerlanneqartuni tamakkiisumik malinnaasinnaanissaat Namminersorlutik Oqartussat periarfissaqartissagaat.¹⁷⁵

Piffissani aalajangersimasuni Naalagaaffiit Peqatigiit Meeqqat Pillugit Ataatsimiititaliaanut nalunaaruteqartarnermi takuneqarsinnaavoq meeqqat

pisinnaatitaaffiitut tunngasut siaruarterniarlugit suliniutit assigiinngitsut ingerlanneqartarsimasut, ilaatigut TV-kut aallakaatitassiannugit naqitaaqqallu atorlugit. Kalaallit Nunaanni meeqqat pisinnaatitaaffiinik suliniuteqarfik – MIO – Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut pillugu smartphone App-iliorluni ineriartortitsivoq, ilaatigut meeqqat pisinnaatitaaffii pillugit.¹⁷⁶

Inuit pisinnaatitaaffiinik suliniuteqarnermi sakkussanik, iliuusissanik nalunaarusiortarnissarlu pillugit ataatsimoorussamik tullerriaakkanik allassimasoqarnanilu ilitersuuteqanngilaq. Taamaattorli Namminersorlutik Oqartussat nittartagaanni, Ilaqutariinnermut Inatsisinillu Atuutsitsinnermut Naalakkersuisoqarfimmi, Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut aamma Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut takutinneqarput.¹⁷⁷ Tassani Isumagatigiissutit, tapiliussatut protokolit, misissuisimanernit nalunaarusiat, naalagaaffiit nalunaarusiaat ataatsimoorussamillu nalunaarusiat nassaarinqarsinnaapput. Inuit pisinnaatitaaffii pillugit suliniuteqarnermi sakkussat nalunaarusiallu pingaaruteqartut Naalakkersuisut nittartagaanni imaaliillaannaq naassaarinqarsinnaangillat.

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit suliniuteqarnermi sakkussat qitiusut ilaannamininngui kalaallisuunngortinneqarsimapput.

6.4 INUIT PISINNAATITAFFII KALAALLIT NUNAANNI MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

6.4.1 MEEQQAT ATUARFIANNI MEEQQAT PISINNAATITAFFIINIK ILINNIARTITSINEQ NUKITTORSARTARIAQARPOQ

TUNULIAQUTAA

Meeqqat ineriartorneranut atugarissaarneranullu inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq pingaaruteqarpoq. Meeqqat atuarfianni oqartussaaqataaneq pillugu sammisaqarnissamut patajaatsumik oqaatigineqarsinnaasumik periarfissiisoqarpoq, tassuunatigullu nunarsuaq tamakkerlugu inuit pisinnaatitaaffii immikkut taama taanngikkaluarlugit tamakku pillugit eqqarsartaaseqalernissamut inissaqartitsisoqarluni. Tassunga atatillugu atuarfiit ataasiakkaat iluini pisinnaatitaaffiit pillugit attassisinnaaneq inatsimmi aamma inissaqartinneqarpoq. Atuarfimmi fagini pingasuni aalajangersimasumik anguniakkatut ingerlanneqartuni meeqqat pisinnaatitaaffiisa inuillu pisinnaatitaaffiisa ilinniartitsissutiginnissaat erseqqissarneqarsimavoq.

INUIT PISINNAATITAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinnermi Nunarsuaq Tamakkerlugu Pilersaarummi Fase I-imi meeqqat atuarfiini inuusuttullu ilinniarsiini inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinissamut aallarniilluni pilersaarusiornissaq

naalagaaffinnut kaammattuutigineqarpoq. Anguniakkami kaammattuutigineqarpoq nunani ataasiakkaani pissutsit attuuttut misissoqqissaarneri tunngavigalugit makku ilaatigut qitiusutut isigineqassasut: 1. Ilinniartitaanermut politikki. 2. Ilinniartitaanermut politikkip piviusunngortinnissaanut tapersiineq. 3. Ilinniarluarnissamut avatangiisiliineq. 4. Ilinniartitsineq ilinniarnermilu ingerlatsinissat. 5. Atuarfinni sulisut ilinniartinnissaat ilinniaqqittarsinnaanissaallu.¹⁷⁸ Inuit Pisinnaatitaaffiisa ilinniartitsissutigineqarnerat pillugu Inuit Pisinnaatitaaffiinit Kalaallit Nunaata siunnersuisoqatigiivi 2014-mi misissuisitsissaaq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Meeqqat atuarfianni inuit pisinnaatitaaffii pillugit ilinniartitsinissanut pilersarusiornissaq siunertaralugu maannakkut ingerlassanik misissueqqissaarnissaq
- Meeqqat Atuarfiat pillugu Inatsimmi siunertarinqartuni inuit pisinnaatitaaffiisa innersuussutigineqarnissaat - soorlu inuit piginnaatitaaffii imaluunnit Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut toqqaannartumik innersuullugu
- Ilinniartitsisut ilinniartitsisisunngorniartullu atuartitaminnik inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsinissaannut piginnaasaqalernissaat anguniarlugu suliniuteqartoqassasoq, tamatumanilu Meeqqat pillugit Isumaqatigiissut annerusumik qitiutinneqassasoq. Pisariaqarpat maanna ilinniartitsisooreersut ilinniarteqqinneqarsinnaapput ilinniartitsisunngorniarmilulu inuit pisinnaatitaaffiinik ilinniartitsineq ilinniartitsissutitut ilanngunneqassasoq

6.4.2 INUIT PISINNAATITAAFFII PILLUGIT PISORTANI ATORFILLIT SUNGIUSARTITANERI

TUNULIAQUTAA

Naalagaaffiup naalagaaffiullu sinniisaasa inuit pisinnaatitaaffiisa tungaasigut pisussaaffimminnik ilisimasaqarnissaat pingaaruteqarluinnarpoq. Tamanna pisortani atorfilinnik sungiusartitsinikkut ilaatigut anguneqarsinnaavoq.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Nunarsuaq Tamakkerlugu Pilersaarummi Fase II-mi naalagaaffiit inuit pisinnaatitaaffiinik atorfilittamik sungiusartinneqarnissaannik aaqqissugaasumik ingerlatsinissaat kaammaattuutigineqarpoq. Naalagaaffit immikkut ilisimasalinnik ilinniartinnilu qaffasinnerusuni inuit pisinnaatitaaffiinik sungiusartitsinissat siunertaralugu pilersaarusiornissaat anguniakkami kaammattuutigineqarpoq. Maanna ingerlatani qanoq pisoqarneranik nalilersueqqissaarneq iliuusissanut tunngavigineqassasoq anguniakkami kaammattuutigineqarpoq, kiisalu immikkut ilinniagaqarsimasunik sungiusaanernut periusissat minnerpaamik makkuninnga imaqassasut ilanngunneqarluni: 1. Sungiusarnermi politikkit. 2. Sungiusarnermi ingerlatseriaasissat sakkussallu. 3. Ilinniarnermi avatangiiserititaasut sulinermilu atugarissaarneq.¹⁷⁹

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Qanoq ingerlatsinissamik ineriartortitsinissaq siunertaralugu pisortaqaqfinni atorfilinnik inuit pisinnaatitaaffii pillugit sungiusaanerit siunertaralugit misissueqqissaarnissaq ingerlanneqassasoq

6.4.3 INUIT PISINNAATITAAFFII PILLUGIT PAASISSUTISSANUT TAMAKKIISUMIK PERIARFISSAQARTITAANEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaat immikkut qiviaraanni, inuit pisinnaatitaaffii pillugit piffimmi aalajangersimasumi ataatsimi atuarusukkaanni nassaassassaqaqngilaq. Isumaqatigiissutit sakkussallu allat Kalaallit Nunaannut atuuttut aammalu ataavartumik nalunaarusiarineqartartut misilitsinnernilu pisimasut paasisaqarfigerusukkaanni aalajangersimasumik ujarlerfissaqaqngilaq.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Wienimi Isumaqatigiissummi tassanilu pilersaarusionsani Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Nunarsuaq Tamakkerlugu Ataatsimeersuartoqarnerani aalajangiunneqartuni, inuit pisinnaatitaaffii pillugit innuttaasunut avammut paasisutissiisarnissaq siunertaralugu ersarissunik siumut isigaluni pilersaarusiortoqarnissaa suliasartaannillu aalajangersuisoqarnissaa nunanut kaammattuutigineqarpoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit nunallu tamat akornanni kaammattuutit akueriniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Inuit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiissutit pingaarnerit kalaallisunngortinnissaannik qulakkeerinnittoqassasoq
- Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffiinut atuuttut katiterlugit takuneqarsinnaanngorlugit nittartakkamik pilersitsinissaq, tassungalu ilanngullugu isumaqatigiissutit pingaarnerit, Kalaallit Nunaannit nalunaarusiat ataatsimoorlunilu nalunaarusiat, kiisalu maannakkut inissisimanermik matumani nalunaarusiaq ilanngullugu
- Inuit pisinnaatitaaffii pillugit paasisutissanik ilinniartitsinermilu atugassianik, taamatullu suliffeqarfinnut kattuffinnullu Kalaallit Nunaanni inuit pisinnaatitaaffii pillugit suliniuteqartut nittartagaannut innersuussilluni nittartagaliornissamut aallarniinissamik suliniuteqartoqassasoq

7 ILINNIARTITAANEQ

7.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

7.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Amerlanngitsunik sumorujussuarlu siammarsimasunik inoqarnini Kalaallit Nunaata ilisarnaatigaa. Inuisa eqimasissusiat assersusiussagaanni Danmarkimi km²/130,6-inik inoqarpoq¹⁸⁰, Kalaallit Nunaanni (sermitaqanngitsortaani) km²/0,14-nik inoqarluni.¹⁸¹ Nunap inui illoqarfinnut 17-inut nunaqarfinnullu 57-inut siammarsimapput.¹⁸² Illoqarfiit inuisa amerlassuseraat 48.197, nunaqarfinnilu 7.678-nit.¹⁸³ ILO-mut nalunaarusiami taaneqarpoq nunami imminnermi attaveqatigiinniarneq ajornakusooqisoq, nunap pissusia pissutigalugu timmisartog angallatilluunniit atorlugit aatsaat inoqarfiit tikkineqarsinnaallutik. Taamaattumik inoqarfinni kitaani kujasinnerusortaanilu siammasissumik inissisimasuni, taamatullu Tunumi inoqarfialunnguit akornanni uteqqiattumik angalaqattaartoqarsinnaanngilaq.¹⁸⁴ Sinaakkutaasumik periarfissat tamakku ilinniartitaanikkut immikkut illuinnartunik unammiugassaqaartitsipput.

Kapitalimi uani Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerup tungaatigut ajornartorsiutit sammineqarput. Ilaatigut ilinniartitsisutut ilinniarsimannngitsunik timelærerinik atuineq, inuusuttut ilinniarnerminnik taamaatitsiinnartarnerat aammalu nunaqarfinni atuarfinni unammilligassat pineqarlutik.

7.2 NUNANI TAMALAANI PERIARFISSALIUSSAT

7.2.1 ISUMAQTIGIISSUTITIGUT ARLALITSIGUT PISINNAATITAFFIIT QULARNAARNEQARPUT

Isumaqtigiissutit arlallit ilinniartitaanermut malittarisassaqaartitsipput, ilaatigut Aningaasaqarnikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqtigiissutaat, Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqtigiissummut tapiliussatut protokol 1 aamma Meeqqat Pisinnaatitaaffii pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqtigiissutaat, taakkunanilu tamani meeqqap ilinniarnissamut pisinnaatitaaffeqaqarnera aalajangersorneqarsimavoq.

Tamatuma saniatigut Meeqqat Pisinnaatitaaffi pillugit Isumaqaatigiisummi meeqqap ilinniarnerni anguniagassat assigiinngitsut, ilaatigut ilinniarnernup meeqqap inuttut ineriartornissaanik, eqqarsartaatsikkut timikkullu pisinnaasaqarnissamik siunertaqarnissaa aalajangersarneqarput.¹⁸⁵

Ilinniartitsinerup sinaakkutaata imaatalu siunertarissavai inuttut tamakkiisumik ineriartornissaq, aamma inuit pisinnaatitaaffiunik kiffaanngissutsimilu tunngaviusut ataqqillugit nukittorsarnissaat. Taamaalilluni ilinniartitaaneq namminerimi inuttut pisinnaatitaaffiuvoq, aammalu ilinniartitaaneq inuttut pisinnaatitaaffiit allat piviusunngortinneqarnissaannut sakkussattut pinngitsoorneqarsinnaanani.¹⁸⁶

7.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

7.3.1 MEEQQAT ATUARFIAT

Inatsimmi Tunngaviusumi § 76-mi aalajangersagaavoq meeqqat atualerfissaminnik ukioqaleraangamik meeqqat atuarfianni akeqanngitsumik atuartinneqartassasut. Kalaallit Nunaanni Inatsisartut meeqqat atuarfianni aqunneqarneranilu inatsisitigut periarfissat aalajangersortarpaat, qitiusumilli allaffissornermut suliamullu tunngasortaa Ilinniartitaanermut, Ilageeqarnermut, Kulturimut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfimmit ingerlanneqarluni. 2012-mi Meeqqat Atuarfiat pillugu inatsit nutaaq akuerineqarpoq, tassani kommunit meeqqat atuarfiannut tunngatillugu annertusisamik pisinnaatitaaffeqalerlutik.¹⁸⁷

Meeqqat atuarfianni atuartitsineq ilinniartitsisunit Ilinniarfissuarmi ilinniarsimasunit timelærerinillu ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsunit ingerlanneqarpoq. Ukiumi atuarfiusumi 2011/2012-imi kalaallit ilinniartitsisut 996-iupput, taakkunannga 628-t ilinniartitsisutut ilinniarsimasuupput timelærerillu ilinniarsimanngitsut 266-iullutik.¹⁸⁸ Ilinniartitsisut ilinniarsimasut meeqqat atuarfianni sulisut ukiumi atuarfiusumi 2010/2011-imi nuna tamakkerlugu sulisuusussat 67, 3 procenteraat. Illoqarfinni 72,3 procentiupput, nunaqarfinnilu 48,5 procentiullutik.¹⁸⁹

Ukiumi atuarfiusumi 2011/2012-mi meeqqat atuarfianni atuartut katillugit 7.939-upput, illoqarfinni 6.697-ullutik nunaqarfinnilu 1.228-ullutik.¹⁹⁰

Ukiut kingulliit ingerlaneranni pilersaarutit arlallit, pingaartumik Nunap immikkoortuini Ineriartortitsinerimut Pilersaarummut 2011-imeersumut¹⁹¹ aamma Ilinniartitaanermut Pilersaarummi 2012-imeersumi¹⁹² aallartinneqartarsimasut takutippaat, Ilinniartitsisussaaleqineq aamma attaveqarneq ajornakusoortoq aaqqiiviginiarlugit ilaatigut angalaartunik

ilinniartitsisoqarnissamik ungasissumiillu atuartitsineq iliuuseqarfiginiarlugit sulisoqarluni.

7.3.2 SULISUNIK PIGINNAASALINNIK PISARIAQARTITSINERULERNEQ

Sulisinnaasut 40 %-tiisa missaat qaffasinnerusumik ilinniarsimasuupput, aamma inuusuttut meeqqat atuarfianni naammassisut 15-17 %-tii, naammassinermik kingorna toqqaannartumik inusuttut ilinniarsiinut ingerlaqqittarlutik. Meeqqat atuarfiata qimareernerani ukiut marluk qaangiunneranni atuartsimasut 43 %-tiisa missaat inuusuttut ilinniarsiini aallartittarput.¹⁹³

Nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiarineqarnerani, 2011-mi tikkuarneqarpoq sulisinnaasut ilinniartitaanermikkut qaffassarneqarnerisa nassatarissagaa atuagarissaarnerulerneq, suliaqarsinnaassuseq qaffassammat, akileraarutitigullu isertitassat tunngaviat malunnaatilimmik qaffassalluni, inuussutissarsiutitigut isertitarineqartartut malunnaatilimmik qaffappata. Sulisartoq ilinniagaqarsimasoq ilinniagaqarsimanngitsumiit 30 % missaanik amerlanerusunik isertitaqartarpoq, sulisartorlu sivisuumik ilinniagaqarsimasoq ilinniagaqarsimanngitsup isertittagaasa marloriaataat sinnerlugit isertitsisararluni.¹⁹⁴ Taakkua saniasigut inuit ilinniagaqarsimasut suliffissaqartitsinerup iluani patajaannerusumik inissisimasarput, taamaalillutillu suliffissaaleqinersiutunik isumalluuteqalersinnaanerat minnerulersarluni. Kalaallit Nunaanni suliffissaaleqisut 84 %-tii ilinniagaqarsimasuunngillat.¹⁹⁵

7.4 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

7.4.1 ILINNIARTITSISUTUT ILINNIARSIMANNGITSUNIK TIMELÆREREQARNEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni immikkut ittumik ajornartorsiut tassaavoq ilinniarsimanngitsunik timelærerinik annertuumik atuneq aamma ilinniartitsisut ilinniarsimasut timelærerillu ilinniarsimanngitsut qanoq agguataarsimanerat. Nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut

Periusissiami 2011-meersumi tikkuarneqarpoq, ilinniartitsisut ilinniarsimasut amerlanersaat illoqarfiit atuarfiiniittut, nunaqarfinnili atuarfinni timelærerinik ilinniarsimanngitsunik annertooujussuarmik atuisoqartoq, ajornartorsiulli taanna aamma illoqarfiit atuarfiini arlalinni naammattuugassaasoq.¹⁹⁶ Ilinniartitsisussaqaarniarnerup agguaqatigiissillugulu atuartunit karakterit anguneqartartunik misissuinerup erseqqissoruujussuarmik takutippaa taakkua ataqatigiittut.¹⁹⁷ Illoqarfinni ilinniartitsisut pisariaqartitat 80 %-ii nunaqarfinnilu 40 %-ii pigineqarput.¹⁹⁸

Atuarfiit 15-it inorlugit atuartullit 26-iupput, imalu kommuninut agguataarsimallutik: Kommune Kujallermi atuarfiit qulingiluat, Kommuneqarfik Sermersuumi atuarfiit pingasut, Qeqqata Kommuniani atuarfik ataaseq aamma Qaasuitsup Kommuniani atuarfiit 13-it. Taakkunanga atuarfiit qulit ilinniarsimasunik ilinniartitsisoqanngillat.¹⁹⁹

Kommuneqarfik Sermersuumi angalaartartunik ilinniartitsisoqarneq ukiumi atuarfiusumi 2010/2011-mi, ilinniartitsisut angalaartartut marluk kommunimit atorfinitsinneqarmata kommunimi atulersinneqarpoq, taakkulu qaammatini pingasuni atuarfinniittassapput.²⁰⁰ Kommunittaaq misiligutaasumik ungasissumiit atuartitsineq 2010-mi januarimi pilersissimavaa, tassuunalu atuartut ilinniartitsisullu ungasissumiit atuartitsineq aqutugalugu piginnaasaqarnerulernissaat siunertarineqarluni.²⁰¹

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi art. 28, stk. 1(c) meeqqap ilinniartinneqarnissamut pisinnaatitaaffianut tunngasoq, naalagaaffiup piginnaasaata iluani sakkussallu naleqquttut tamaasa atorlugit qaffasinnerusumik ilinniarnissaq tamanit anguneqarsinnaasunngorlugu naalagaaffiit periarfissiinissaannik imaqarpoq. Ilinniartitsisunik ilinniarsimasunik peqassuseq, ilinniartitsisullu qanoq ilinniagaqarnerisa meeqqallu karakteriisa imminnut ataqatigiinnerat atuartut siunissami ilinniaqqinnissamut periarfissaannut, taamatullu ilinniaqqinnissamut peqarfissaanut aporfiusinnaavoq, taamaalillunilu Aningaasaqarnikkut, Inooqatigiinnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiisutaanni artikel 13-imi takuneqarsinnaasut ilinniagaqarnerup inuiaqatigiinnut iluaqutaasumik suliniuteqarsinnaalersitsisarneranut assortuilluni. Ilinniarnissamut pisinnaatitaaffik Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiisummi tapiliussatut protokol 1-imi, artikel 2-mi aammalu Tunngaviusumik Inatsimmi § 76-ikkut illersorneqarpoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigarpot:

- Angalaartartunik ilinniartitsisoqarneq nalilersoqqinneqassasoq,

tamannalu kommunini sisamaasuni tamani atulersinneqassasoq

- Pisortat ingerlatsivii tamarmik internetimut atassuserneqassasut pimoorullugulu internetikkut atassuteqaatit innuttaasut angerlarsimaffiini tamani atorneqarsinnaanngorlugit akeqartilersinneqassasut, taamaalillunilu ungasissumiit atuartitsineq ilinniartitsisunut atuartunullu annertunerusumik periarfissanngortinneqarluni

7.4.2 INUUSUTTUT ILINNIARFIINI ILINNIARNERMIK UNITSITSIINNARTARNEQ

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfimmiit kisitsisit takutippaat ukiuni 2005 - 2012-imut inuutissarsiutinut tunngaviusumik ilinniarnert 1.335-t ingerlanneqartut, 1.319-illu ilinniarnertuunngorniarni ilinniagaqarlutik. Naak kalaallit inuussutissarsiutinik ilinniartui ilinniarnertuunngortartullu amerliartortuaraluartut, piffissami tassani ilinniakkaminnik unitsitsiinnartartut 55 %-inik amerleriarsimapput.²⁰²

INUIT PISINNAATITAAFFISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Meeqqat pillugit Isumaqatigiissummi artikel 28, imm. 1 (e) atuarnermut peqataanissamut kaammattuutaallunilu ilinniarnermik unitsitsiinnartarnermut annikillisaataasunik malittarisassiornissamut naalagaaffinnik pisussaatsivoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Ilinniarnermik unitsitsiinnartarnermut pissutaasut qulaajarneqassasut pissutaasunillu nalunaarsuisoqarluni

7.4.3 NUNAQARFINNI ATUARFINNI UNAMMILLIGASSAT TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfii 84-iupput, taakkunanga 24-t illoqarfinniillutik 60-illu nunaqarfinniillutik. Kalaalit Nunaanni meeqqat atuarfianni atuartut 85 %-ii illoqarfinniupput, 15%-iilu nunaqarfinniillutik.²⁰³

Illoqarfinni nunaqarfinnilu assigiinngissutit annikigisassaangillat. Allaat illoqarfiup iluaniluunniit atuarfimmiit atuarfimmu assigiinngissutit annertooujussuusinnaapput. Illoqarfinni atuartut nunaqarfinni atuartunit malunnartumik qallunaatoornermut tuluttoornermullu pikkorinnerummata erseqqilluinnarpoq.²⁰⁴

Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit misissuisitsinerisigut malunnarpoq meeqqat nunaqarfinni alliaartortut atorfiniffiusumik ilinniagaqarnissaat meeqqanit illoqarfinniunit ilimanannginnerusoq.²⁰⁵ Tamanna pissutaalluni taakku suliffissaaleqinerusarput, suliffissaqarnermi qanorlu ilinniaqarsimaneq ataqatigiittorujussuummata. 2010-mi suliffissaaleqisut 84%-ii ilinniarsimannngitsuupput.²⁰⁶

Ilinniartitaanermut Pilersaarut 2012-imeersumi siunertami anguniarneqarpoq inuusuttut peqatigiiaat 70 %-tii 2025-mi inuusutissarsiummik ilinniagaqartalersimassasut.²⁰⁷ Immikkoortoq 7.4.1-imi taaneqartut ilinniartitsisunik ilinniarsimannngitsunik timelærerinik atuneq atuartullu agguaqatigiissillugu karakterit angusartagaat ataqatigiipput. Allatut oqaatigalugu ilinniartitsisussaqaarniarneq ilinniartitsisullu atuartitsinermit piginnaasaat atuartut qanoq angusaqartarnerannut ataqatigiittorujussuupput. Taamaattumik tassunga tunngatillugu inassuteqaatit ilinniarsimannngitsunik timelærererqarnermut tunngatillugu uani aamma atuupput.

Kalaallit Nunaanni isorartussuseq angallannikkullu periarfissat pissutaallutik nunaqarfeeqqani atuarfiit atuartuutimik ilarpasuinik atuartut angerlarsimaffiit aallartitsisarnerat pissusissamisuginnarpoq. Taamaalilluni ukiumi atuarfiusumi 2010/2011-mi atuartut 264-it atuarfinnut nerisaqarfiusunut aallartinneqarsimapput.²⁰⁸

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Meeqqat pillugit Isumaqatigiisummi artikel 28, imm. 1(c)-mi meeqqap ilinniartinneqarnissamut pisinnaatitaaffianut tunngasumi pineqarpoq naalagaaffiup piginnaasamik iluanni naleqquttunillu tamanik sakkoqarluni iliniaqqissinnaaneq tamanut anguneqarsinnaasunngortissagaa. Nunaqarfinni atuartut qallunaatoornermut tuluttoornermullu piginnaasakinnerunerat atuartut annertunerusumik iliniaqqinnissamut periarfissaqarnerannut sunniuteqartarpoq. Imaassinnaavormi tamanna pissutaalluni annertunerusumik

kalaallit ilinniarfiini, Danmarkimi nunanilu allani annertunerusumik ilinniaqqinnissamut periarfissaaruttut.

Meeqqat pillugit Isumaqtigiisummi artikel 20(1) -p malitsigisaanik meeraq piffissap ilaani ataavartumilluunniit ilaqtaminit qimagusimasariaqartoq immikkut ittumik naalagaaffiup tungaaniit illersorneqarnissamut ikiorneqarnissamullu pisinnaatitaaffeqartoq. Angajoqqaat meeqqallu akunnermini pissusiat Europami Innuttaasut Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqtigiisummi art. 8-mi qitiutinneqarpoq. Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Eqqartuussivik suliani arlaqartuni ima oqaaseqartoqartarpoq: "the mutual enjoyment by parent and child of each other's company constitutes a fundamental element of family life" ("Angajoqqaajusup meeqqallu peqatigiillutik nuannaqatigiissinnaanerit ilaqtariinnermi tunngaviusumik akuusutut isigineqarpoq").²⁰⁹

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Nunaqarfinni atuarfiit illoqarfinnilu atuarfiit akornanni peqatigiilluni suleqatigiinnissamik isumaqtigiissusiortoqassasoq, taamatut iliornikkut misilittakkanik paarlaasseqatigiittoqarsinnaaqullugu
- Atuarfiit peqatigiilluni suleqatigiinnissamik isumaqtigiissuteqarsimasut akornanni fagini tuluttoornerni danskisoornermilu ilinniartitsisunik piffissani sivilissusaa aalajangeriikkani paarlaasseqatigiittarnermik pilersitsinissaq isumaliutigineqassasoq
- Atuarfinni nunaqarfinniittuni tamani internetimut atassuteqarneq qulakkeerneqassasoq
- Nunaqarfinni inooqatigiinnikkut unammilligassat misissorlugillu nalunaarsorneqassasut
- Meqqat atuarfinit nerisaqarfiusunut aallartitat ilaqutaasalu ilaqtariittut attuumaassutaat tapersorniarlugit suliniutinik aallartitsisoqassasoq

8 PISUUSSUTINIK UUMAATSUNIK PIAANERMI SULIFFISSUAQARNEQ

8.1 TAMAKKERLUGU ISIGINNINNEQ

8.1.1 IMARISAA KILLILERNERLU

Namminersornermut Inatsit nr. 473, 12. juni 2009-meersoq 21. juni 2009 Kalaallit Nunaanni atuutilerpoq. Suliassanik annertuunik pilersaarutit eqqarsaatigalugit sulisartoqarnikkut, inuussutissarsiornikkut, aatsitassatigut erngup nukinganillu atuinikkut inatsisiliornerup pisinnaalernera oqartussaasutullu ingerlatsilersinnaaneq immikkut pingaaruteqarput. Pisinnaalernerup kinguneranik inuussutissarsiornierup ineriartortinnissaa nukittorsarnissaalu, taamatullu nunatta aningaasarsiornikkut imminut napatinnerusinnaanissaa isertitaqarfiusinnaasunillu nutaanik pilersitsisinnaaneq annertunerusumik alaatsinaanneqalerput. Pingaartumik isertitassanik nutaanik pilersitsinissamat periarfissaasut aatsitassarsiornierup ineriartorneratigut pisinnaapput.²¹⁰ Taamaammallu aatsitassarsiornierup iluani inuussutissarsiutinik annertuunik ineriartortitsinissaq ukiuni kingullerni Namminersorlutik Oqartussanit toqqammavilerniarneqarsimavoq.

Suliniutini angisuuni illuliortiternermik sanaartornermillu suliassat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 25 18. december 2012-imeersoq (suliniutit angisuut pillugit inatsit) december 2012-imi akuersissutigineqarpoq. Taamatut inatsiseqarnikkut ilaatigut qulakkeerniarneqarpoq pilersaarutaasut piviusunngortinniarnierisa nalaanni inuiaqatigiinni akuerineqarsinnaasunik atugaqartillugit sulisussanik avataanit tikisitsisinnaaneq, taamatullu Kalaallit Nunaanni innuttaasutut aningaasarsiornikkullu soqutigisat innuttaasullu peqataatinnissaat qulakkeerniarneqarlutik.²¹¹

Suliniutinut angisuunut inatsisikkut ilaatigut qulakkeerniarneqarpoq, suliffissuassat sanaartorneqarnerisa nalaanni, isumaginninnikkut akuerineqarsinnaasunik atugassaqartitaasunik, nunanit allamiunik sulisoqartarnissaa.²¹²

Kapitalimi matumani Kalaallit Nunaanni suliniutinut angisuunut aggersunut tunngatillugu unammiugassatut saqqummersinnaasut ilaat sammineqassapput. Innuttaasunik tusarniaanerit, sulisussat avataaneersut nunami namminermi

qanoq nuttarsinnaatitaanissaat, piginnaasatigut ineriartortitsinermut tunngasut maalaaruteqarsinnaanermullu periarfissat eqqartorneqassapput.

8.2 NUNANI TAMALAANI PERIARFISSALIUSSAT

8.2.1 ISUMAQATIGIISSUTIT ARLAQARTUT ILLERSUISUUPPUT

Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu inatsisip § 16-ani aalajangerneqarpoq, nunat assigiingitsut akornanni isumaqatigiissutit allallu nunarsuarmioqatigiinni malittarisassat, piffisami sukkulluunniit naalagaaffimmut pisussaaffiliisut, Kalaallit Nunaata atuutsissagai.

ILO-mi (Naalagaaffiit Peqatigiit iluani Nunani Tamalaani Sulinermik Inuussutissarsiutillit Kattuffiat) isumaqatigiissutit arlallit, Kalaallit Nunaannuttaaq atuuttut, suliniutinullu angisuunut immikkut sunniuteqartussat, Danmarkip atortuulersinnikuuvai.²¹³ ILO-mi isumaqatigiissummi pingaaruteqarnerit maluginiagassat tassaapput ILO-mi Isumaqatigiissut nr. 87, kiffaangissuseqartumik peqatigiiffiliorsinnaaneq kattunnissamullu pisinnaatitaaneq, aamma ILO-mi Isumaqatigiissut nr. 169, naalagaaffiup iluani nunap inoqqaavisa naggueqatigiikkuutaallu pisinnaatitaaffii.

Sulisogarnermut Ministereqarfiup nalunaarutigaa ILO-mi isumaqatigiissut nr. 87, kiffaangissuseqartumik peqatigiiffiliorsinnaaneq kattunnissamullu pisinnaatitaaneq, Kalaallit Nunaannut atuuttumittaaq, atuutsinneqalersoq 1954-imi.²¹⁴ Isumaqatigiissummi artikel 2-mi erserpoq, imi sulisartut sulisitsisullu immikkut sioqqutsisumik allanit akuerineqaaqqaratik - peqatigiiffiup kattuffiulluunnit pineqartut malittarisassai kisiisa naapertorlugit - kattuffimmut namminneq toqqakkaminnut ilanngussinnaasut.²¹⁵ Isumaqatigiissummitaaq aalajangersarneqarsimavoq nunap nammineq inatsisaasigut isumaqatigiissummi aalajangersakkat sanngiillisinneqassanngitsut, imaluunniit ima atornerqarlutik qulakkeerinninneq sanngiillisinneqarluni.²¹⁶ Sulisartut sulisitsisullu kiffaangissuseqarlutik namminneq toqqakkaminnik kattuffiliorsinnaatitaanerat tamaasilluni naammassiniassallugu Kalaallit Nunaata pisussaaffigilerpaa, soorlulittaaq isumaqatigiissutip artikel 11-ani allassimasoq. Suliniutit aningisuut pillugit inatsisip novemberimi 2013 allanngortinneratigut, sulisartut nunani allamiut Kalaallit Nunaanni sulisartut kattuffiinut ilaasortaalersinnaanerat, imaluunniit kattuffinnut nunani allamiittunut ilaasortaasinnaanerat, imaluunniit sulisartut kattuffiinut sorlernulluunniit ilaasortaajumangissinnaanerat qulakkeerneqarpoq.²¹⁷

ILO-mi Isumaqatigiissut nr. 169, naalagaaffiup namminersortup iluani nunap inoqqaavisa naggueqatigiikkuutaallu pisinnaatitaaffii 1996-mi, Kalaallit Nunaannut atuuttumittaaq, Danmarkip atortuulersippaa.²¹⁸ ILO-mi Isumaqatigiissut 169-imi, artikel 7-imi allassimavoq, inuiaat kalaallit nunami tamarmi nunallu immikkoortuini ineriartortitsilluni suliat killiffiini imminnut

toqqaannartumik kalluaasinnaasuni tamani peqataanissamut pisinnaatitaasut, peqataanissaq siunertamut naapertuuppat. Inuiaat pineqartut suleqatigalugit naalagaaffiit sapinngisartik naapertorlugu, inooqatigiinnikkut, anersaakkut, kulturikkut avataangiisillu pillugit ineriartortitsinissamut pilersaarutit sunniutissaat misissuiffigitissavaat, misissuinerillu inernerer taakku ineriartortitsinissamut suliniutinut tunngavileeqataassapput.²¹⁹

Taakkua saniasigut Isumaqaatigiissummi aalajangersarneqarpoq, nunaqatigiinnut pineqartunut suliffimmi – inuuniarnerimilu atugarisaannik pitsanngorsaanerit aamma peqqinnissaqarnikkut- ilinniartitaanermilu qaffassaanerit, sumiiffimmi aningaasarsiornikkut ineriartortitsinissamut pilersaarutini qaffassissumik pingaarnersiorneqartassasut, pilersaarusiornerrullu nunaqatigiit pineqartut akulusimatillugit aamma suleqatigalugit ingerlanneqartassasut. Nunap immikkoortuini pineqartuni immikkut ineriartortitsinissanut pilersaarutit ima ilusilersorneqassapput, suliniutinik taamaattumik siuarsaasuussallutik.²²⁰

Naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavisa naggueqatigiikkuutaallu pisinnaatitaaffiini ILO-mi Isumaqaatigiissut Naalagaaffiit Peqatigiit nunap inoqqaavisa pisinnaatitaaffiini nalunaarusiaanik taperserneqarpoq. Nalunaarusiaq inatsisitigut pituttuisuunngilaq, nunalli inoqqaavisa, ataasiakkaatut ataatsimoorlutillu pisinnaatitaaffiini il.il. ukiuni 20-ni isumaqaatigiinniareernerup inernerilugit.²²¹

Naalagaaffiit Peqatigiit paasissutissanik pissarsisinnaaneq, avatangiisinut tunngasuni aalajangiisarnerni innuttaasut peqataatinneqarnissaat kiisalu maalaarnissanut eqqartuusivikkoortitsisinaanernullu Isumaqaatigiissutaat 1998-imi Århus-imi akuersissutigieqarpoq (Århusimi isumaqaatigiissut). Pinngortitamik aqutsinissani annertunerusuni innuttaasut peqataanissaminnut periarfissaqartinnerat, ilanngullugulu avataangiisit tungaasigut innuttaasut pisinnaatitaaffeqarnerisa qulakkeerneqarnissaa tassani siunertarineqarput.

Isumaqaatigiissutip artikel 7-ni aalajangersarneqarpoq avatangiisinut tunngasunik suliniutissanik pilersaarusiulernerimmi innuttaasut peqataatinneqarnissaannut naleqquttunik aamma/imaluunniit naammaginartumik suliniuteqartoqartassasoq, taamaasiornerru ersarissumik naapertuilluartumillu ingerlanneqartassasoq, pisassasorlu paasissutissat pisariaqartitat tamanut saqqummiunneqareernerisigut.²²²

Allatut oqaatigalugu paasissutissanut ammaanneqarnissaq, aalajangiinissani akuunissamut periarfissinneqarneq, kiisalu maalaaruteqarnissamut eqqartuusiviillu aqutigalugit ingerlatsisinnaaneq tassani pineqarput.

Isumaqaatigiissutip Danmarkimit akuerineqarnerani Kalaallit Nunaannut atatillugu Kalaallit Nunaat immikkut isigisassaamat erseqqissarneqarpoq. Taamani ilisimatitsissutigineqarpoq Kalaallit Nunaat isumaqaatigiissummi isummat tunngaviliussallu siuarsarnissaannut soqutiginnittorujussusoq, taamaattorli

isumaqatigiissut nunanut innuttaqarnerusunut, taamatullu ingerlatsinermik annertunerusumik ingerlassaqartunut sammisuuvoq.²²³

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissut Kalaallit Nunaanni akuutinneqarpoq, taamaasillunilu Kalaallit Nunaata inatsisaanut ilaalluni.²²⁴

Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqatigiissummi tapiliussatut protokolit sisamaanni, artikel 2, stk. 1-mi qulakkeerneqarpoq kinaluunniit naalagaaffiup nunataaniittup, nunami tassani kiffaanngissuseqarluni sumulluunniit angalasinnaatitaanera. Inuit pisinnaatitaaffiitut allanut assingusumik matumani taamatut kiffaanngissuseqartumik angalasinnaanerup pisortat tungaannit killilernerqarnissaa pisariaqalersinnaavoq, tamannalu pisinnaalluni inatsisit atuuttut najoqqutaralugit pippat inuillu oqartussaaqataanerat malillugu inuiaqatigiinni pisariaqartinneqarpat. Taama killiliineq nunami namminermermi isumannaatsuunissaq imaluunniit innuttaasut toqqissisimanissaat illersorniarlugit pisinnaavoq, aamma innuttaasut akornanni eqqissisimanissaq, pinerluttoqannginnissaa anguniarlugu, innuttaasuni peqqissuseq imaluunniit ileqqorissaarneq inuillu allat pisinnaatitaaffii illersorniarlugit.²²⁵

Aamma Naalagaaffiit Peqatigiit innuttaasutut aamma politikkikkut pisinnaatitaaffinnik isumaqatigiissutaanni artikel 12-mi kiffaanngissuseqartumik angalasinnaatitaaneq aamma inatsisit unioqqutinnagit nalagaaffiup iluaniinnermi nammineerluni naalagaaffiup iluani sumi najugaqarfissamik toqqaasinnaatitaaneq illersorneqarpoq. Pisinnaatitaaffilli killilernerqarsinnaavoq, killiliineq inatsisit malillugit pippat, aamma naalagaaffiup isumannaatsuunissaanut pingaaruteqarluni, innuttaasut akornanni eqqissisimanissamut, innuttaasuni peqqissuunissaq imaluunniit ileqqorissaarneq inuillu allat pisinnaatitaaffii illersorniarlugit.²²⁶

Aningaasaqarnikkut, Inooqataanikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaanni artikel 6-imi, aamma Kalaallit Nunaannut atuuttumi²²⁷, aalajangerneqarpoq sulisinnaanermut pisinnaatitaaffiup tamakkiisumik piviusunngortinnissaa anguniarlugu naalagaaffik iliuseqassasoq, tamatumanilu ilaallutik ilinniartitaanermi pilersaarutit aamma aningaasarsiornikkut, inooqataanikkut kulturikkullu ataavartumik ineriartorsinnaanermut periutsit, kiisalu inuit ataasiakkaat naalackersuinikkut aningaasarsiornikkullu kiffaanngissuseqarnissaannik qulakkeerinntumik atugaqarluni tamakkiisumik naammassisaqarfiusumillu suliffissaqartitsinissaq. Aningaasaqarnikkut, Inooqataanikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaanni artikel 13 naapertorlugu kikkut tamarmik ilinniagaqarnissamut pisinnaatitaaffeqarput, teknikkikkut assassornermillu sulianut ilinniakkat ilanngullugit.

Kiisalu Naalagaaffiit Peqatigiit inuussutissarsiorsinnaanermut inuttullu pisinnaatitaaffinnut najoqqutassiai taaneqartariaqarput. Najoqqutassiatigut aalajngersarneqarpoq inuit pisinnaatitaaffiinik ataqqinnittussaaneermik suliffeqarfiit pisussaaffeqarnerat, ilaallutittaaq suliffeqarfiup ingerlatsinerata inuttut pisinnaatitaaffinnut kingunerisassaasa nalunaarsorneqarneri.²²⁸

8.3 NUNAMI NAMMINERMI PERIARFISSALIUSSAT

8.3.1 KALAALLIT NUNAANNI SULIFFEQARNERMIK ILISARITITSINEQ

Inuit sulinnaasutut ukiullit 37.619-tit Kalaallit Nunaanni najugaqarput²²⁹, taakkunanngalu 26.791-it suliffeqarput.²³⁰ Sulisoqarneq ima agguataarsimavoq: Illuliortitsineq sanaartornerlu: 2.142, aalisarneq 1.469, niuerneq iluarsaassinerillu: 5.102, suliffissuaqarneq: 1.046, pisortani allaffissorneq: 10.663, angallassineq: 2.643, allanillu suliaqarneq: 4.490.²³¹ Isumaginninnermi ikiorsiissutit 2007-miit 2011-mut qaffariartornerat 11 %-tiuvoq.²³² Suliffissaqartitsinermut ministereqarfiup ilisimatitsissutigaa 2012-mi Kalaallit Nunaanni illoqarfinni suliffissarsitut 2.990 missaat nalunaarsorneqarsimasut, taakkualu 2011-mut naleqqiullugit 200-nik amerlanerusut, taamaasilluni sulisussat avataaniippit 9.500 missaat.²³³ Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfiup kisitsisaataasigut erserpoq Kalaallit Nunaanni suliffissaaleqineq 9,4 %-tiusoq.²³⁴

Kisitsisit Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfimmeersut takutippaat Kalaallit Nunaanni najugaqartut 75%-iisa missingi meeqqat atuarfianni imaluunniit appasinnerusumik ilinniagaqarsimasut. 13 %-it missingi inuutissarsitutitigut ilinniagaqarput, 8 %-illu missingi qaffasinnerusumik ilinniagaqarsimallutik. Suliffissaqartitsinermut ministereqarfiup tamakku tunngavigalugit nalilerpaa Ilaatigut taamatut ilinniarsimassutsikkut kinguaattooqqaneq patsisaalluni atorfiit 2.000-t miss. avataanit tikisitanit inuttalerneqapput; tikisitat annertunerusumik danskiullutillu nunanit avannarlerneersuupput (pingaartumik Island-imit).²³⁵

8.3.2 SULINIUTINUT ANGISUUNUT INATSIT SINAACKUTILIISUUVOQ

Kalaallit Nunaanni suliniutit angisuut piviusunngortinneqarnissaannut sinaackutissatut piumasaqaatissat pillugit, sinaakkutaasullu atuutereersut misissornerisigut nalunaarusiortussamik suleqatigiisitamik Naalakkersuisut 2011-mi ukiakkut pilersitsippit. Suleqatigiisitap misissortussaava suliniutit angisuut piviusunngortinnissaannut inatsisit atuutereersut killilersuisuunersut. Tamakku tunuliaqutaralugit suleqatigiisitap pingaarnerusumik siunnersuusiortussaava suliniutit angisuut sanaartorneqarnerisa nalaat.²³⁶ Taamaasilluni suliniutinut angisuunut inatsit decemberimi 2012 pilersinneqarpoq, suleqatigiisitap innersuussutaat tunuliaqutaralugit.

Suliniutit angisuut pillugit inatsit nunani allamiut sulisartut akissarsiassaat atorfininnerminnilu atugarisassaas pillugit isornartorsiorneqarpoq, novemberimilu 2013-mi allanngortinneqarluni.²³⁷

Inatsisip allanngortinnissaanut siunnersuutip oqaasertaliussaasut Naalakkersuisut oqaatigaat, inatsisip allanngortinneqarneratigit erseqqissarniarneqartoq, nunani allamiunut Kalaallit Nunaanni sulisussanut sulisartoqarnikkut malittarisassat qanoq atuutsinneqassanersut.²³⁸

SULEQATIGIIT PINGASUT AKORNANNI ISUMAQATIGIISUTIT

Inatsimmi § 8, imm. 1-mi aamma § 9, imm. 1-mi takuneqarsinnaavoq akuersissummik tunniussisinnaalinnginnermi avatangiisitigut sunniutaasussanik nalilersuinerimik (VVM) inuiaqatigiinnilu piujuartussamik iluaqutaasumik sunniutaasussanik naliliineq (VBS) nalunaarusioqqaarneqassasut. Nalunaarusiat Naalakkersuisunut tunniunneqartinnagit tusarniaatigineqassapput. Najukkani pisortat oqartussaasut, kalaallit sulisitsisut peqatiiffii aamma sulinerimik inuussutissarsiuteqartut kattuffii, kiisalu najukkani peqatigiiffiit kattuffiillu, malittarisassatik naapertorlugit inuiaqatigiinni piujuaannartitsinerimik²³⁹ ingerlatsinissamik pingaarnertut siunertaqartut imaluunniit avatangiisit²⁴⁰ illersorneqarnissaannik siunertaqartut tusarniaanermi ilaatinneqassapput. VSB-mik nalunaarusiat Namminersorlutik Oqartussat, pisortat oqartussaasut allat aamma suliniummut ingerlatseqatigiiffiup akornanni suleqatigiit pingasuullutik Impact Benefit Agreement-mik (IBA) isumaqatigiissuteqarnissaannut tunngaviliissapput.²⁴¹ Pingasuussamik isumaqatigiissuteqartoqannginnerani tusarniaaqqartoqartussaavoq.²⁴² Pingasuussamik (IBA-mik) isumaqatigiissuteqareertoqartussaavoq, suliniummut akuerissummik tunniussisoqartinnagu. Oqaasertaliussanittaaq erserpoq VSB-mik nalunaarusiami ilanngunneqarsimassasut nunaqqatigiinnut eqqorneqartussanut sunniutissanik nalilersuinerit, suliffissaqartitsiniarneq, inooqatigiinnikkut oqimaaqatigiinneq aamma kultureqarnikkut naleqartitat ilanngullugit.²⁴³

Suleqatigiit pingasut isumaqatigiissutaat tassaapput isumaqatigiissutit inuiaqatigiinnut aningaasaqarnermullu attuumassuteqartut. Taakkunatigit inuiaqatigiinni iluaqutissartai siuarsarneqassapput, tassanilu sulisunik Kalaallit Nunaanni najugaqavissunik suliffissaqartitsineq, ilinniartitsineq ilinniaqqinnissanullu periarfissat ilaatinneqarlutik. Tassunga ilanngullugu Kalaallit Nunaanni sulisartunik piginnaassuseqartunik, taamatullu Kalaallit Nunaanni suliffeqarfiit pisinnaassusii pikkorifigisaallu isigalugit tunngavissat

illuatungersiunngitsumik salliutitsinanilu isiginninnikkut IBA-mik isumaqatigiissusiornermi aalajangiiffigineqartassapput. Inatsimmi § 9-mi maleruagassat arlaqartut, Kalaallit Nunaanni sulisartut Kalaallit Nunaannilu suliffeqarfiutillit soqutigisaannik toqqaannartunik toqqaannangikkaluamillu isumagisaqartut aamma ilanngunneqarsimapput. Tamanna aamma suliniutinut angisuunut atatillugu Kalaallit Nunaanni suliffeqarfinnik atuinissap siuarsarneqarneratigut ingerlanneqarpoq.²⁴⁴

Suliniutinut angisuunut inatsimmut oqaasertaliussani erserpoq, VSB-mik nalilersuinerup pingaarnertut siunertarigaa sulisorineqarsinnaasut Kalaallit nunaaniittut pisinnaasaat aamma suliffeqarfiit Kalaallit nunaaniittut annertussusiisa pisinnaasaasalu nalilersuiffigineqarnissaat, suliniutit angisuut piviusunngortinnissaannut naleqqiullugit.²⁴⁵

Ilinniartitaanissaq eqqarsaatigalugu suliniutinut angisuunut inatsimmi § 9, imm. 4 malillugu pingasuussamik isumaqatigissut kalaallinik sulisartunik ilinniartitsinissamik ilinniartitseqqinnissamilluunniit imaqartussaavoq aamma kalaallit suliffiutaasa pisinnaasatigut ilisimasatigullu annertusarneqarnissaannik imaluunniit ineriartorteqqinnissaannik imqartussaalluni.

Suliniutinut angisuunut inatsimmi allassimavoq, pingasuussamik isumaqatigiissummik aaqqiagiinngissutit siullermeerlugit suliarineqartassasut Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmit.²⁴⁶ Suliniutilli angisuut pillugit inatsimmi aalajangersagaqanngilaq pingasuussamik isumaqatigiissummut ilaanngitsut naammagittaaliutaat qanoq suliarineqartassanersut.

Suliffeqarfiit namminneq naammagittaaliutinik suliaqartarnissaannut piunasaqaatissamik aalajangersaanissaq Naalakkersuisunit naaggaarneqarpoq. Suliniutinut angisuunut inatsimmut oqaasertaliussani erserpoq, qinnuteqaatit ataasiakkaarlugit akuersissummik tunineqarnissaannut atatillugu suliniutip inuiaqatigiinnut ataavartussamik iluaqusiinissaa nalilersorneqartassasoq, aamma suliniummik ingerlatsisussap sulisussanut ataasiakkaanut atugassarititassatut neqeroorutissai ilanngullugit nalilersorneqartassasut. Tamanna tunngavigalugu Naalakkersuisut oqaatigaat, naammagittaaliutinik suliffeqarfiit suliarinnittarnissaannut piunasaqaateqarnissamut tunngavissaqanngitsaq.²⁴⁷

8.4 KALAALLIT NUNAANNI INUIT PISINNAATITAAFFII MAKKUNATIGUT NUKITTORSARNEQARSINNAAPPUT

8.4.1 TAMANUT AMMASUNIK TUSARNIAARIAATSINIK NALEQQUTTUMIK QULAKKEERINNINNEQ

TUNULIAQUTAA

Suliniutitut angisuunut inatsimmi allassimavoq suliniutip angisuup aallartissinnaaneranut akuersissut tunniunneqartinnagu, Naalakkersuisut marloriarlutik tusarniaatitsissasut. VVM-imik VSB-millu nalunalunaarusiassanut missingersuutit Naalakkersuisut tusarniaassutigissavaat, aatsaallu tamanna pereerpat nalunaarusiat Naalakkersuisunit akuerineqarsinnaallutik. Nalunaarusiat tusarniaassutiginerini najukkani pisortat oqartussaasui, kalaallit sulisitsisut peqatigiiffii aamma sulinermik inuussutissarsiuteqartut kattuffii, kiisalu najukkani peqatigiiffiit kattuffiillu, malittarisassatik naapertorlugit inuiaqatigiinni piujuaannartitsinermik ingerlatsinissamik pingaarnertut siunertaqartut imaluunniit avatangiisit illersorneqarnissaanniik siunertaqartut peqataatinneqassapput. Tusarniaanermut atatillugu tusarniaavigineqartut suleqatigiit pingasut isumaqatigiissusiaannut nunatsinni ingerlatseqatigiiffinnut, Kalaallit Nunaanni sulisartunut imaluunniit inuiaqatigiinnut avatangiisinulluunniit pingaaruteqarsinnaasut pillugit paasissutissanik tunineqassapput ilanngussassamik.²⁴⁸ Taamaalillunilu VVM-imik VSB-millu nalunaarusianut atatillugu tusarniaasoqarnissaa aammalu suleqatigiit pingasut isumaqatigiinnissaat akuersissummik tunniussisoqartinnagu pissasut inatsimmi piumasqaataavoq.

Suliniutitut angisuunut inatsimmi § 9 allaqqavoq VSB-mik suliaqarneq pillugu inatsisini allani maleruagassaqaqarsimanngippat, suliassaqaqarfimmi nunani tamalaani suleriaatsinut pitsaasunut akuerisaasunut naapertuuttumik suliaqarneq ingerlanneqassasoq. Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi VVM-imik nalunaarusiornerne assingusumik aalajangersagaqanngilaq.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSUINEQ

Århusimi Isumaqatigiissummi ilaatigut siunertaavoq, ingerlatsinerni pinngortitamut attuumassuteqartuni annertunerusuni aalajangiisarnerni innuttaasut peqataanissaminnut periarfissaqartinneqarnissaat qulakkeerneqassasoq. Århusimi Isumaqatigiissummi sumiiffimmi, nunami namminerne nunallu tamalaat akornanni aalajangiiniarnerit ingerlanneqarnerini innuttaasut paasissutissanik pissarsinissaminnut, taamatullu aalajangeeqataanissaminnut periarfissinneqarput. Århusimi Isumaqatigiissummi artikel 6-imi piumasqaatigineqarpoq ingerlatassatut siunnersuutigineqartumut oqaaseqaatinik, paasissutissanik, nalilersueqqissaarnernik isummanilluunniit

innuttaasut attuumassuteqartutut isigisaannik saqqummiussinissamut innuttaasut periarfissaqartillugit suleriaaseqartoqassasoq, taamatullu inaarutaasumik aalajangiinermi innuttaasut peqataasimanerisa kingunerisaasa pissusissamisoortumik ilaatinneqarnissaat qulakkeerneqassalluni. Taaneqareersutut Århusimi isumaqatigiissut Kalaallit Nunaannut atuutinnilaq.

Nunat inoqqaavisa pinsinnaatitaaffii pillugit ILO-mi isumaqatigiisummi nr. 169-imi, Kalaallit Nunaannut aamma atuuttumi, Kalaallit Nunaanni innuttaasut nunami namminermi imaluunniit nunap immikkoortuini ineriartortitsineri, innuttaasunut toqqaannartumik kalluaasinnaasuni ingerlatsinerit nalaanni akuutinneqarnissaat qulakkeerneqarpoq, taamatullu misissuinerit taakku inernerit ingerlassassat piviusungortinnginnerinut piunasaqaatit tunngavissatut isigineqassallutik.

Inuit ataasiakkaat inuttut pinsinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Århusimi Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaannut atuutilersinneqarsinnaanera pillugu Danmark oqaloqatigineqalissasoq
- Tusarniaariaatsip ataavartumik nalilersuisoqartarnissaa qulakkeerneqassasoq, taamaalilluni suliniutit angisuut inaarutaasumik akuersissutiginerini innuttaasut naammaginarluartumik akuutinneqarsimasassallutik
- Avatangiisit pillugit nalilersuinerit (VVM) aallartisarninerini immikkut ilisimasallit arlaannulluunniit attuumassuteqanngitsut akuutinneqartassasut
- Inuiaqatigiinni pujuartitsisumik iluaqutaasussanik nalilersuinerini (VSB) immikkut ilisimasallit arlaannulluunniit attuumassuteqanngitsut akuutinneqartassasut
- Suliniutinut aningisuunut inatsimmut piunasaqaatit ilanngunneqassasoq VVM-imik nalunaarusiat nunani tamalaani ingerlatseriaatsit pitsaasut akuerisaasut naapertorlugit ingerlanneqartassasut, VVM-mik nalunaarusiortarnerit inatsisitigut allatigut malittarisassiuunneqanngippata

8.4.2 SULISARTUT AVATAANEERSUT NUNAMI NAMMINERMI NUTTARSINNAATITAANERAT

TUNULIAQUTAA

Kalaallit Nunaanni Inuussutissarsiornermut Sulisoqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit (maannakkut Inuussutissarsiornermut, Aatsitassaqarnermut Sulisoqarnermullu Naalakkersuisoqarfik) ilisimatitsissutigineqarpoq, Naalakkersuisut suliniutinik angisuunik aallartitsisinnanarnik akuersinerminni piumasaqaatitut ilaatinniaaraat, sulisut nunanit allaneersut sumiiffinni aalajangersimasuni sulisarnisaat najugaqarnissaallu, taamatullu sulisut nunanit allaneersut ataatsimut isigalugu sumiiffinni tamakkunaniinnaq najugaqartassasut.²⁴⁹ Ingerlatseqatigiiffik aallarniisussa q kommunilu pineqartoq peqatigalugit isumaqatigiissusiornerni Pingasuussamik isumaqatigiissutit atorlugit Naalakkersuisut suliamillu aallarniiniartut kommunilu sumiiffik peqatigalugit pissutsinut tamakkununga allanullu, sulisartut nunani allamiunut Kalaallit Nunaanniittarnissaannut tunngasunik aalajangersaaniarput.²⁵⁰

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Inuussutissarsiornermut Sulisoqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup nalunaarutaa tunngavigalugu sulisussat nunanit allaneersut nunami namminermi nikittarnissaminnut periafissaat pillugu ersarissaasoqarsimanginnera eqqarsarnartoqartinneqarpoq. Sulisussat nunanit allaneersut pisassaqaartitaallutik Kalaallit Nunaanniittut nuttarsinnaanerini periafissaannik killilersuinikkut, imaaliannaq nunami nuttarnissamut kiffaangissuseqarnermut pisinnaatitaaneq pillugu Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Europami Isumaqaatigiissummi tapiliussani protokolit sisamaanni artikel 2, imm. 1 kiisalu kiffaangissuseqarluni angalasinnaaneq pillugu Naalagaaffiit Peqatigiinni innuttaasut naalakkersuinerullu tungaatigut pisinnaatitaaffiit pillugit Isumaqaatigiissutaani artikel 12, imm. 1 unioqutinneqarsimasariaqanngillat. Tamatumunnga pissutaavoq inatsiliornikkut piffinni aalajangersimasuni killilersuisoqarsinnaammat, aammalu inuiaqatigiinni innuttaasut oqartussaqaataaffiini tamanut ajunngequtissatut isigineqarsinnaammat.²⁵¹ Suliniutit angisuut pillugit inatsimmi § 10-mi, imm. 6-imi allassimavoq sulisunut nunanit allaneersunut, suliniutit angisuut ingerlataannik suliarinninnermut atorpeqartunut aningaasarsiatigut atorfininnermilu atugassarititaasut sulinnermilu

pissutsit, inatsisini maleruagassanut Kalaallit Nunaanni atuuttunut imaluunniit Kalaallit Nunaata nunat tamat akornanni pisussaaffiitut akerliussanngitsut. Namminersornermut inatsimmi § 16 tunngavigalugu Kalaallit Nunaanni inatsisiliorneq inatsinillu ingerlatsineq nunani tamalaani pisussaaffiliussanik akerliussanngimmat Namminersorlutik Oqartussat qulakkeertussaavaat, taamaallunilu inuiaat assigiinngitsut akornanni isumaqatigiissutitut aalajangersakkanullu nunat tamalaat akornanni atuuttunut allanut akerliunnginnissaat qulakkeertussaallugu.

Inuit pisinnaatitaaffiit innarliinissat pinaveersaartinnissaat qulakkeerniarlugu Kalaallit Nunaannut kaammattuutigarpur:

- Suleqatigiit pingasut isumaqatigiissutaanni sulisartut nunanit allaneersut nunap iluani qanoq nuttarsinnaanermut periarfissaqartinnissaasa qanoq killilerneqarnissaa inuit pisinnaatitaaffiisa iluini qanoq pisinnaanersoq Naalackersuisunit ersarinnerusumik nalilersorneqassasoq
- Suleqatigiit pingasut isumaqatigiissutaanni peqataanerminni sulisartut nunanit allaneersut nunami namminermi nuttarsinnaanerminnut pisinnaatitaaffiisa malitsinneqarnissaat nakkutigineqassasoq

8.4.3 PIGINNAASANIK ANNERTUSAANERMIK INGERLASSAT TUNULIAQUTAA

Suliniutit angisuut ingerlassassatut siunnersuutit ilinniarluarsimasunik sulisoqarnissamik pisariaqartitsineq annertusisussaavaat. Naalackersuisut ilinniartitaaneq pillugu ukiakkut nalunaarusaanni erserpoq Maniitsumi aluminiumik aatsitsiviliorqassangaluarpat aatsitsivittaani imaluunniit suliffinni suliniummut atatillugu pilersinneqartussani sulisinnaasut 4 %-iisa missingisa suliffissaqarnissaat qulakkeerneqarsinnaasoq. Taamaattorli suliassat immikkoortiternerini ilinniarsimasunik atorfissaqartitsisuni pissusiviusutigut suliffissaalisartoqanngilaq. Taamaammatt inuussutissarsiutini allani sulisunik ilinniarsimasunik amigaaqartoqalinnginniassammatt sulisussanik nutaanik ilinniartitsoqartariaqartoq nalilerneqarpoq.²⁵² Suliniutit angisuut pillugit

inatsimmi allassimavoq suliniutini pīaanermit tunngasuni kalaallit sulisorineqarnissaat aallaviussasoq.²⁵³

Kalaallit Nunaanni suliniutit annertuut piviusunngortinneqarnissaannut sinaakkutaasutut piumasaqaatissat nassuiaassutigineqarneranni allassimavoq, ingerlatsinerup nalaani sulisartut pisariaqartinneqartussat 60 %-tii ilinniagaqarsimanngitsunik inuttalerneqarsinnaasut, 30 %-tii ilinniagaqarsimasunik, 10 %-tiilu sīvisunerusumik ilinniagaqarsimasunik.²⁵⁴

"Suliniut Ilinniagaqarsimanngitsunik Piginnaanngorsaaneq" tassaavoq siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu Naalackersuisut ilinniartitaanermit pilersaarutaaa ilaat. Suliffissaaleqilersinnaanerup annikillissarnissaa, peqatigisaanillu ilaatigut aatsitassarsiornermik suliffissuaqarfinngorsinnaasuni sulisussanik pisariaqartitsilernissap iliuuseqarfiginissaa inuit piginnaanngorsaanermit ingerlatanut peqataanissamut periarfissaqarnissaasa qulakkeernissaat suliniummi siunertarineqarpoq.²⁵⁵ Aatsitassarsiornermik suliasaqarfik suliffippassuarnik pilersitsiffiusinnaavoq. Kalaallit sulisartut suliffippassuarni nutaani suliffeqalersinnaanerit qulakkeerniarlugu, inuussuttut ilinniagaqarnissaat annertuumik qitiutinneqartariaqarpoq, taamatullu maannakkut sulisinnaareersut piginnaanngorsarnissaat allanilluunniit ilinniagaqarnissaat annertuumik qitiutinneqartariaqarluni, taamaattumik tamanna Naalackersuisut ilinniartitaanikkut sulisoqarnikkullu anguniagaanni salliutitsineruvoq pingaaruteqartoq.²⁵⁶

Suliniut Ilinniagaqarsimanngitsunik Piginnaanngorsaaneq ullumikkut Ilinniartitaanermit, Ilageeqarnermit, Kultureqarnermit Naligiissitaanermullu Naalackersuisoqarfimmit aamma Inuussutissarsiornermit, Aatsitassaqarnermit Sulisoqarnermullu Naalackersuisoqarfimmit ingerlanneqarpoq. Pikkorissaanerit inuussutissarsiutitigut ilinniarfinit Ilinniartitaanermit, Kultureqarnermit, Ilisimatusarnermit Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfimmit atasunit ineriartortinneqarlutillu ingerlanneqarnerat tamatumunnga pissutaavoq. Akerlianilli Suliniut Ilinniagaqarsimanngitsunik Piginnaanngorsaanermit tapiissutinut konto Inuussutissarsiornermit, Aatsitassaqarnermit Sulisoqarnermullu Naalackersuisoqarfimmit ingerlanneqarpoq, taamatullu suliniutigineqartup ingerlannissaanut akornutissaqartoqaalulluni.²⁵⁷

Naalackersuisoqarfinni taakkunani marlunni allaffissornikkut suleriaatsit iliuuserisartakkallu assigiinngitsuupput, suliasaqarfinnilu taakkunani marlunni sulianik suliarinnittut imminnut attuumassuteqaratik sulisarlutik.²⁵⁸ Tamanna inuussutissarsiutitigut ilinniarfiit ingerlatsinerannut atatillugu ajornatorsiutaavoq, aningaasanummi inatsimmut atatillugu suliaqarnerni ingerlatassatut pilersaarutip Kultureqarnermit, Ilinniartitaanermit, Ilisimatusarnermit Ilageeqarnermullu Naalackersuisoqarfimmit isumaqatigiissutigineqartup ilaanut Inuussutissarsiornermit, Aatsitassaqarnermit Sulisoqarnermullu

Naalakkersuisoqarfimmit tapiiffigineqarnissaq pinngitsoorneqarsinnaasanngimmat.²⁵⁹

Ilinniagaqaqqissinnaaneq eqqarsaatigalugu politikikkut periutsitigullu aaqqissuussineq taamaattoq ajornakusuulersitsivoq.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

Aningaasaqarnikkut, Isumaginninnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaanni artikel 6-imi suliffeqarnissamut pisinnaatitaaffik illersorneqarpoq, pisinnaatitaaffillu taanna tamakkiisumik piviusunngortinneqassappat, naalagaaffik iliuuseqartussaavoq, iliuutsinut ilaatigut ilaasinnaallutik aningaasaqarnikkut, inooqataanikkut kulturikkullu ataavartumik ineriartornissap, kiisalu ataasiakkaat naalakkersuinikkut aningaasaqarnikkullu kiffaanngissuseqarnerannik qulakkeerinnittumik atugaqarlutik tamarmik naammassisaqarfiusumik suliffissaqarsinnaanerannik qulakkeerinnittunik ilinniartitaanikkut anguniakkat periutsillu.

Aningaasaqarnikkut, Isumaginninnikkut Kulturikkullu Pisinnaatitaaffiit pillugit Naalagaaffiit Peqatigiit Isumaqatigiissutaanni artikel 13-imi aqutissat naleqquttut tamaasa atornerisigut teknikkikkut suliaqarnissamullu ilinniarsinnaanerit assigiinngitsut taamatut pisinnaatitaaffiup tamakkiisumik piviusunngortinniarnani tamanut ammaanneqarnissaat akuerineqarpoq. Isumaqatigiissummi takuneqarsinnaasutut inuiaqatigiinnut iluaqutaasumik suleqataanissaq ilinniartitaanikkut tamanut periarfissaalertarpoq.

ILO-mi Isumaqatigiissut 169-imi, artikel 7-imi naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi naggueqatigiikkuutaallu pillugit ilaatigut allassimavoq, inunnut taakkununga illiniartitaanerup qaffarsarneqarnera – nunap inuii akuutillugit suleqatigalugillu – sumiiffimmi aningaasarsiornikkut ineriartortitsinissamut pilersaarutini qaffassissumik pingaarnersiorneqartassasut. Pineqartunu suliniutit assigiinngitsut ineriartortinneqarneri imatut aaqqissuunneqartassapput, pitsanngorsaattissanut siuarsaataassallutik.²⁶⁰

Kalaallit Nunaanni ataatsimoortumik iliuuseqannginneq assersuutigalugu ilinniaqarsimangitsunut iserfigeriaannarnik ingerlalluartunillu ilinniaqqinnissanut periarfissaatitaasut ineriartortinnissaat ajornakusoortinneqarpoq.

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit

Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Ilinniagaqarsimangitsut piginnaasamikkut ineriartortitsinissaannut tunngasut nukittorsarneqassasut
- Ilinniaqqinnissanut suliniutit piviusuusut Naalackersuisoqarfiup ataasiinnaap ataani inissisimanissaat qulakkeerneqassasoq

8.4.4 MAALAAARUTEQARNISSAMUT PERIARFISSAT**TUNULIAQUTAA**

Suliutini angisuuni illuliortiternernik sanaartornernillu suliassat pillugit inatsimmi suleqatigiit pingasut isumaqatigiinngissutaannut atatillugu allassimavoq aaqqiagiinngissutit Kalaallit Nunaanni Eqqartuussivimmit siullermeertumik aalajangiiffiqartassasut. Inuilli pisinnaatitaaffii, avatangiisit sulisartullu atugaannut tunngasut, suleqatigiit pingasut isumaqatigiissutaanni toqqaannartumik taaneqarsimangitsut eqqartuussivimmut apunneqarsinnaanerit pillugu inatsimmi takusassaqaqqanngilaq. Ilanngullugu naatsorsuutigisariaqarpoq suliniutinut angisuunut pilersinnaasunut atatillugu inuit pisinnaatitaaffiisigut immikkut unammilligassanik peqalersinnaammat, maannakkullu unammilligassat taama isikkoqartut qanoq nakkutiginnissaannut iliuuseqarfiginnissaannullu aalajangersimasumik saaffissaqartitsisoqarani.

INUIT PISINNAATITAAFFIISIGUT ILLERSORNEQARNEQ

OECD (Aningaaqarnikkut Suleqatigiinnermut Ineriartortitsinermullu Suleqatigiiffik) ingerlatseqatigiiffinnut nunani tamalaani suliniuteqartunut assigiinngitsunik malittarisassiorsimavoq. Malittarisassat tassaapput nunani ingerlatseqatigiiffinnik nunami tassani imaluunniit nuna taanna aallaavigalugu suliniuteqartunik akisussaaffeqartumik ingerlatsinissaq pillugu pituttuinnngitsunik kaammattuutit arlaqartut.

Malittarisassat Danmarkimit akuerineqarsimapput, taamatullu maleruagassat pineqartut nunami namminermit atuutilernissaat siunertaralugu nunami namminermit attaveqaatissatut taaneqartartunik pilersitsinissaq pisussaaffiqineqalerluni. Attaveqaatit atornerisigut ilaatigut maleruagassat ilisimaneqarnerulernissaat sulissutigissavaat, ingerlatsiviillu maleruagassanik unioqqutitsisimappata maalaarutininik suliarineqartussaallutik.

Tungaviusumik najoqqutassanik malinnaarusunnertik Ingerlatsiveqarfiit nammineerlutik piumassusertik naapertorlugu aalajangersinnaavaat, eqqartuusivitsigullu malersorneqarsinnaangillat. Imaassinnaavorli nunami namminerimi imaluunniit nunani tamalaani pisussaaffiullutik najoqqutassat ilai ilaatinneqarsinnaasartut. Najoqqutassani assigiinngitsut pillugit kaammattuutit ilaapput, ilaatigullu tassaallutik inuit pisinnaatitaaffiitut, avatangiisinut, sulisartut atugaannut, aningaasanillu pinerlunnernik akiuniarnermut tunngasut.

Maalaarutininik pineqartut immikkoortuinik suliaqarnermi ingerlatsiviit malittarisassat naapertorlugit peqataasinnaapput.

Ingerlatsivinni akisussaaffilimmik periuseqarnissaq pillugu Isumaqatigiinniartarfik Maalaaruteqartarfillu nutaaq 2012-imi pilersinneqarpoq. Nunani tamalaani suliffeqarfissuarnut OECD-p maleruagassaanut ingerlatsivik OECD-p Danmarkimi illuatungiliuttoraq. Ingerlatsiviit akisussaaffilimmik periuseqarnissaannut Isumaqatigiissitsiniartarfik Maalaaruteqartarfillu pillugit inatsisip § 13-iani allasimavoq inatsit Kalaallit Nunaanni atuutinngitsoq²⁶¹, kisiannili Kunngip peqqussutaatigut tamakkiisumik imaluunniit ilaannakuusumik Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkut isigalugit atuutilersinnaasoq.

Århusimi isumaqatigiissutsimi aalajangersarneqarpoq, pisortat ingerlatsiviisa taakkualu sulisuisa innuttaasut ikiortassagaat ilitersuuttassagaallu paasisassarsiornerni, aalajangiinissanut peqataatinniarneqarnerini, naammagittaalliornerini aamma avatangiisit pillugit aalajngersakkat eqqartuusivitsigut misilinneqartinniarnerini.²⁶²

Inuit ataasiakkaat inuttut pisinnaatitaaffii siuarsarniarlugit Kalaallit Nunaannut kaammattuutigaarput:

- Isumaqatigiissitsiniarnermut Maalaaruteqarnissamullu Ingerlatsivik pillugu inatsit Kalaallit Nunaanni atuutilerneqarsinnaanera, tassungalu atatillugu Kalaallit Nunaanni ilisimasat misilittakkallu qanoq qularnaarneqarsinnaanerat eqqarsaatigineqarnissaat pillugu Danmarkimik oqaloqateqarneq aallartinneqartariaqartoq.

SUMMARY IN ENGLISH

Human rights plays a role in many different areas. Inheritance for legally fatherless children, working conditions for miners in the extractive industries and clarity in administrative structures are examples where rights are at stake for the individual. At the same time, there are cases where it is not always easy to determine what is a relevant human rights issue.

In this report, the Danish Institute for Human Rights and the Human Rights Council of Greenland provide a snapshot of the human rights situation in Greenland 2014, focusing on seven selected areas.

The report describes the international and national human rights frameworks within the following areas:

1. Implementation of human rights
2. Children
3. Disability
4. Rule of law
5. Dissemination of human rights
6. Education
7. Extractive industries

The report provides an overview and raises a number of human rights issues for each area. In addition, we provide recommendations on how human rights can be strengthened in Greenland in the seven areas. It is our intention that this report will be regularly updated in the future and will eventually be expanded to include more topics.

The report begins with a brief introduction to Greenland's population, autonomy and authority structure. This is followed by a review of the human rights framework and our recommendations for each area.

In this summary, we briefly describe the individual issues and key recommendations.

Implementation of human rights

Every state must ensure adequate human rights protection in relation to the international human rights conventions, but it is largely up to the individual state to decide how this should be carried out.

We recommend that several human rights conventions that apply to Denmark should also apply to Greenland. These include the Council of Europe conventions on electronic processing of personal data and the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse.

We also recommend that Greenland enter into dialogue with Denmark to accede to a number of international agreements that have not yet been adopted by Denmark, such as the optional protocols on individual complaints mechanisms under some UN conventions, such as the Convention on the Rights of the Child and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

Children

Increasing focus has been placed on children's independent rights. We describe the main principles of the UN Convention on the Rights of the Child and examine, for example, children's possibilities to obtain counseling and support and to access complaints procedures.

We recommend, among other things, that in the future, Greenland should periodically publish data on child neglect, child abuse and violence against children. We also recommend that Greenland introduce a poverty threshold adjusted to Greenlandic conditions and take initiatives to help vulnerable families with children. In addition, we recommend that Denmark officially acknowledge that the European Convention on Human Rights has been violated as concerns a number of Greenlandic persons born out of wedlock (the legally fatherless children).

Disability

Implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities in Greenland entails some challenges, especially in relation to accessibility, educational opportunities and non-discrimination.

We recommend, among other things, that Greenland introduce a ban on discrimination on grounds of disability, and that systematic knowledge be gathered relating to accessibility and to education of persons with disabilities. We also recommend that Greenland prepare a plan of action on how the convention can be implemented.

Rule of Law

A state of law is built on the principles of the rule of law and must therefore rely on transparency in legislative processes, predictability and quality in legislation and in the exercise of legal authority.

We recommend, among other things, that Greenland strengthen the clarity of its authority structure and take effective steps to reduce case processing times in public administration. We also recommend that Greenland, in dialogue with Denmark, establish a database containing the laws of Greenland and those laws of the Kingdom of Denmark which also cover Greenland (Rigslovgivning). In addition, we recommend that Greenland and Denmark establish a commission for legal terminology that can ensure a uniform understanding of key legal concepts.

Dissemination of human rights

Part of a state's human rights obligations is to spread awareness about human rights among the population.

We recommend, among other things, that Greenland conduct an analysis of human rights education in primary schools in order to develop an action plan for this area. Another recommendation is that Greenland conduct an analysis of human rights training of civil servants and then develop a strategy for the area. We also recommend that Greenland ensure that key human rights documents are translated into Greenlandic.

Education

The right to education is a human right in itself, while education is an indispensable means of realizing the protection and respect for other human rights.

We recommend, among other things, that Greenland evaluate the 'traveling teacher system' (rejselærerordningen) and take steps to allow distance learning to a greater extent than previously. We recommend that Greenland identify and take measures to find the causes and reduce pupils dropping out of school. We also recommend that Greenland initiate partnerships between city and village schools to ensure the exchange of experiences.

Extractive industries

A number of challenges arise in relation to the rights of workers and local communities in connection with projected large-scale projects for mineral extraction.

We recommend, among other things, that Greenland ensure compliance with the right of foreign workers to geographic mobility. We recommend that Greenland enhance the possibility for unskilled workers to develop their skills. In addition, we recommend that Greenland enter into dialogue with Denmark for Greenland's implementation of the law on mediation and grievance mechanism for responsible business practices.

- ¹ Natsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014. 12. februar 2014. Innuttaasut 1. januar 2005 – 2014, takussutissat 1, qup.1.
- ² Naatsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014. 12. februar 2014. Kommunini innuttaasut 2014, takussutissaq 2, qup.2.
- ³ Danskit naalakkersuisui. ILO isumaqatigiissut 122 pilugu nalunaarusiaq. Suliffissaqartitsinermut politikki, 1964, piffissamut 31.maj 2012-mut naasumut, qup. 2. Kalaallit Nunaanni sulisitsisut peqatigiiffiata nittartagaanutiserfissaq: www.ga.gl.
- ⁴ Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqisaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014. 12. februar 2014. Kommunini innuttaasut 2014, ataatsimut takussutissaq 2, qup.2.
- ⁵ ILO isumaqatigiissut 122 pilugu nalunaarusiaq. Suliffissaqartitsinermut politikki, 1964, piffissamut 31.maj 2012-mut naasumut, qup. 2. Kalaallit Nunaanni sulisitsisut peqatigiiffiata nittartagaanutiserfissaq: www.ga.gl.
- ⁶ Takornariaqartitsinermut Nunatsinni pisortatigut nittartakkami kisitsisit takuneqarsinnaapput: www.greenland.com.
- ⁷ Takornariaqartitsinermi Tunumi pisortatigut nittartakkami kisitsisit takuneqarsinnaapput: www.eastgreenland.com.
- ⁸ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 9. Population by Municipality, Town and Settlement.
- ⁹ Namminersornermut inatsit § 21, imm. 3.
- ¹⁰ Namminersornermut inatsit § 1.
- ¹¹ Namminersornermut inatsit § 3, imm. 1, ilassutit allattorsimaffiannut I-mut innersuusisoq.
- ¹² Namminersornermut inatsit § 3, imm 2, ilassutit allattorsimaffiannut II-mut innersuusisoq.

- ¹³ Inatsisartut inatsisaar nr. 26 af 18. november 2010-meersoq, Inatsisartut Naalakkersuisullu § 2, imm. 1.
- ¹⁴ Inatsisartut suleriaasiat 12. november 2010-meersoq, 22. september 2011 aamma 29. maj 2012 allannguuteqartoq § 38, imm. 2.
- ¹⁵ Inatsisartut suleriaasiat 12. november 2010-meersoq, 22. september 2011 aamma 29. maj 2012 allannguuteqartoq § 38, imm. 1.
- ¹⁶ Inatsisartut suleriaasiat 12. november 2010-meersoq, 22. september 2011 aamma 29. maj 2012 allannguuteqartoq § 38, imm. 3.
- ¹⁷ Inatsisartut suleriaasiat 12. november 2010-meersoq, 22. september 2011 aamma 29. maj 2012 allannguuteqartoq § 3, imm. 1.
- ¹⁸ Naalakkersuisut nittartagaanni naalakkersuisoqarfik takuneqarsinnaavoq: www.naalakkersuisut.gl.
- ¹⁹ Kalaallit Nunaanni Naalagaaffiup Ombudsmandiata nittartagaani Rigsombudsmand pillugu paasiniaasoqarnerusinnaavoq: www.stm.dk.
- ²⁰ Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiviup quppernerani kisitsisit takuneqarsinnaapput: www.gl.dk.domstole»organisation.
- ²¹ Justitsminestereqarfiup nittartagaanni paasissutissat ipput: www.jm.dk »Ministeriet »Råd »Rådet for Grønlands retsvæsen (Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit).
- ²² Kaajallaasitaq, Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut Siunnersuisoqatigiit suleriaasissaat. nr. 1179, 9. december 2008.
- ²³ Ombudsmand pillugu for Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009 § 7, matuma kingorna ombudsmandimut inatsit.
- ²⁴ Ombudsmandinut inatsit §§ 15 aamma 16.
- ²⁵ Ombudmandip Inatsisartunut nalunaarusiaa 2010, qup. 7. Ombudsmandeqarneq 1. april 1995 atuutilerpoq, Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 13. juni 1994, § 16 Inatsisartut Ombudsmandiat, najoqqutaralugu. Inatsitigut maanna tunngaviuvoq Inatsisartut Ombudsmandeqarnermut inatsisaat nr. 8, 3 december 2009.
- ²⁶ Assersuutigalugu Inatsisartut ombudsmandiata nalunaarusiaa 2010, imm. 5, suliaq 01-1 aamma nalunaarusiaq 2003, imm. 5, suliaq 12-1.
- ²⁷ Ombudsmandip inatsisaa § 11.
- ²⁸ Ombudsmandip inatsisaa § 17.

²⁹ Lennart Frandsen, Inspektionschef, *Detentioner i Grønland - et langvarigt projekt*, Folketingip Ombudsmandiata nalunaarutaa 2010.

³⁰ Immikkoortoq una imarisamigut immikkoortumut "imarisai killilernerilu-mut" pingaarnertigut assigulluinnarpoq immikkortumi "inuttut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqalernerat – killiffik 2013", kapitalimmi "Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2013", Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik, 2013.

³¹ Immikkoortoq una tigusiffiqeqarpoq uannga "Inuit pisinnaatitaaffiisa piviusunngortinnissaannut nalagaaffiit annertuumik kiffaanngissuseqarput", immikkortumi "inuttut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqalernerit – killiffik 2013", kapitalimmi "Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2013", Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik, 2013.

³² FN-ip Inuit pisinnaatitaaffiinut komitéat: General Comment No. 3: Implementation at the national level, 29. juli 1981, aamma ilaatigut Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *Silver m.fl. mod Storbritannien*, aalajangiineq ulloq 25. marts 1983, app. nr. 7136/75, pr. 113; *James m.fl. mod Storbritannien*, aalajangiineq ulloq 21. februar 1986, app. nr. 57877/09, pr. 84 aamma kingullertut Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *M.S. mod Kroatien*, aalajangiineq ulloq 25. april 2013, app. nr. 36337/10, pr. 105.

³³ FN-ip Innarluutilinnut isumaqatigiissutaa, artikel 33.

³⁴ Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *Melnichenko mod Ukraine*, aalajangiineq ulloq 19. oktober 2004, app. nr. 17707/02, pr. 55 aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *Py v. France*, aalajangiineq ulloq 11. januar 2005, app. nr. 66289/01, pr. 46.

³⁵ Nunarsuarmioqatigiit inuit pisinnaatitaaffii pillugit ataatsimeersuarnerat, Vienna Declaration and Programme of Action, atuutsinneqalersoq 25 juni 1993, pr. 5.

³⁶ Takuuk nassuiaat inatsimmut nr. 473, 12. juni 2009, Kalaallit Nunaanni namminersorneq tassungalu oqaaseqaatit.

³⁷ Peqqussut nr. 814, 18. september 2001, Europami Inuit Pisinnaatitaaffiinut Isumaqatigiissutip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernerat.

³⁸ Traktatretskonventionen, (isumaqatigiissutit inatsisitigut atuutsinneqarnissaannut isumaqatigiissut) 1969, artikel 29.

³⁹ Inatsisissatut siunnersuummut inatsisinngortumullu nr. 553, 18. juni 2012, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik – Danmarkip Nalagaaffittut Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsiviata inatsisitaanut tunuliaqutsiunneqarput Parisimi

isumaqatigiisummi isummat tunngaviusut danskisuunngorlugit nutserneqarneri, imaappoq inatsisissamut siunnersuut L 154, 11 april 2012 saqqummiunneqartoq.

⁴⁰ Peqqussut nr. 393, 23. april 2014-meersup, Inuit Pisinnaatitaaffiit ingerlatsiviup – Inuit Pisinnaatitaaffii pillugit Danmarkimi ingerlatsiviup – Kalaallit Nunaannut atuuttussanngortinneqarnera.

⁴¹ Nalunaarut nr. 74, 9. juli 1965, Den Europæiske Socialpagt, 18. oktober 1961-meersoq pillugu.

⁴² Nalunaarut nr. 18, 11. marts 2010, ILO-mi isumaqatigiisut nr. 187, 15. juni 2006, suliffeqarfimmi isumannaallasisaaneq peqqinnissarlu siuarsarniarlugit sinaakkutaliussa.

⁴³ Nalunaarut nr. 59, 16. maj 1991, europamiut isumaqatigiisutaat, 28. januar 1981, paasissutissat inunnut ataasiakkaanut tunngasut elektroniskimik suliarineqartarnerinut inunnik ataasiakkaanik illersuinissamut tunngasut.

⁴⁴ Nalunaarut nr. 57, 15. oktober 2010, isumaqatigiisummut 25. oktober 2007-meersumut, meeqqat kinguaassiutitigut atorineqartarnerinut atornerlunneqartarnerinullu illersuutissat. Isumaqatigiisut Danmarkimi atuutsinneqalerpoq inatsit nr. 319, 28 april 2009-ikkut, pillaasarnermut aanna inatsisinik atortitsinermut inatsisip allanngortinneratigut.

⁴⁵ Nalunaarut nr. 34, 23. oktober 2003, protokolimut pisussaaffiliinngitsumut, 25. maj 2000, FN-ip meeqqat pisinnaatitaaffiit isumaqatigiisutaanut, meeqqanik nioqquteqartarnerneq, meeqqanik atortitsisarnerneq aamma meeqqat pornografiliarineqartarneri pillugit imaqartumut.

⁴⁶ Takuuk www.hcch.net isumaqatigiisummik Danmarkip atortuulersitsineranut paasissutissat pillugit.

⁴⁷ Meeqqat Illersorneqarnissaannut Haagerimi Isumaqatigiisutitip Kalaallit Nunaannut atuutsinneqalernissaanut Inatsisartuni aalajagiiffigisassatut siunnersuummut utaqqineqarpoq Inatsisartunut nalunaarusiassamut missigersuusiamik Naalakkersuisut saqqummiussinissaat. Inatsisartut upernaakkut 2014 ataatsimiinneranni tamanna pinngilaq, naak ilimagineqarsimangaluartoq. Ullormut oqaluuserisassanut nassuiaat, 18. marts 2014, UPA2014/2.

⁴⁸ Nalunaarut nr. 103, 17. oktober 1991, europamiut isumaqatigiisutaannut, 20. maj 1980-meersumut, angajoqqaatut oqartussaassuseqarnerup akuerineqarnera suliallu aalajangiiffineqarnerisa naammassineqarnerat.

⁴⁹ Nalunaarut nr. 18, 19. juni 2012, europamiut isumaqatigiisutaat 27. november 2008-meersoq pillugu. Meeravissiartaartarnerneq (suliareqqitaq).

⁵⁰ Nalunaarut nr. 11, 29. april 2004, FN-ip protokol 15. november 2000- meersoq pillugu. Inunnik nioqquteqartarnerup pinaveersaartinnera, akiorniarnera inatsisitigullu malersuisinnaaneq pillugu, pingaartillugit arnanik meeqqanillu nioqquteqartarnerq, FN-ip isumaqatigiissutaanut 15 november 2000-mut ilassut, killeqarfiit akimorlugit aaqqissuussamik pinerlunniartarnerit pillugit.

⁵¹ Nalunaarut nr. 15, 2. marts 2010, Europarådip isumaqatigiissutaa 16. maj 2005 –meersumut, inunnik nioqquteqartarnermut akiuiniarneq pillugu.

⁵² Namminersornerup inatsisaa § 12, imm. 1.

⁵³ Immikkoortoq una imarisamigut assigulluinnarpoq immikkortoq 4.3 -mut ” inuttut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqalernerat – killiffik 2013”, kapitalimmi ” Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2013”, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik, 2013.

⁵⁴ Inuit pisinnaatitaaffii pillugit nunarsuarmi ataatsimeersuarneq, Vienna Declaration and Programme of Action, imm. 2, aalajangerneqartiq 12. juli 1993, A/CONF.157/23, pr. 71.

⁵⁵ Immikkoortoq una imarisamigut pingaarnertigut assigulluinnarpoq immikkoortumut ”Nunat tamalaat sinaakkusiinerat”, ”Meeqqat – killiffik 2013”, kapitallit ilaat nalunaarusiami ”Danmarkimi inuit pisinnaatitaaffii – killiffik 2013”, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Ingerlatsivik, 2013.

⁵⁶ Assersuutigalugu takuuk FN-ip isumaqatigiissutaa innuttaasutut aamma politikkikkut pisinnaatitaaffiit pillugit, artikel 24.

⁵⁷ Meeqqat pillugit isumaqatigiissut, artikel 1.

⁵⁸ Nalunaarut nr. 90, 7. oktober 1993-meersoq. Meeqqat pillugit isumaqatigiissut Nalunaarutini saqqummiunneqarpoq 1993, Serie A, s. 309.

⁵⁹ Meeqqat pillugit isumaqatigiissut, artikel 2.

⁶⁰ Meeqqat pillugit isumaqatigiissut, artikel 3.

⁶¹ Manfred Nowak, ”A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 6, The Right to Life, Survival and Development”, Martinus Nijhoff Publishers, 2005.

⁶² Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut isumaqatigiissutaat, artikel 8.

⁶³ Ilaatigut takuuk Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *Z og andre mod Storbritannien*, aalangiineq 10. maj 2001, app. nr. 29392/95 aamma Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *E og andre mod Storbritannien*, aalangiineq 26. november 2002, app. nr. 33218/96.

- ⁶⁴ Inatsisartut peqqussutaat nr. 1, 15. april 2003, meeqqanut inuusuttunullu ikiorsiisarneq, § 3.
- ⁶⁵ Naatsorsueqqissaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014, 12 februar 2014, Inuit amerlassusaat pr. 1. januar, 2005-2014, takussutissiat 1, qup. 1.
- ⁶⁶ Naatsorsueqqissaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014, 12 februar 2014, kommuneqarfiit inuttussusiat 2014, takussutissia 2, qup. 2.
- ⁶⁷ Naatsorsueqqissaartarfik, Kalaallit Nunaata inui 2014, 12 februar 2014, kommuneqarfiit inuttussusiat 2014, takussutissia 2, qup. 2.
- ⁶⁸ Kalaallit Nunaanni Politiit, Ukiumoortumik kisitsisit 2012.
- ⁶⁹ Else Christensen, Lise G. Kristensen, Siddhartha Baviskar, "Børn i Grønland, en kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel", SFI, 2008.
- ⁷⁰ Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2011-meersoq, pillugu Meeqqat Oqaaseqartartuat aamma Meeqqat Siunnersuisoqatigiivi, §§ 11 aamma 12.
- ⁷¹ Paasissutissat amerlanerit Naalakkersuisut nittartagaanni pissarsiarineqarsinnaapput: www.naalakkersuisut.gl »Ilaqutariinnermut Inatsisinillu atortitsinermut Naalakkersuisoqarfik, qulequtaq "UNICEF-imik suleqateqarneq" aamma uani UNICEF'-ip nittartagaani: www.unicef.dk.
- ⁷² Naalakkersuisut, "Peqqinnissaqarfiup ukiumoortumik nalunaarutaa 2010", 2010, qup. 22.
- ⁷³ Meeqqat Inuusuttullu oqarasuaataat, ukiumut naatsorsuineq 2010, PAARISA.
- ⁷⁴ Naalakkersuisut nittartagaanni pissarsiarineqarsinnaavoq: www.naalakkersuisut.gl »Inatsisiliorneq, Ilaqutariinnermut Inatsisinillu atortitsinermut Naalakkersuisoqarfiup ataani.
- ⁷⁵ Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009-meersoq, Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu, § 7, imm. 1.
- ⁷⁶ Inatsisartut peqqussutaat nr. 1, 15. april 2003, meeqqanik inuusuttunillu ikiorsiisarneq, §§ 39 aamma 10.
- ⁷⁷ Inatsisartut peqqussutaat nr. 11, 12. november 2001, isumaginnittoqarfiup aqunneqarnera aaqqissuussaaneralu, § 8, imm. 3.
- ⁷⁸ Else Christensen, Lise G. Kristensen, Siddhartha Baviskar, "Børn i Grønland, en kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel", SFI, 2008, qup. 16.
- ⁷⁹ Cecilia Petrine Pedersen og Peter Bjerregaard, "Det svære Ungdomsliv, Unges Trivsel i Grønland 2011 – en undersøgelse blandt de ældste Folkeskoleelever",

SIF's Grønlands tidsskrifter nr. 24, Statens Institut for Folkesundhed København, 2012, qup. 11 aamma 83 ff.

⁸⁰ Meeqqat pillugit isumatigiissut, artikel 19.

⁸¹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (17 May 2013, E/C.12/DNK/CO/5), Concluding observations on fifth report, para. 14.

⁸² Meeqqat pillugit isumatigiissut, artikel 34.

⁸³ Angajoqqaat Akisussaaffiit inatsit, patittaasinnaatitaanermik atorunnaarsitsisoq, 1997-mi atuutilerpoq. Kalaallit Nunaanni Angajoqqaat akisussaaffiit inatsisissap Inatsisartunut aalajangerfigineqartussanngorlugu siunnersuutigineqarnissaanut utaqqineqarpoq Naalakkersuisut Inatsisartunut saqqummiussinissaat Inatsisartunut upernaakkut 2014 saqqummiunneqanngilaq, naak ilimagineqarsimangaluartoq. Ullormut oqaluuserisassanut nassuiaatit 18. marts 2014, UPA2014/2.

⁸⁴ Ilaatigut takuuk Else Christensen, Lise G. Kristensen, Siddhartha Baviskar, "Børn i Grønland, en kortlægning af 0-14-årige børns og familiers trivsel", SFI, 2008, qup. 123.

⁸⁵ Cecilia Petrine Pedersen, Stine Schou Mikkelsen, Peter Bjerregaard, "Ingen børn skal vokse op i fattigdom", MIO 2013, aamma Hilmar Ögmundsson, "Indkomster og indkomstfordeling i Grønland 2007", Akileraartarnermut atugarissaarnissamullu ataatsimiititaliarsuaq, 2010.

⁸⁶ Meeqqat pillugit isumatigiissut, artikel 6.

⁸⁷ Meeqqat pillugit isumatigiissut, artikel 27.

⁸⁸ Committee on the Rights of the Child reviews report of Denmark, The fourth periodic report of Denmark, (CRC/C/DNK/4), comments 23, 24 & 54.

⁸⁹ FN-ip isumaqatigiissutaa aningaasarsiornikkut, isumaginninnikkut aamma kulturikkut pisinnaatitaaffiit pillugit, artikel 10, 11 aamma 12. Saqqummiunneqarpoq nalunaarutikkut nr. 5, 14. januar 1976.

⁹⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (17 May 2013, E/C.12/DNK/CO/5), Concluding observations on fifth report, para. 16.

⁹¹ Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2001, pillugit Meeqqat Oqaaseqartartuat aamma Meeqqat Siunnersuisoqatigiivi.

⁹² Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009, Inatsisartut Ombudmandiat pillugu, § 7, imm. 1.

- ⁹³ Inatsisartut inatsisaat nr. 11, 22. november 2001, pillugit Meeqqat Oqaaseqartartuat aamma Meeqqat Siunnersuisoqatigiivi. § 8, stk. 3, nr. 1.
- ⁹⁴ Meeqqat Pillugit Isumaqaatigiissut, artikel 4.
- ⁹⁵ General Comment No. 2: The Role of Independent National Human Rights Institutions in the promotion and protection of the rights of the child CRC/GC/2002/2, November 2002, nr. 13.
- ⁹⁶ Inatsit nr. 197, 16. juni 1962, Kalaallit Nunaanni meeqqat inissisimanerat pillugu. Kalaallit nunaata kitaani inatsit atuutilerpoq 1. juni 1963, Avannersuarmi aamma Tunumi 1. juli 1974, Kunngip peqqussutaatigut nr. 241, 6. maj 1974.
- ⁹⁷ Jens Heinrich, Sniff Andersen Nexø, Linda Nielsen, "Historisk udredning om retsstillingen for børn født uden for ægteskab i Grønland 1914-1974", afgivet til Statsministeriet d. 1. juni 2011.
- ⁹⁸ Kalaallit Nunaanni meeqqat inatsisitigut inissisimanerat aamma Kalaallit Nunaata kingornussisussaataa nermut inatsisaanut allannguutissatut siunnersuut (Kalaallit Nunaanni meeqqat inissisimanerannut il.il.inatsisip atuutilinnginnerani uersakkat ataataannik aalajangiisarneq), inatsisissatut siunnersuutip L 16-ip Folketingimut saqqummiunnera, 2. oktober 2013. Aamma takuuk tusarniaanermut Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup akissutai 5. december 2012 aamma Folketingip Kalaallit Nunaannut Ataatsimititaliaanut ingerlativiup allagai 3. februar 2014.
- ⁹⁹ Ilaatigut takuuk Inuit Pisinnaatitaaffiit Europamiut Eqqartuussiviat, *Marckx mod Belgien*, aalajangiineq 13. juni 1979, app. nr. 6833/74, *Brauer mod Tyskland*, aalajangiineq 28. maj 2009, app. nr. 3545/04, *Bäcklund mod Finland*, aalajangiineq 6. juli 2010, app. nr. 36498/05, aamma *Grönmark mod Finland*, aalajangiineq 6. juli 2010, app. nr. 17038/04.
- ¹⁰⁰ Inatsisissatut siunnersuut Folketingimut saqqummiunneqarpoq 2. oktober 2013. Tamanna pillugu qulaaniittut takukkit.
- ¹⁰¹ Kapitallup tunngavigai Kalaallit Nunaanni inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit namminerisamik nalunaarussiaq, Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup suliarisaa, allanulli saqqummiunneqanngitsoq, aamma inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit FN-ip isumaqaatigiissutaata atortuulersinneqarnera pillugu paasissutissat ingerlatsiviup nittartagaaniittut.
- ¹⁰² Ilaatigut takuuk Innarluutillit Pillugit Isumaqaatigiissut, artikel 9, tikikkuminassuseq pillugu.
- ¹⁰³ Innarluutillit Pillugit Isumaqaatigiissut, aallaqqaasiut, litra e.
- ¹⁰⁴ Innarluutillit Pillugit Isumaqaatigiissut aallaqqaasiut, litra b aamma c.

- ¹⁰⁵ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 3, Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissummi isummat tunngaviusut, artikel 9, tikikkuminassuseq pillugu.
- ¹⁰⁶ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 45, aamma nalunaarut nr. 35, 15. september 2009.
- ¹⁰⁷ Takuk Inatsisartut ataatsimiinnissanut takussutissiaat, ulloq ataatsimiiffik 18, pingasunngorneq 7. november 2012, imm. 61. Takuneqarsinnaavoq uani: www.inatsisartut.gl.
- ¹⁰⁸ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut annerusumik paasisaqarfigineqarsinnaavoq FN-ip nittartagaani:<https://treaties.un.org>.
- ¹⁰⁹ Piffissaliussaq aamma imarisaa folketingip aalajangigassaatur siunnersuumut nr.58-mut, innarluutillit pisinnaatitaaffiit FN-imi isumaqatigiissummut protokol 13. december 2006-meersup, pituttuisuunngitsup, Danmarkimi atuutsinneqalernissaanut, takuneqarsinnaavoq uani: www.ft.dk.
- ¹¹⁰ Inuit Pisinnaatitaaffiit Ingerlatsiviup tusarniaanermut akissutaa 20. januar 2014, innarluutillit pisinnaatitaaffiit FN-ip isumaqatigiissummut protokol 13. december 2006-meersup, pituttuisuunngitsup, Danmarkimi atuutsinneqalernissaanut siunnersuummut, j.nr. 540.10 /30130/MVL /DETS.
- ¹¹¹ Takukkit innarluutillit pisinnaatitaaffiit isumaqatigiissummut protokol 13. december 2006-meersup, pituttuisuunngitsup, Danmarkimi atuutsinneqalernissaanut Folketinginit aalajangiiffigisassatut siunnersuummut nr. 58-mut oqaasertaliussat, qup. 4.
- ¹¹² Annertuumik innarluutillit ikiorneqartarnissaannut Inatsisartut peqqussutaannut oqaasertaliussat, qup. 1.
- ¹¹³ Inatsisartut peqqussutaat nr. 10, 31. maj 2010, annertuumik innarluutillit ikiorneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaata allangortinnissaanut tunngasoq (Kommuninut tunniussineq).
- ¹¹⁴ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 9.
- ¹¹⁵ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, aallaqqaasiut, litra e aamma artikel 9, imm. 1.
- ¹¹⁶ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 31.
- ¹¹⁷ Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 4, 9. februar 1989, meeqqat atuarfiini atuartut kollegiani inissaqartitaanerat pillugu § 1.
- ¹¹⁸ Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu ataatsimiilitaliarsuaq "Meeqqat aamma inuusuttut", Tunuliaqutaasumik nalunaarusiaq, 2011.
- ¹¹⁹ Innarluutillit Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 33.

¹²⁰ Innarluutillit Pillugit Isumaqtigiissut, artikel 33, imm. 1.

¹²¹ Naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlasup isumai tunngaviusut aamma inatsisitigut illersorneqarneq pillugit naatsukullammik ilisarititsissagaanni "Retssikkerhedsguide" 2012, takuneqarsinnaavoq, Inuit Pisinnaatitaaffiunut Ingerlatsiviup aamma Advokatsamfundip ilitsersuusaa, nittartakkami www.menneskeret.dk, "Lov og ret" ataani.

¹²² Inuit Pisinnaatitaaffiunut Europamiut Eqqartuusiviata, naalagaaffiup inatsisit malillugit ingerlasup isumaanut tunngaviusunut periusersartaga naatsukullammik paasiniaaffiginissaanut takuuk Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 277ff.

¹²³ Assersuutigalugu takuuk imm. 2, artikel 8, 9, 10 aamma 11 Europamiut Inuit Pisinnaatitaaffiunut Isumaqtigiissutaanni, aamma artikel 1, imm. 2, i isumaqtigiissummut takiissutitut protokol 1. aamma artikel 2, imm. 3, isumaqtigiissummut protokol nr. 4.

¹²⁴ *Sunday Times mod Storbritannien*, aalajangiineq 26. april 1979, pr. 49.

¹²⁵ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 874, tassani innersuusutigineqarpoq suliaq *Leander mod Sverige*, dom af 26. marts 1987, pr. 78.

¹²⁶ Jon Fridrik Kjølbro, "Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere", 3. udg., Djøf's Forlag, 2010, q. 876.

¹²⁷ Inatsit Tunngaviusoq § 1.

¹²⁸ Inatsit Tunngaviusoq § 71 (inuttut kiffaanngissuseq isumannaatsuunerlu), § 72 (namminersamik ilaqutariittullu inuuneqarneq) aamma § 73 (angerlarsimaffiup innarliutsaalineru).

¹²⁹ Inatsit Tunngaviusoq §§ 12-27 (naalakkersuisut), §§ 28-58 (Folketingi) og §§ 61-65 (eqqartuussiviit).

¹³⁰ Inatsit nr. 473, 12. juni 2009, Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu, § 1.

¹³¹ Inatsit Tunngaviusoq § 3 aamma inatsit nr. 473, 12. juni 2009, Kalaallit Nunaanni Namminersorneq pillugu, § 1.

¹³² Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 13. juni 1994, pisortat ingerlatsiviini suliat ingerlanneqartarnerat pillugu.

¹³³ Ingerlatsinermut inatsit (inatsit nr. 571/1985), Kunngip peqqusineratigut nr. 1188, 27. dec. 1994, Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq.

¹³⁴ Inatsisartut inatsisaat nr. 9, 13. juni 1994, ingerlatsinermi ammasuunissaq (kalaallit oqartussaasui) aamma ingerlatsinermit ammasuunissamut inatsit (inatsit nr. 572/1985), Kunngip peqqusineratigut nr. 1187, 27. dec. 1994, Kalaallit Nunaannut atuutilerpoq (naalagaaffiup oqartussaasui).

¹³⁵ Inatsit nr. 293, 8. juni 1978 namminersortut nalunaarsugaat il.il. pillugit aamma inatsit nr. 294, 8. juni 1978, pisortani oqartussaasut nalunaarsuisarnerat pillugu.

¹³⁶ Inatsisartut inatsisaat nr. 8, 3. december 2009, Inatsisartut Ombudsmandiat pillugu (kalaallit oqartussaasui) aamma inatsit nr. 473, 12. juni 1996, om Folketingip Ombudsmandia pillugu (naalagaaffiup oqartussaasui).

¹³⁷ Kalaallit Nunaanni Inatsisunik atortitsinermit inatsit, nr. 305, 30. april 2008.

¹³⁸ Anders Jørgensen, "Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffissornermi ingerlatsinermi oqartussaasut aaqqissuussaanagerat", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarusiaa 2011, qup. 27 ff.

¹³⁹ Anders Jørgensen, "Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffissornermi ingerlatsinermi oqartussaasut aaqqissuussaanagerat", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarusiaa 2011, qup. 31.

¹⁴⁰ Immikkoortup uuma tunggavigaa Anders Jørgensenip allataa, "Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffissornermi ingerlatsinermi oqartussaasut aaqqissuussaanagerat", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarusiaa 2011, qup. 27 ff.

¹⁴¹ Anders Jørgensen, "Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffissornermi ingerlatsinermi oqartussaasut aaqqissuussaanagerat", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarusiaa 2011, qup. 31.

¹⁴² Anders Jørgensen, "Kalaallit Nunaanni qitiusumik allaffissornermi ingerlatsinermi oqartussaasut aaqqissuussaanagerat", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarusiaa 2011, qup. 31.

¹⁴³ Isumaginninnermut Maalaaruteqartarfiup ukiumoortumik nalunaarusiaa 2010, qup. 24.

¹⁴⁴ Inatsisartut inatsisaat nr. 9, 13. juni 1994, ingerlatsinermi ammasuunissaq, § 6.

¹⁴⁵ Isumaginninnermut Maalaaruteqartarfiup ukiumoortumik nalunaarusiaa 2010, qup. 24.

- ¹⁴⁶ Michael Mikkelsen, "Suliamut tunngasunik paasissutissanik pissarsiniartarnermi ajornartorsiutit naliginnaasut", Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarutaa 2011, qup. 23.
- ¹⁴⁷ Isumaginninnermut Maalaaruteqartarfiup naammangittaalliutit suliarineqartarnerinut paasissutissiilluni nittartagaa.
- ¹⁴⁸ Isumaginninnermut Maalaaruteqartarfiup, "Kommuninut periuseq nutaaq", Isumaginninnermut Maalaaruteqartarfiup nittartagaa, 2013.
- ¹⁴⁹ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2012, qup. 5.
- ¹⁵⁰ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2012, qup. 6.
- ¹⁵¹ Peer Lorenzen allallu, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaat oqasertalartarlugit" 3.udgave, DJØFs forlag, 2011, q. 725.
- ¹⁵² Peer Lorenzen allallu, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaat oqasertalartarlugit" 3.udgave, DJØFs forlag, 2011, q. 726.
- ¹⁵³ Naalakkersuisut, "Inatsisit suliarinerinut najoqqutassiat – Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat malittarisassiuunneranni najoqqutassiat, 2011.
- ¹⁵⁴ Naalakkersuisut, "Inatsisit suliarinerinut najoqqutassiat – Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat malittarisassiuunneranni najoqqutassiat, 2011, qup. 22.
- ¹⁵⁵ Naalakkersuisut, "Inatsisit suliarinerinut najoqqutassiat – Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat malittarisassiuunneranni najoqqutassiat, 2011, qup. 25.
- ¹⁵⁶ Naalakkersuisut siulittaasuata akissutaa 2. maj 2013, apeqqummut nr. 36/2013, 16. april 2013-meersumut, Inatsisartunut ilaasortamit Sara Olsvigimit apeqqutigineqartumut.
- ¹⁵⁷ Takuuk Lovtidende.dk.
- ¹⁵⁸ Retsinformation.dk , takuuk inatsisiliat assigisaallu sorliit Retsinformationip ataani "hjælp"-mi pissarsiarineqarsinnaanngitsoq.
- ¹⁵⁹ Inatsisartut Ombudsmandiata nalunaarutaa 2011, qup.33.
- ¹⁶⁰ Nalunaarut nr. 1243, 22. oktober 2013, Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisunik inatsisitigut ikiorneqartarneq pillugu.
- ¹⁶¹ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2012, qup.1.

- ¹⁶² Nalunaarut nr. 1243, 22. oktober 2013, Kalaallit Nunaanni eqqartuussisuserisunik inatsisitigut ikiorneqartarneq pillugu, § 5, imm.3.
- ¹⁶³ Inatsisitigut ikiuisarnermik ingerlatsivik imminut pigisup IKIUp ukiumoortumik nalunaarutaa 2012, qup.1, qup. 3.
- ¹⁶⁴ Ugeskift for Retsvæsen, U2009.117H, 2009.
- ¹⁶⁵ Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Eqqartuussiviat, *Brozicek mod Italien*, aalajngiineq 19. December 1989, app. nr. 10964/84.
- ¹⁶⁶ Inuit Pisinnaatitaaffiinik Nunarsuarmit nalunaarutaat, artikel 26, aningaasarsiornikkut, isumaginninnikkut aamma kultureqarnikkut pisinnaatitaaffinnut FN-imi isumaqatigiissutim artikel 13, Meeqqat Pillugit Isumaqatigiissutip artikel 29-via.
- ¹⁶⁷ Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut FN-ip Komitéa, General Comment No. 1 (2001) artikel 29 pillugu.
- ¹⁶⁸ Vienna Declaration and Programme of Action, pr. 33-34 aamma 78-82.
- ¹⁶⁹ Plan of Action for the UN Decade for Human Rights Education, 1996, A/51/506/Add.1.
- ¹⁷⁰ UN Declaration on Human Rights Education and Training, A/RES/66/137/, artikel 2. Aamma takuuk Europami Siunnersuisoqatigiit Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education.
- ¹⁷¹ Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012, meeqqat atuarfiat pillugu § 2.
- ¹⁷² Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012, meeqqat atuarfiat pillugu §§ 45, 50 aamma 51.
- ¹⁷³ Namminerisamik Inuttut Ineriartornissamut ilinniagassatut siunertat, Inuiaqatigiilerineq aamma Upperisarsiorneq & Filosofi minnernut- akullernut-aamma angajullernut. Ilinnisiorsiorluni saqqummersitsisarfiup nittartagaani pissarsiarineqarsinnaapput: www.ilinnisiorsiorfik.gl » Katalog » Læringsmål.
- ¹⁷⁴ Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut FN-ip Komitéanut Danmarkip nalunaarusiaa 3, 2003, Meeqqat Pisinnaatitaaffiinut FN-ip Komitéanut Danmarkip nalunaarusiaa 4, 2008.
- ¹⁷⁵ Inatsisit suliarinerinut najoqqutassiat – Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat malittarisassiuunneranni najoqqutassiat, 2011, Namminersorlutik Oqartussat, Siulittaasup Naalakkersuisoqarfia, qup.3.
- ¹⁷⁶ Sermitsiaq.gl, 4. april 2014: "Meeqqat pisinnaatitaaffitik mobilikkut ilinniarsinnaagaat."

- ¹⁷⁷ Ilaqutariinnermut Inatsisinillu atortitsinnermut Naalakkersuisoqarfimmi paasissutissat pissarsiarineqarsinnaavoq nittartakkami www.naalakkersuisut.gl.
- ¹⁷⁸ UN World Programme for Human Rights Education, Plan of Action First Phase. Assiga uaniippoq: OHCHR & UNESCO: "Human Rights Education in Primary and Secondary School Systems: A Self-assessment Guide for Governments", 2012.
- ¹⁷⁹ UN World Programme for Human Rights Education, Plan of Action, Second Phase, 2012.
- ¹⁸⁰ "Fakta om Danmark". Pissarsiarineqarsinnaavoq uani: Norden.org's hjemmeside: www.norden.org.
- ¹⁸¹ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 6. Population.
- ¹⁸² Danskite naalakkersuisui, ILO-mi isumaqatigiissutip 122 nalunaarusiarineqarnera. Suliffissaqartitsinnermut politikki 1964, piffissamut 31. maj 2012-mut naasumut atuuttoq, qup. 2. Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut nittartagaanni pissarsiarineqarsinnaavoq: www.ga.gl.
- ¹⁸³ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, qup. 6. Population.
- ¹⁸⁴ ILO-mi isumaqatigiissutip 122 nalunaarusiarineqarnera. Suliffissaqartitsinnermut politikki 1964, piffissamut 31. maj 2012-mut naasumut atuuttoq.
- ¹⁸⁵ Meeqqat Pillugit Isumaqatigiissut, artikel 29.
- ¹⁸⁶ Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment no.13 (on article 13 the right to education). Aamma takuuk Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment no. 11 (on article 14 plans of action for primary education).
- ¹⁸⁷ Inatsisartut inatsisaat nr. 15, 3. december 2012, meeqqat atuarfiat pillugu.
- ¹⁸⁸ Ukiumoortumik paasissutissat 2012, Naatsorsueqqissaartarfik, ataatsimut takussutissiat 1. Meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut.
- ¹⁸⁹ Ukiumoortumik paasissutissat 2012, Naatsorsueqqissaartarfik, takussutissiat 2. Atuarfimmi illiniartitsisut ilinniarsimasut meeqqat atuarfianni atorfeqartut %-tinggorlugit ilinniartitsisutut atorfiit amerlassusiligaanerannut naleqqiullugit.
- ¹⁹⁰ Ukiumoortumik paasissutissat 2012, Naatsorsueqqissaartarfik, tabel 1. Meeqqat atuarfianni atuutut atuaqatigiinnut agguataarlugit. Siulittaasup Naalakkersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011.

- ¹⁹¹ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011.
- ¹⁹² Naalackersuisut, Ilinniartitaanermut Naalackersuisut Periusissiaata Nalunaarusiornera, april 2012.
- ¹⁹³ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011, qup. 11.
- ¹⁹⁴ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011, qup. 11.
- ¹⁹⁵ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Nalunaarutaat 2012, qup. 58.
- ¹⁹⁶ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011, 20.
- ¹⁹⁷ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011, qup. 20.
- ¹⁹⁸ Kanukoka, ”pilersaarutit takorluukkallu ilinniagaqarsimasunik ilinniartitsisarnissamut aamma nunaqarfinni ilinniartitsisarnissamut” 2011, Kanukokami isumasioqatigiinneq 11.-13. september 2011.
- ¹⁹⁹ Ilinniartitaanermut Ilisimatusarnermullu Naalackersuisoqarfik, I, april 2012, qup. 19.
- ²⁰⁰ Kommuneqarfik Sermersooq, Inerisaanermut ataatsimiititaliami ullormut oqaluuserisassat, ataasinngorneq 3. oktober 2011, nal. 12.00, qup. 152.
- ²⁰¹ Ilulissat, Suliart ingerlasut killiffii aamma suliniutit nutaat pillugit nalunaarusiaq” Piffissap qiteqqunnerani Meeqqat Atuarfiannik nalilersuineq, november 2010, Ilulissani.
- ²⁰² Naatsorsueqqissaartarfik, ilinniakkat suunerinut agguataarlugit illinniarnernerup ingerlasarnera, killiffik aamma ukioq 2005 -2012, aamma Tabel 2. inuussutissarsiutitigut tunngaviummik ilinniartitaanerit killiffii, suaassutsimut agguataarlugit 2005-2012.
- ²⁰³ Kanukoka, ”pilersaarutit takorluukkallu ilinniagaqarsimasunik ilinniartitsisarnissamut aamma nunaqarfinni ilinniartitsisarnissamut” 2011, Kanukokami isumasioqatigiinneq 11.-13. september 2011.
- ²⁰⁴ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Nalunaarutaat 2010, ”Ilinniartitaanermut tunngasutigit misissuinerit” Kalaallit Nunaanni Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit, Nalunaarusiaq 1, qup. 105.

- ²⁰⁵ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Nalunaarutaat 2010, "Ilinniartitaanermut tunngasutigut misissuinerit" Kalaallit Nunaanni Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit, Nalunaarusiaq 1, qup. 59.
- ²⁰⁶ Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit Nalunaarutaat 2012, "Pisuussutit uumaatsut ineriartornermi aqqutissatut" Kalaallit Nunaanni Aningaasaqarnermut Siunnersuisoqatigiit, Nalunaarusiaq 3, qup. 58.
- ²⁰⁷ Siulittaasup Naalackersuisoqarfa, nunap immikkoortuisa ineriartortinneqarnissaannut periusissiap nalunaarusiornera, 2011, qup. 9.
- ²⁰⁸ Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik (MIPI), "Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu pillugit kisitsisitigut takussutissiissutit", april 2011, tabel 7, qup. 21.
- ²⁰⁹ Europami Inuit Pisinnaatitaaffiinut Eqqartuussivik, *B mod Storbritannien*, aalajangiineq 8. juli 1987, app. nr. 9840/82, pr. 60 aamma Europami Inuit Pisinnaatitaaffiinut Eqqartuussivik, *Andersson mod Sverige*, aalajangiineq 25. februar 1992, app. nr. 12963/87, pr. 72.
- ²¹⁰ Suliniutit aningisuut pillugit inatsimmi inissialiorneq sanaartornerlu pillugit naliginnaasumik oqaaseqaatit, oktober 2012, pap. UKA2012/110, qup. 1.
- ²¹¹ Inatsisartut inatsisaat nr. 25, 18. december 2012, inissialiorneq aamma sanaartorneq pillugit § 1, imm. 1.
- ²¹² Naalackersuisut, "Suliniutit aningisuut piviusunngortinnissaannut sinaakkutissatut piumasaqaatinut nassuiaat, 29. marts, 2012, qup. 8.
- ²¹³ Suliffissaqartitsinerimut ministerip Mette Frederiksenip akissutaa apeqquummut nr. 252 (nal. ilaasoq) 2012-2013, Suliffissaqartitsiniarnermut ataatsimiititaliami apeqquut, 18. marts 2013 (ILO-mi isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaannut atuuttut takussutissartaat).
- ²¹⁴ Suliffissaqartitsinerimut ministerip Mette Frederiksenip akissutaa apeqquummut nr. 252 (nal. ilaasoq) 2012-2013, Suliffissaqartitsiniarnermut ataatsimiititaliami apeqquut, 18. marts 2013 (ILO-mi isumaqatigiissutit Kalaallit Nunaannut atuuttut takussutissartaat).
- ²¹⁵ Nalunaarut nr. 16, 23. april 1952, kiffaanngissuseqartumik peqatigiiffiliorinnaaneq aamma kattussuussinnaatitanerup illersorneqarnera akuerlugit sulisartut nunanit tamalaaneersut San Franciscomi, 17. juni-10. juli 1948, ataatsimeersuarneranni isumaqatigiissutip Danmarkimit atuutsinneqalerneru.
- ²¹⁶ Nalunaarut nr. 16, 23. april 1952, kiffaanngissuseqartumik peqatigiiffiliorinnaaneq aamma kattussuussinnaatitanerup illersorneqarnera

akueralugit sulisartut nunanit tamalaaneersut San Franciscomi, 17. juni-10. juli 1948, ataatsimeersuarneranni isumaqatigiissutip Danmarkimit atuutsinneqalernera, artikel 8, imm. 2.

²¹⁷ Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 29. november 2013, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsisip allannguutai pillugit. (Nunani allamiut akissarsiaasa atorfininninnerminnilu atugarisaasa erseqqissarneqarnerat malittarisassaasalu allanngortinneqarnerat, ataatsimoortumik isumaqatigiissutit, aamma sulisartoqarnermi inatsisitigut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqarneri il.il.) § 10b.

²¹⁸ Nalunaarutit, 1997, qup. 395.

²¹⁹ Nalunaarut nr. 97,9. oktober 1997, ILO isumaqatigiissut nr. 169, 28. juni 1989, nalagaaffinni namminersortuni nunat inoqqaavisa aamma naggueqatigiit pisinnaatitaaffii pillugit.

²²⁰ Nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997, ILO-mi isumaqatigiissut nr. 169 af 28. juni 1989-meersumut, nalagaaffinni namminersortuni nunat inoqqaavisa aamma naggueqatigiit pisinnaatitaaffii pillugit, , artikel 7, imm. 2.

²²¹ FN-ip ataatsimeersuarnerani isumaqatigiissut 13. september 2007-meersoq (61/295).

²²² Nalunaarusiaq Århusimi isumaqatigiisumut, 25. juni 1998-imeersumut, paasissutissarsiorsinnaanermut, aamma aalajangiinissami tamat peqataasinnaatitaanerat kiisalu avatangiisit pillugit aalajangikkanut naammagittaaliorsinnaatitaaneq eqqartuussivitsigullu naliliisitseqqissinnaaneq.

²²³ Århusimi isumaqatigiisummut Danmarkip nangaassuteqarnera FN-ip nittartagaani uani takuneqarsinnaavoq: <http://treaties.un.org>.

²²⁴ Peqqussut nr. 814, 18. september 2001, Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaanut Kalaallit Nunaata Inatsisaata atuutsinneqalernera pillugu.

²²⁵ Inuit Pisinnaatitaaffiinut Europamiut Isumaqatigiissutaat, protokol 4-mut ilanngussaq, artikel 2, imm. 3 aamma imm. 4.

²²⁶ Innuttaasusut aamma naalakkersuinikkut pisinnaatitaaffinnut FN-ip isumaqatigiissutaa artikel 12, imm. 3.

²²⁷ Nalunaarutit, 1999, Serie A, qup. 1.

²²⁸ UN, Guiding Principles on Business and Human Rights – Implementing the UN "Protect, Respect, and Remedy" Framework, FN, 2011.

²²⁹ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 10. Population by Gender and Age. 1 January 2013.

- ²³⁰ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 16. Labour Force.
- ²³¹ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 16. Employment by Trade.
- ²³² Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 31. Recipients of Social Benefits.
- ²³³ Suliffissaqartitsinermut Ministereqarfik, suliassat angisuut pillugit kalaallit inatsisaannut oqaaseqaat aamma Kalaallit Nunaata ILO-mut pisussaaffii tassunga tunngasunut, marts 2013, Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliaq 2012-13 GRU, naliginn. Ilanngussat 33, qup. 1.
- ²³⁴ Greenland in Figures 2013, Statistics Greenland, 10th revised edition, March 2013, side 7.
- ²³⁵ Suliffissaqartitsinermut Ministereqarfik, suliassat angisuut pillugit kalaallit inatsisaannut oqaaseqaat aamma Kalaallit Nunaata ILO-mut pisussaaffii tassunga tunngasunut, marts 2013, Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliaq 2012-13 GRU, naliginn. Ilanngussat 33, qup. 2.
- ²³⁶ Naalakkersuisut, Kalaallit Nunaanni suliniutit angisuut piusunngortinnissaannut sinaakkutissatut piumasaaqatinut nassuiaat, 29.marts 2012, qup.130.
- ²³⁷ Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 29. november 2013, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsisip allannguutai pillugit. (Nunani allamiut akissarsiaasa atorfininninnerminnilu atugarisaasa erseqqissarneqarnerat malittarisassaasalu allanngortinneqarnerat, ataatsimoortumik isumaqatigiissutit, aamma sulisartoqarnermi inatsisitigut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqarneri il.il.).
- ²³⁸ Siunnersuummut oqaaseqaatit naliginnaasut uunga: Inatsisartut inatsisaat nr. 13, 29. november 2013, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsisip allannguutai pillugit. (Nunani allamiut akissarsiaasa atorfininninnerminnilu atugarisaasa erseqqissarneqarnerat malittarisassaasalu allanngortinneqarnerat, ataatsimoortumik isumaqatigiissutit, aamma sulisartoqarnermi inatsisitigut pisinnaatitaaffiit atuutsinneqarneri il.il.) pappiaqqat UKA 2013/105, oqaaseqaatit § 9-mut, qup. 1.
- ²³⁹ Suliniutinut angisuunut inatsit § 8, imm. 2.
- ²⁴⁰ Suliniutinut angisuunut inatsit § 9, imm. 2.
- ²⁴¹ Suliniutinut angisuunut inatsit § 9, imm. 3.

²⁴² Suliniutinut angisuunut inatsit § 9, imm. 5.

²⁴³ Oqaaseqaatit naliginnaasut, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsimmut, 5. oktober 2012, papp. UKA2012/110, oqaaseqaatit § 9, imm.2-mut, qup. 46.

²⁴⁴ Suliniutinut angisuunut inatsit § 7, stk. 5.

²⁴⁵ Oqaaseqaatit naliginnaasut, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsimmut, 5. oktober 2012, papp. UKA2012/110, oqaaseqaatit § 9, imm.2-mut, qup. 45.

²⁴⁶ Suliniutinut angisuunut inatsit § 9, imm. 4.

²⁴⁷ Oqaaseqaatit naliginnaasut, suliniutinut angisuunut atatillugu inissialiornermut sanaartornermullu inatsimmut, 5. oktober 2012, papp. UKA2012/110, oqaaseqaatit § 9, imm.2-mut, qup. 36.

²⁴⁸ Suliniutinut angisuunut inatsit § 9, imm. 5.

²⁴⁹ Inatsisinik atortitsinermit ministerip akissutaa nr. 21 (nal.ilaasoq) 2012-2013, Kalaallit Nunaannut ataatsimiititaliammit apeqqummut 23. november 2012.

²⁵⁰ Suliffissaqartitsinermit Mette Frederiksenip akissutaa apeqqummut nr. 253 (nal.ilaasoq) 2012-13, Kalaallit Nunaanni suliniutit angisuut Folketingip Suliffissaqartitsinermit ataatsimiititaliaani isumasioqatigiinnermi.

²⁵¹ Inuit Pisinnaatitaaffiinit Europamiut Isumaqatigiissutaat, protokol 4, artikel 2, imm. 4.

²⁵² Naalakkersuisut, sumiiffinni pilersaarutinut aamma immikkut ittumik ilinniartitaanermut suliniutinut (ilinniartitaanermut pilersaarussiaq) ukiaanerani nalunaarussiaq, 2010, qup. 5.

²⁵³ Suliniutit angisuut inatsisaat § 7, imm. 5.

²⁵⁴ Naalakkersuisut, Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutitigut suliniutit angisuut piviusunngortinnissaannut sinaakkutissatut piumasaqaatit pillugit nalunaarussiaq", 29. marts, 2012, qup. 80.

²⁵⁵ Nalunaarussiaq ILO-isumaqatigiissutaanut nr. 122. Suliffissaqartitsinermit politikki 1964, piffissamut 31. maj 2012-mut naasumut, qup. 7. Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut Peqatigiiffiata nittartagaani takuneqarsinnaavoq: www.ga.gl.

²⁵⁶ Nalunaarussiaq ILO-isumaqatigiissutaanut nr. 122. Suliffissaqartitsinermit politikki 1964, piffissamut 31. maj 2012-mut naasumut, qup. 8. Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut Peqatigiiffiata nittartagaani takuneqarsinnaavoq: www.ga.gl.

²⁵⁷ Naalakkersuisut, Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutitigut suliniutit angisuut piviusunngortinnissaannut sinaakkutissatut piumasaqaatit pillugit nalunaarussiaq”, 29. marts, 2012, qup. 15.

²⁵⁸ Naalakkersuisut, Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutitigut suliniutit angisuut piviusunngortinnissaannut sinaakkutissatut piumasaqaatit pillugit nalunaarussiaq”, 29. marts, 2012, qup. 15.

²⁵⁹ Namminersorlutik Oqartussat, Aningaasanut Inatsit 2013, qup. 16 aamma qup. 419.

²⁶⁰ Nalunaarut nr. 97, 9. oktober 1997, ILO-mi isumaqatigiissut nr. 169, 28. juni 1989, naalagaaffinni namminersortuni nunap inoqqaavi aamma naggueqatigiit pillugit, artikel 7, imm. 2.

²⁶¹ Inatsit nr. 546, 18. december 2012-meersoq, akisussaassuseqartumik sulliffeqarfimmik ingerlatsinissamut naammagittaalliortarfimmik isumaqatigiisitsiniartarfimmillu ingerlatsivik pillugu.

²⁶² Århusimi isumaqatigiisummi artikel 13, imm. 2.